

**T.C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE İŞÇİLERİN ÖZYÖNETİM
DENEYİMİ:**

Diren Kazova Kooperatifi ve Özgür Kazova Tekstil Kolektifi

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Berk METE

141127102

DANIŞMAN ÖĞRETİM ÜYESİ

Prof. Dr. Nurgün OKTİK

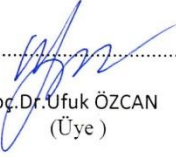
İstanbul, Temmuz 2017

T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

10.07.2017 tarihinde tezinin savunmasını yapan Berk METE ait "Türkiye'de İşçilerin Özyönetim Deneyimi: Diren Kazova Kooperatifi ve Özgür Kazova Tekstil Kolektifi" başlıklı çalışma, Jürimiz Tarafından Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Sosyoloji Tezli Yüksek Lisans Programında Yüksek Lisans Tezi Olarak **Oy Birliği/Oy Çoğunluğuyla** Kabul Edilmiştir.

Prof. Dr. Nurgün OKTİK
(Jüri Başkanı)-Danışman

Doç. Dr. Ufuk ÖZCAN
(Üye)

Yrd. Doç. Dr. Mehmet BOZOK
(Üye)

YEMİN METNİ

25/07/2017

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "Türkiye'de İşçilerin Özyönetim Deneyimi: Diren Kazova Kooperatifi ve Özgür Kazova Tekstil Kolektifi" adlı çalışmanın, proje safhasından sonuçlanmasına kadar olan bütün süreçlerinde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın tarafımda yazıldığını ve yararlandığım bütün eserlerin "Kaynakça"da gösterilenlerden oluştuğunu, "Kaynakça"da yer alan bu eserlerden metin içinde atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla doğrularım.

Öğrenci Numarası: 141127102

Adı-Soyadı: Berk Mete

İmza

TÜRKİYE’DE İŞÇİLERİN ÖZYÖNETİM DENEYİMİ:

Diren Kazova Kooperatifi ve Özgür Kazova Tekstil Kolektifi

ÖZET

İşçi özyönetimi, Türkiye işçi sınıfı tarihi için yabancı olmayan ancak Türkiye’deki mevcut sınıf mücadelesinde de hiçbir zaman yeteri kadar ön plana çıkmamış bir sınıf politikası olmuştur. Kazova deneyiminin ortaya çıkışı ise Türkiye’deki güncel işçi sınıfı mücadelesi içinde önemli bir an olarak işçi özyönetiminin geçmiş mirasını yeniden canlandırmıştır.

Kazova işçilerinin direnişi Kazova Tekstil Fabrikası’nın kapanması sonucu ücret ve tazminat alacakları talebiyle Şubat 2013’te başlamıştır. Birkaç ay sonra ise işçilerin direnişi, özyönetim uygulamalarının yolunu açacak olan fabrika işgaline dönüşmüştür. Günümüzde, Kazova işçi özyönetimi, Şubat 2014’teki bölünme nedeniyle, Diren Kazova Kooperatifi ve Özgür Kazova Tekstil Kolektifi tarafından temsil edilmektedir.

Bu tez çalışması, işçi özyönetiminin yeniden ortaya çıkışını ve işleyişini açıklayan ana faktörlere eğilmektedir. Bu bağlamda, Kazova işçileriyle yapılan görüşmeler özyönetimin gelişimine ve iç dinamiklerine ışık tutmaktadır. Bunun yanında, saha araştırması verileri 2000’li yıllarda dünya çapında önde gelen işçi özyönetimi örneklerinin yaşandığı Arjantin’deki deneyimlerle Kazova deneyiminin karşılaştırılmasıyla tamamlanmaktadır. Bu karşılaştırma özellikle Kazova işçi özyönetiminin evrenselliğini ve farklı özelliklerini aydınlatmayı amaçlamaktadır.

İki Diren Kazova işçisi, üç Özgür Kazova işçisi ve dört sendikacıyla odak grup görüşmeleri ve derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca görüşmelerden biri 1970’lerde Türkiye’deki özyönetim deneyimlerinde yer almış eski Yeraltı Maden-İş Sendikası Genel Başkanı’nı içermektedir.

Sendikacılarla yapılan görüşmeler sadece Türkiye’de yaşanmış işçi özyönetimi pratiklerinin çoğuna sendikaların öncülük etmesi nedeniyle önemli olmamaktadır, aynı zamanda sendika-özyönetim ilişkisini anlama konusunda önem taşımaktadır. Bu bağlamda, sendikacılarla yapılan görüşmeler sendikalarda önemli bir konu olmaya devam eden işçi katılımı ve denetimi sorunuyla ilgili bir araştırma konusunu da içermektedir.

Görüşmelerden elde edilen veriler ve yapılan karşılaştırmalı analiz, Kazova işçi özyönetiminin Arjantin’deki işçi özyönetimi deneyimleriyle önemli benzerlikler taşıdığını göstermektedir. Bu deneyimlerin ortak özellikleri genel olarak işçileri direnişe iten nedenler ile işçilerin işyerini işgal etme ve işyerini yönetme başarıları şeklinde görülmektedir. Kazova deneyiminin farklı özellikleri ise genel olarak güçlü bir sınıf hareketinin yokluğuna bağlı olmaktadır. Bu nedenle, Kazova işçi özyönetiminin ortaya çıkışı ve gelişimi, organize ve koordine olmaktan ziyade büyük oranda kendiliğinden ve tesadüfi olarak değerlendirilebilir.

Bu tez çalışması kavramsal ve kuramsal çerçeveye sahip giriş bölümüyle başlamaktadır. Giriş bölümünü ikinci bölümde araştırmanın metodolojisi ve üçüncü bölümde odak grup ve derinlemesine görüşme verileri izlemektedir. Sonuç bölümünde ise araştırmanın genel bir analizi yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: İşçi Özyönetimi, Kazova İşçileri, İşçi Sınıfı

THE EXPERIENCE OF WORKERS' SELF-MANAGEMENT IN TURKEY:

Resist Kazova Cooperative and Free Kazova Textile Collective

ABSTRACT

Turkey's working class history is no stranger to workers' self-management, even though this class policy has never occupied sufficiently the forefront of the class struggle in Turkey. The emergence of the Kazova experience as a key moment in Turkey's contemporary working class struggle has revived the past legacy of workers' self-management.

Kazova workers' resistance set off with workers' attempt to reclaim salaries and compensations following the closure of Kazova Textile Factory, in February 2013. In a matter of a few months, workers' resistance escalated into a factory occupation, which eventually paved the way for self-management practices. In its current form, the Kazova workers' self-management is represented by Diren [Resist] Kazova Cooperative and Özgür [Free] Kazova Textile Collective due to the split of this movement in February 2014.

This thesis study looks at the main factors that explain the re-emergence of workers' self-management and its inner-workings. In this connection, interviews with Kazova workers shed light on the development and internal dynamics of self-management. The fieldwork data are complemented with a comparative study of the Kazova experience and the Argentine experiences as a leading global example of workers' self-management in 2000s. This comparison is particularly aimed at elucidating both the universality and peculiarity of Kazova workers' self-management.

Focus group and in-depth interviews are conducted with two workers of Diren Kazova, three workers of Özgür Kazova and four trade unionists. Interviews also include one with former President of Yeraltı Maden-İş [Underground Mining Workers] Union who took part in Turkey's self-management experiences in the 1970s.

Interviews with unionists are important, not only because most of Turkey's self-management practices were led by trade unions, but also in terms of understanding the relation between trade union and self-management. In this connection, these interviews also include a particular research concern, which has to do with the fact that the problem of workers' participation and control in trade unions remains to be an important issue.

The data from interviews and comparative analysis suggest that the Kazova workers' self-management bears significant resemblances to the Argentina's workers' self-management experiences. Commonly shared traits of these experiences generally speak to the root causes of workers' resistance, workers' success in occupying the workplace and managing the workplace. In turn, the peculiarity of the Kazova experience generally lies in the absence of a strong class movement. Therefore, Kazova's emergence and development can be greatly attributed to spontaneous and fortuitous rather than strongly coordinated and organized mechanisms.

This thesis study sets out with an introductory chapter that addresses the main conceptual and theoretical framework, which is then followed by a second on the research methodology and a third on focus group and in-depth interview data. The concluding chapter provides an overall analysis of the research.

Key Words: Workers' Self-Management, Kazova Workers, Working Class

ÖNSÖZ

Her yazılan tez bireysel emek ürünü olarak görülür. Ancak hem kaynak olarak yararlanılan eserler ve çalışmalar olsun hem de tez çalışmasına katkı verenler olsun aynı zamanda toplumsal emek ürünüdür. Bu toplumsal emek ürününün oluşumunda başta Diren Kazova ve Özgür Kazova emekçileri yer almaktadır. Onların katkıları olmasa bu çalışma bu derece zengin bir içerikte olmayacaktı. Türkiye'de işçi sınıfının mücadele gücünü ve yaratıcılığını gösteren Kazova emekçilerine bir kez daha teşekkürlerimi sunuyorum. Yine bana zamanlarımı ayıran değerli sendika emekçilerine katkıları için teşekkür ediyorum.

Tez çalışmasının başından itibaren bana özgür bir çalışma ortamı sunan ve bu konuda bana güvenen ancak zaman zaman da tembellik yaparak usandırdığım tez danışmanım değerli hocam Prof. Dr. Nurgün Oktik'e her şey için çok teşekkür ediyorum.

Yüksek lisans öğrenciliğim boyunca tanıştığım ve varlıklarıyla okulu daha çekilir kılmış başta Muammer Tetik ve Gülşah Yıldırım olmak üzere değerli arkadaşlarıma da sevgi ve selamlarımı sunuyorum.

Berk Mete

20.06.2017 - İstanbul

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No.</u>
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vi
EKLER LİSTESİ	vii
<u>BÖLÜM 1: GİRİŞ</u>	1
1.1. ÖZYÖNETİM KAVRAMI	3
1.2. ÖZYÖNETİMİN FELSEFİ ve TEORİK KAYNAKLARI	7
1.2.1. Jean-Jacques Rousseau	7
1.2.2. Ütopik Sosyalizm	9
1.2.3. Küçük Burjuva Sosyalizmi ve Anarşizm	11
1.2.4. Marksizm	13
1.3. TARİHSEL ÖZYÖNETİM PRATİKLERİ	21
1.3.1. Dünyada Özyönetim	21
1.3.1.1. 1871 Paris Komünü	21
1.3.1.2. 1905-1917 Rusya’da Sovyetler ve Fabrika Komiteleri	22
1.3.1.3. 1920 İtalya’da İşçi Konseyleri	24
1.3.1.4. 1936 İspanyol Özyönetimi	25
1.3.1.5. Yugoslav Özyönetimi	26
1.3.1.6. 1970’lerde Britanya’da İşgal Fabrikaları	27
1.3.1.7. 1970’lerde İtalya’da Otonomi Hareketi	28
1.3.2. Türkiye’de Özyönetim	29
1.4. GÜNCEL ÖZYÖNETİM PRATİKLERİ: Latin Amerika	35
1.4.1. Arjantin’de İşgal Fabrikaları ve Özyönetim	36
1.5. TEZİN AMACI	37
1.5.1. Araştırma Soruları	38
1.6. TEZİN ÖNEMİ	39
<u>BÖLÜM 2: YÖNTEM</u>	40
2.1. ARAŞTIRMANIN EVRENİ ve ÖRNEKLEMİ	40
2.2. VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ	40
2.3. NİTELİKSEL ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ	40
2.3.1. Derinlemesine Görüşme	41
2.3.2. Odak Grup Görüşmeleri	42
2.4. İŞLEM	42
2.4.1. Veri Toplama	42
2.4.2. Veri Analizi	43

<u>BÖLÜM 3: BULGULAR</u>	44
3.1. KAZOVA İŞÇİ ÖZYÖNETİMİ	44
3.1.1. Çalışmaya Katılanların Profili	44
3.1.2. Diren Kazova Kooperatifi – Özgür Kazova Tekstil Kolektifi	44
3.1.3. Kazova Direnişi'nin Nedenleri	47
3.1.4. Kazova Direnişi	49
3.1.5. Direnişten İşgale	55
3.1.6. Kazova Fabrikası İşgali ve İlk Özyönetim Pratiği	56
3.1.7. Ayrılık Süreci – Kooperatifleşme	60
3.1.8. İşçi Özyönetimi Pratiği: Diren Kazova – Özgür Kazova	64
3.1.9. Dayanışma Ağları	74
3.1.10. Patronsuz Üretim Üzerine: İşbölümünün ve Yabancılaşmanın Aşılması Yolunda İlk Adımlar	77
3.2. ARJANTİN İŞÇİ ÖZYÖNETİMLERİ ve KAZOVA İŞÇİ ÖZYÖNETİMİ: Benzerlikler-Farklılıklar	89
3.3. İŞÇİ ÖZYÖNETİMİ ve SENDİKALAR	95
<u>BÖLÜM 4: SONUÇ</u>	106
KAYNAKLAR	112
EKLER	118
ÖZGEÇMİŞ	130

KISALTMALAR

BASIN-İŞ: Türkiye Basın Yayın Matbaa Çalışanları Sendikası

BİRLEŞİK METAL-İŞ: Birleşik Metal İşçileri Sendikası

ÇELİK-İŞ: Çelik Sanayii İşçileri Sendikası

ÇHD: Çağdaş Hukukçular Derneği

DEV TURİZM-İŞ: Devrimci Turizm İşçileri Sendikası

DEV-YOL: Devrimci Yol

DİKG-DER: Devrimci İşçi Köylü Gençlik Derneği

DİSK: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu

DK: Diren Kazova

DYP: Doğru Yol Partisi

HAK-İŞ: Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu

KARDEMİR A.Ş. : Karabük Demir Çelik Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi

KİT: Kamu İktisadi Teşebbüsleri

MADEN-İŞ: Türkiye Maden İşçi Sendikaları Federasyonu

MESS: Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası

MTD: İşsiz İşçiler Hareketi / Movimiento de Trabajadores Desocupados

NAKLİYAT-İŞ: Türkiye Devrimci Kara, Hava, Demiryolu İşçileri Sendikası

ODTÜ: Ortadoğu Teknik Üniversitesi

OTOMOBİL-İŞ: Türkiye Otomobil İmal ve Montaj İşçileri Sendikası

ÖK: Özgür Kazova

ÖZÇELİK-İŞ: Öz Çelik Sanayii İşçileri Sendikası

SHP: Sosyal Demokrat Halkçı Parti

TİÇSF: Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası

TKİ: Türkiye Kömür İşletmeleri

TÜRK METAL: Türkiye Metal, Çelik, Mühimmat, Makina, Metalden Mamül Eşya ve Oto, Montaj ve Yardımcı İşçiler Sendikası

TÜRK-İŞ: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu

YERALTI MADEN-İŞ: Türkiye Yeraltı ve Yerüstü Devrimci Maden İşçileri Sendikası

YY: Yüzyıl

EKLER LİSTESİ

EK1: Odak Grup Görüşmesi ve Derinlemesine Görüşme Yapılan Katılımcı Listesi

EK2: Özgür Kazova Tekstil Kolektifi üzerine Niteliksel Çalışma, 2016 - Odak Grup Görüşmesi için Görüşme Çerçevesi

EK3: Diren Kazova Kooperatifi üzerine Niteliksel Çalışma, 2016 - Odak Grup Görüşmesi için Görüşme Çerçevesi

EK4: Yeraltı Maden-İş Sendikası üzerine Niteliksel Çalışma, 2017 - Derinlemesine Görüşme için Görüşme Çerçevesi

EK5: Özgür Kazova Tekstil Kolektifi'nde Yapılan Niteliksel Çalışma, 2016 - Odak Grup Görüşmesi Senaryo Hazırlama Formu

EK6: Özgür Kazova Tekstil Kolektifi'nde Yapılan Niteliksel Çalışma, 2016 - Odak Grup Görüşmesi Veri Analiz Formu

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Avrupa'yı sarsan 1848 Devrimleri'nde işçi sınıfı henüz genç ve olgunlaşmamış düzeyine karşın potansiyelini göstererek siyasi mücadelenin başat aktörlerinden biri haline gelmiştir (Hobsbawm, 1995: 36). Burjuvazi feodal egemenlere ve iktidarlara karşı verdiği mücadelede işçi sınıfını bir müttefik olarak siyaset sahnesine çekmiştir (Marx&Engels, 1997: 53). 1848 Devrimleri'nden itibaren işçi sınıfı artık bağımsız olarak ekonomik ve siyasi mücadele veren bir sınıf olma kimliğini kazanmaya başlamıştır. Burjuvazinin yönlendirmesinden kurtulmuş, kendi sınıf çıkarlarının bilincinde, kendisi için sınıf olma durumuna ulaşmıştır (Marx, 1966: 193).

Bu durumu gösteren verilerden biri 1848 Devrimleri sırasında “işçi denetimi” talebinin siyasi hayata girmiş olmasıdır (Wallerstein, 1990: 14). Bu dönemle birlikte işçi sınıfı eylemliliği kapitalist işletmelerin yönetimine katılma ve özyönetim olarak ifade edilen işletme yönetimlerini ele alma talebini içeren bir yöneliş göstermiştir (Ness&Azzelini, 2011: 1). 1871'de kurulan Paris Komünü ilk işçi devleti veya bu devlet biçiminin nüvesi olarak özyönetimi ilk kez yaşanır hale getirmiştir (Gluckstein, 2011: 34). Komün'ün yenilgisi ardından uzun bir süre sonra 1917 yılında Rusya'da kurulan işçi sovyetleri ve fabrika komiteleriyle özyönetim tekrardan siyaset sahnesinde yer almıştır. Sovyetler ve komiteler temelinde gerçekleşen 1917 Sovyet Devrimi sadece işçi sınıfının tarihindeki ilk iktidarını sağlamamıştır, ayrıca devrime giden yolda kurulan ekonomik ve siyasi örgütlerle özyönetimi işçi sınıfı için vazgeçilmez bir gerçek olarak ortaya çıkarmıştır (Wallis, 2011: 13). 1917 Sovyet Devrimi'nden sonra birçok sanayileşmiş ülkede özyönetim deneyimleri yaşanmaya başlamıştır. En önemlisi olarak öne çıkan ise, işçi sınıfının iktidarda olduğu sosyalist bir devlet olan Yugoslavya'da özyönetimin ekonomik ve siyasal alanda tamamen kurumsallaşması olmuştur (Drulovic, 1976: 67).

Sovyetler Birliği'nin çözülüşüyle başlayan dönemle birlikte reel sosyalizm deneyimlerinin başarısızlıkla sonuçlanması ve 1970'lerin sonuyla birlikte tüm dünyayı sarmaya başlayan neoliberalizmin ekonomik, siyasi, ideolojik, kültürel alanlardaki çok yönlü saldırısı (Harvey, 2007: 2, 3) işçi sınıfı eylemliliğinde

gerilemeye yol açtığı gibi özyönetimi de gündemden çıkarmıştır. Özyönetim kavramı, işçi sınıfı için devrimci içeriğini kaybederek, işçinin/çalışanın işletme içi verimliliğinin artması ve çalıştığı yere aidiyet duygusunun gelişmesi bağlamında yönetime katılma şeklinde ele alınmaya başlanmıştır (Işıklı, 1983: 26). 19. yy ve 20. yy'da kapitalizme karşı yöneltilen ekonomik ve siyasi bir araçken, neoliberalizmle birlikte kapitalizmle uyumlu, özel mülkiyeti sorgulamayan ve kabul eden bir anlayışla işçi sınıfının kapitalizm ötesi arayışlarına ve mücadelesine karşı bir araç haline dönüşmüştür. Bu durumun hala devam etmesi gerçeği karşısında ise dünya genelinde ekonomik kriz dinamiklerinin yeniden ortaya çıkışı eşitsizlik, yoksulluk ve işsizlik sorunlarını yeniden işçi sınıfının gündemine getirmektedir. Gelir dağılımında adaletsizlik, istihdam ve ücretle ilgili sorunların yanında fabrika ile işyerlerinin kapanmasıyla birlikte 2000'li yılların başında Latin Amerika'da işçi sınıfı, özyönetim kavramını asıl anlamıyla hem kendi hem dünya gündemine tekrardan taşımıştır (Yeğin, 2006: 1, 2). Birbiri ardına gelen fabrika ve işyeri iflaslarına karşı işgaller başlamış ve işletmeler patronsuz olarak yönetilmeye başlanmıştır. Böylece özyönetim yeniden kapitalizme ve özel mülkiyet rejimine karşı bir mücadele aracı haline dönüşmüştür.

Türkiye'de kısa süren işçi özyönetimi pratikleri görülse de (Bölüm 1.3.2) diğer ülke tarihlerinde yaşandığı gibi kurumsallaşan örneklere 2013 yılına kadar rastlanmamaktadır. 2013 yılı itibariyle ise Kazova Tekstil Fabrikası işçilerinin özyönetim girişimleri Latin Amerika'daki sürecin bir benzerini Türkiye'de yaşama geçirmiştir ve uzun süreli özyönetim deneyimi olarak Türkiye işçi sınıfı tarihi için bir ilk olma özelliğini halen sürdürmektedir.

Bu tez çalışmasının konusunu oluşturan Kazova işçilerinin yaşadıkları sürece kısaca değinmek gerekirse; 2013 Ocak ayı sonunda İstanbul/Şişli'de bulunan Kazova Tekstil Fabrikası'nın işverenleri işçilere haber vermeden ve alacaklarını ödemediği fabrikayı kapatmışlardır. Bunun üzerine Şubat ayı başında işçiler ödenmeyen dört aylık maaş ve tazminat talebiyle direnişe geçmişlerdir. Birkaç ay sonra ise işverenin fabrikadan makineleri kaçırmaya başladığını öğrenen direnişçi işçiler buna engel olmak için fabrika önüne çadır kurarak eylemlerine devam etmişlerdir. Temmuz ayında işverenlerden hala ses çıkmaması üzerine direnişin fabrika işgaline dönüşeceği süreç başlamıştır. Fabrika işgalinden bir süre sonra da işçiler üretime tekrar başlamışlardır ve ilk özyönetim pratiği böylece ortaya çıkmıştır. Ürettikleri

kazakları satarak işveren tarafından tahrip edilen makinelerin tamiri ve kendi geçimleri için gelir elde etmişlerdir. Alacakları için işgal öncesi başlattıkları hukuki süreçte ise önce haczedilen makineler mahkeme tarafından bir işçiye geçici teslim edilmiş, sonrasında ise makineler açık arttırmada bir başka işçinin alacakları karşılığında direnişçi işçilerin eline geçmiştir. Makinelerin geçici teslimi sonrası işçiler fabrika binasının satılması nedeniyle atölye ve mağaza olarak kullanacakları yeni yerlerine geçmişlerdir. Taşınma işlemleri bitince 2014 Şubat ayında Diren Kazova adıyla kooperatifleşme kararı alınmıştır. Ancak bu sırada işçiler arasında yönetim ve finansman konularında baş gösteren anlaşmazlık nedeniyle bir grup işçi ayrılarak Özgür Kazova adını alacakları bir başka özyönetim sürecine adım atmışlardır. İşgal, patransuz üretim ve kooperatifleşmeye dayanan bu işçi özyönetimi hareketi, Diren Kazova Kooperatifi ve Özgür Kazova Tekstil Kolektifi olarak yoluna devam etmektedir.

Diren Kazova Kooperatifi ve Özgür Kazova Tekstil Kolektifi işçi özyönetimi girişimleri, hem özyönetimi hayata geçiren ve yeniden üreten eylemleri bakımından hem de dünyada var olan işçi özyönetimi deneyimleri ışığında ulusötesi benzerlikleri ve yerel farklılıkları bakımından araştırılması gereken bir olgu olarak karşımızda durmaktadır.

1.1. ÖZYÖNETİM KAVRAMI

Özyönetim kavramı, ilk olarak, yönetime katılma düşüncesinin oluşumu ve gelişimiyle birlikte ele alınmalıdır. Yönetime katılma ve özyönetim kavramlarına bakıldığı zaman ilk dikkat çeken ortak noktaları yönetim sözcüğü olarak görülmektedir. Yönetim kısaca şöyle açıklanabilir:

Bir yandan, endüstriyel ve diğer formel örgütlenmelerdeki üretim faaliyetlerinin gözetimi, denetimi ve koordinasyonunu, diğer yandan bu işlevleri yerine getiren kişileri karşılayan bir terim. (Marshall, 2005: 832)

Yönetim esas itibariyle sınıflı toplumlarda ise üst-ast ilişkisini, yöneten-yönetilen ayrımını ve bu bakımdan bir egemenlik ilişkisini ifade eden bir terim olma kimliğine sahiptir. Bu egemenlik ilişkisi özel mülkiyete dayanan sosyo-ekonomik düzenden ortaya çıkmaktadır; özel mülkiyetin varlığı, işçileri/çalışanları üretim araçlarından ve

bu üretim araçlarıyla üretilen ürünlerin sahipliğinden yoksun bıraktığı gibi herhangi bir yönetim sürecinde yer almalarını da engelleyen bir yapıyı ifade etmektedir.

Bu yoksunluğun en üst seviyesine vardığı özel mülkiyetçi yapının kapitalist aşamasında mülksüzleşen ve bir bakıma tüm ataerkil, feodal, cemaat vs. bağlarından özgürleşen emekçi kitleler kapitalist sanayinin işgücü ihtiyacını giderecek şekilde proleterleşmişlerdir. Kapitalist sosyo-ekonomik düzenin ilk dönemlerinden itibaren insanca yaşamaktan uzak bir durumda, eşitsizlik ve yoksulluk sorunlarının gittikçe derinleştiği bir ortamda sanayinin işgücü ordusu olarak emekçi kitleler bir sınıf olma kimliğini ekonomik ve politik alanda vermeye başladıkları mücadelelerle kazanmışlardır ve ortaya koymuşlardır (Marx&Engels, 1997: 45, 50, 52). Bu toplumsal mücadelelerde –sınıf mücadelesinde-, grevlerden işgallere, ayaklanmalardan devrimlere kadar geniş bir repertuar ortaya koymuşlardır. Mücadelesi verilen toplumsal taleplerin hepsi olmasa bile, kapitalizmin sınırlarında kabul edilebilecek olanları kazanım haline dönüştürerek günümüze kadar ulaşmıştır.

Yönetime katılma bu taleplerden biri olarak işçi sınıfı mücadelesinin bir parçasını oluşturmuştur. Sanayileşme sürecinin bir sonucu olarak yönetime katılma talebinin bir hak niteliğine ulaşması işçi sınıfı tarafından amaçlanmış olsa da sürekli olarak iktidarların ve kapitalistlerin direnciyle karşılaşmıştır (Talas, 1979: 435). Kapitalist işletme, kar amacına dayanan, iş/üretim araçlarının kapitalistin mülkiyetinde olduğu, bu araçların kullanımı için işçinin/çalışanın işgücüne gerek duyan, bu açıdan işçinin/çalışanın işgüçlerini bir ücret karşılığı kapitaliste sattığı, işgücünün ve iş/üretim araçlarının tüketimi sonucunda ortaya çıkan ürünün/hizmetin de kapitalistin mülkiyeti dahilinde olduğu ve üretimden çıkan yeni değerün ücret dışında kalanının artı-değer olarak kapitaliste kaldığı bir kuruluşu ifade etmektedir. Üretime doğrudan katkı veren işçilerin/çalışanların üretim süreciyle, bu sürecin öncesi ve sonrasında karar mekanizmalarına katılamamaları özel mülkiyet düzeninin yarattığı bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Tıpkı diğer sorunlar gibi işçi sınıfı bu sorunu da gündemine alarak çözmek için çalışma yaşamının yönetimini demokrasi kurallarına dayandırarak tekrar düzenlemek, böylece özel mülkiyetin kapitalistlere sağladığı yönetim ayrıcalıklarını ve tekelini en azından yumuşatmak amacını gütmektedir (Talas, 1979: 436). Yönetime katılma düşüncesi, endüstriyel demokrasi kavramında karşılığını bulmuştur, İngiltere’de reformist-sosyalist bir örgüt olan Fabian Derneği üyeleri olan Sidney ve Beatrice Webb’lerin “Industrial Democracy” adlı eserleri

(1897) bu tartışmaya önemli bir katkı sunmuştur. İşçi sınıfının örgütleri olarak sendikaları endüstriyel demokrasinin gerçekleşeceği araçlar olarak görmüşlerdir. Sendikaların varlığının, işçi sınıfının yönetime katılma koşullarını oluşturduğu düşüncesini savunmuşlardır (Talas, 1979: 437).

Yönetime katılma, çeşitli konularda ve çeşitli yollarla gerçekleşmektedir. Başlıca konular olarak, işletmenin genel politikasına katılma şeklinde geniş bir çerçeveye sahip olunabileceği gibi daha sınırlı alanlarda örnek olarak sadece ekonomik konular, örneğin istihdam, çalışma koşullarıyla ilgili konularda yönetime katılma gerçekleşebilmektedir (Talas, 1979: 455-458). Yönetime katılma yolları ise işçilerin daha edilgen olacağı sınırlı yollardan özyönetim olarak ifade edilen tam etkin oldukları biçime kadar geniş bir çerçeveye dayanmaktadır. Çalışanlara bilgi verme, danışma, toplu müzakere, denetim, işletmenin yönetim kurulunda yer alma ve en son olarak birlikte yönetim bu yolların kapitalist özel mülkiyet düzeni içinde kabul edilebilir biçimlerdir (Talas, 1979: 460-464). Özyönetim ise kapitalist sosyo-ekonomik düzen içinde bir işletmede gerçekleşmiş olsa bile, özel mülkiyet mantığına aykırı ve onu aşacak bir yön içermektedir. Sosyalist ve anarşist düşünürler için işçilerin kapitalistleri bertaraf ederek işletme yönetimini tam anlamıyla ele aldıklarını ifade eden özyönetim kavramı yeni bir düzenin doğuşunu içermektedir. Bu bakımdan özyönetim sadece ekonomik alanda değil, tüm toplumu ve siyaseti kapsayan bir içeriğe de sahiptir. Yönetime katılma, denetim, birlikte yönetim gibi durumlar ise işçi sınıfı için bir toplumsal ilerlemeyi gösterse bile kapitalist özel mülkiyet yapısını ve mantığını aşmamaktadır.

Özyönetim kavramına ilk bakıldığında iki kelimenin birleşiminden oluştuğu görülmektedir: Öz ve Yönetim. “Öz” kelimesi yönetime eklenerek yönetim kavramına yeni bir içerik kazandırılmaktadır. Yönetim kavramına “öz” kelimesinin eklenmesiyle ortaya çıkan yeni anlamla, yönetim kavramının çağrıştırdığı egemenlik ilişkisinin sonlandığı ve yönetilenler için yeni bir durumun söz konusu olduğu açığa çıkarılmaktadır. Bu durum, kapitalist özel mülkiyete karşıt -kapitalist sosyo-ekonomik düzen içinde olsun veya olmasın- yeni mülkiyet ilişkilerinin oluştuğunu ortaya koymaktadır.

Başlıca yabancı dillere bakılınca özyönetimi karşılayan kelimeler, İngilizce’de “self-management”, Fransızca’da “autogestion” ve Sırpça’da “samoupravni”dir (Işıklı,

1983: 13). İngilizce’de “management” ve Fransızca’da “gestion” esas olarak ekonomik alanda yönetim anlamını taşımaktadır. Bu bakımdan İngilizce ve Fransızca’da özyönetim kavramları daha çok ekonomik birim olan işletmelerde çalışanların yönetimini kapsamaktadır (Arvon, 1991: 7; Işıklı, 1983: 13). Ancak, kavramın geniş çerçevede yorumlanmasıyla siyasi ve toplumsal alanı da kapsayan bir içerik kazandırılmıştır. Y. Bourdet ve A. Guillerm yazdıkları “L’Autogestion” eserlerinde (1975) kavramı şu şekilde tanımlamışlardır:

Özyönetim, sadece ekonomik değil, aynı zamanda (bir politikacılar kastının yönetim tekeli olarak anlaşılan) politika kavramını ortadan kaldırarak, her aşamada insanların işlerini kendi ellerine almalarına olanak verecek biçimde ona yeni bir içerik kazandıran radikal bir dönüşümdür. (aktaran Arvon, 1991: 8)

Türkçe ve Sırpça’da ise kavram doğrudan “*toplumsal yaşamın bütün kesimlerinde ve kademelerinde yönetici-yönetilen ayrımını ortadan kaldırma iddiasını taşıyan bir model olarak belirmektedir*” (Işıklı, 1983: 13).

Özyönetim, kapitalist özel mülkiyete karşı aşağıdan yukarı kurulan yeni düzeni ifade eden bir süreç olarak sadece ekonomik alanda kalmayıp siyaseti ve toplumu da şekillendirecek eğilimleri içinde taşımaktadır. Ekonomik alanda işçilerin işletme sahibi kapitalisti tasfiye ederek özel mülkiyete el koymaları sonrası ortaya çıkacak özyönetim pratiğinin toplum ve siyaset alanına yansımaları ise, devlet yönetiminin dayandığı bürokratik ve siyasi mekanizmanın adım adım ortadan kaldırılmasıyla birlikte toplumun kendi kendisini yönetmesinin ifadesi olarak doğrudan demokrasinin kurulması olacaktır.

Kapitalist toplumun ve devletin temeli özel mülkiyete dayanmaktadır, bu bakımdan tüm yapılarda buna uygun bir egemenlik ilişkisi oluşturulmaktadır, yöneten-yönetilen ayrımını sürekli yeniden üretilmektedir ve bu mantık meşrulaştırılmaktadır. Özyönetim düşüncesi ilk olarak ister ekonomik alan olarak tekil kapitalist işletmelerde ister doğrudan demokrasiyi ifade eden siyasal-toplumsal örgütlenmelerde filizlensin, kapitalist sosyo-ekonomik düzenin ideolojik hegemonyasının kırılması ancak özel mülkiyet düzeninin ekonomik temelinin sarsılmasıyla, buna alternatif ekonomik örgütlenmelerin ortaya çıkışıyla gerçekleştirilmiştir. Nitekim sosyalist ve anarşist düşünürler, işçilerin yönetimi ele alması ve kendi kendilerini yönetmesi konusunda öncelikli olarak ekonomik alana

eğilmişlerdir, bu alanda toplumsal tasarılarını sunmuşlardır ve bu alandan yola çıkarak tüm toplum ve devlet düzenini tasarlamışlardır.

Bu tez çalışmasında konu edilen özyönetim pratiğine ilişkin ise J. Vanek'in "The Participatory Economy" (1971) adlı kitabında, özyönetim kavramı için en uygun tanım verilmiştir:

Kesin ifadesiyle, tam ve saf özyönetim (yahut işçi kontrolü), bütün mülkiyet sahipleri işçi oldukları durumda, ve yalnız bu durumda, ve bütün işçiler aynı zamanda mülkiyetin sahibi oldukları, işletme yönetim kurullarının seçimine ve işletmenin ekonomik fazlasının dağıtımına eşit bir biçimde katıldıkları durumda vardır. (aktaran Işıklı, 1983: 21)

1.2. ÖZYÖNETİMİN FELSEFİ ve TEORİK KAYNAKLARI

1.2.1. Jean-Jacques Rousseau

Özyönetim düşüncesinin ve kavramının oluşumunda J.J. Rousseau'nun (1712-1778) felsefi, siyasi, toplumsal görüşleri temel oluşturmaktadır. Rousseau'nun liberal demokrasiye getirdiği eleştiri ve toplumsal eşitsizliğe neden olarak özel mülkiyeti göstermesi özyönetim düşüncesinin oluşumu için gereken felsefi altyapıyı vermektedir (Sancaktar, 2015: 25).

Sosyalist ve anarşist düşünürlerin toplumsal tasarılarında hayat bulan özyönetim, Rousseau'nun özel mülkiyete dayalı sınıflı toplum yapısına getirdiği eleştirilerle doğrudan ilişki içerisindedir. Bu düşünürler de hem özel mülkiyetin yarattığı eşitsizliklere hem de siyasi düzenin ve devletin yarattığı toplumsal yabancılaşmaya getirdikleri eleştiriler ve ortaya attıkları önerilerle bir bakıma Rousseau'nun izinden gitmişlerdir.

Rousseau için toplumda ortaya çıkan sorunların temelinde özel mülkiyet yatmaktadır:

Bir toprak parçasının etrafını çitle çevirip "Bu bana aittir!" diyebilen, buna inanacak kadar saf insanlar bulabilen ilk insan, uygar toplumun gerçek kurucusu oldu. Bu sınır kazıklarını söküp atacak ya da hendeği dolduracak, sonra da hemcinslerine "Bu sahtekarlara kulak vermekten sakının! Meyvelerin herkese ait olduğunu, toprağın ise kimsenin olmadığını unutursanız, mahvolursunuz!" diye haykırarak olan kişi, insan türünü nice suçlardan, nice cinayetlerden, nice yoksulluklardan ve nice korkunç olaylardan esirgemiş olurdu! (Rousseau, 2015: 133)

Özel mülkiyetin ortaya çıkışı egemenlik ilişkilerinin doğuşuna neden olmuştur. Ekonomik alandan başlayarak siyasal ve toplumsal alana yayılarak egemenlik ilişkileri toplumda ikilik yaratmıştır, uzlaşmaz karşıtlar olarak zengin-yoksul, güçlü-zayıf ve efendi-köle ayrımları belirginleşmiştir (Sancaktar, 2015: 29). Ancak Rousseau'nun özel mülkiyet karşıtlığı esas olarak özel mülkiyetin kendisine değil, özel mülk sahibi zengin sınıfların eşitsizlik yaratan egemenliklerine karşı bir duruştur. Toplumun büyük kesimlerinin zararına olacak mülk sahipliğine karşı çıkmaktadır. Bu bakımdan *“kendi geçimini sağlayacak kadar toprak ve doğal kaynaklar üzerinde mülk edinmeye”* ve *“kendi ihtiyacını karşılamak maksadıyla belli bir toprak parçasına çalışma ve ekim yoluyla sahip olunmasına”* taraftır (Sancaktar, 2015: 31). Rousseau'nun özel mülkiyet üzerine olan bu düşünceleri, kapitalistleşen Fransa'da ortaya çıkmakta olan küçük burjuvazinin özlemlerini yansıtmaktadır.

Rousseau, liberal demokrasinin getirdiği temsili sisteme karşı doğrudan demokrasinin savunucusu olmuştur. Eserlerinde ulusal egemenlik düşüncesinin tohumlarını ortaya atarak devleti ortaya çıkarmanın; ne tanrı ne de herhangi bir egemen olduğunu, toplum sözleşmesi aracılığıyla yurttaşların özgürce birleşmeleri sonucu devletin ortaya çıktığını savunmuştur (Sancaktar, 2015: 35). Bahsi geçen toplum sözleşmesi kavramı özyönetimin felsefesinin önemli kaynaklarından biridir:

... toplum sözleşmesi şöyle özetlenebilir: Her birimiz bütün varlığımızı ve bütün gücümüzü bir arada genel istemin buyruğuna verir ve her üyeyi bütünün bölünmez bir parçası kabul ederiz. Bu birlik sözleşmesi, o anda sözleşmeyi yapanların kişisel varlığı yerine, toplandığı oy sayısı kadar üyesi olan tüzel ve kolektif bir bütün oluşturur. (Rousseau, 2015a: 15)

Bu bakımdan genel iradeyi savunan Rousseau için temsiliyete dayanan bir sistem yurttaşların egemenliğine karşıt bir durum meydana getirmektedir çünkü temsiliyetle birlikte yurttaşlar egemenlik haklarını devretmiş ve özgürlüklerini temsilcilerin ellerine bırakmış olurlar. Temsili sistemin yerine özgür yurttaşların egemenlik haklarını kullanacakları doğrudan demokrasinin ifadesi olan halk meclisleri/halk toplantıları düzenlenmesini savunmuştur (Sancaktar, 2015: 39). Rousseau, bir yandan özel mülkiyete ve temsili demokrasiye karşı düşünceleriyle, öbür yandan ulusal egemenliğe ilişkin düşünceleriyle 1789 Devrimi'nden sonra Jakobenlerin siyasetinde hayat bulan küçük burjuva radikalizminin erken dönem sözcülüğünü yapmıştır.

Özetle, Rousseau topluma dair düşünceleriyle özyönetimin felsefi altyapısını oluşturmuştur:

... insanlar yeni güçler yaratamadıklarına, eldeki güçleri birleştirip kullanmaktan başka bir şey yapamadıklarına göre, kendilerini korumak için yapacakları tek şey, birleşerek direktme gücünü alt edebilecek bir güç birliği kurmak, bu güçleri bir tek dürtücü güçle yönetmek ve elbirliğiyle harekete getirmektir. (Rousseau, 2015a: 13)

Bu halk kalabalığı, böylece bir bütün halinde birleşti mi, artık üyelerinden birine saldıran bütüne saldırmış, bütüne saldıran da üyelere saldırmış olur. Böylece, ödevleri ve çıkarları sözleşmeyi yapan tarafları karşılıklı olarak yardımlaşmaya zorlar ve aynı insanların bu iki ilişkiye bağlı bütün çıkarlarını bu ilişkiye göre birleştirmeye çalışmaları gerekir. (Rousseau, 2015a: 17)

1.2.2. Ütopik Sosyalizm

Sanayi devrimiyle birlikte Batı Avrupa’da kapitalizmin hızlı gelişimi üretici güçleri tarihte olmadığı kadar geliştirirken, bu durum kapitalistler için üretimde artışı ve verimliliği sağlıyor, bunun sonucu sermayeleri ve servetleri büyüyordu. Öbür yandan ise kapitalizmin hızlı gelişimi toplumu proleterleştirirken, nicel olarak büyüyen işçi sınıfı için eşitsizlik ve yoksulluk sorunları daha da büyüyordu. Ortaya çıkan toplumsal sorunlara eğilen dönemin sosyalist ve anarşist düşünürleri ortaya attıkları toplumsal tasarımlarla işçi sınıfı yararına çeşitli çözüm önerileri sunmuşlar, bu yolda çeşitli pratiklere ön ayak olmuşlardır veya çeşitli pratikleri yaşama geçirmişlerdir. Hem düşünceleri hem de uygulamalarıyla özyönetimi örtük olarak öne sürmüşlerdir.

Kooperatifleşme düşüncesinin de öncüsü sayılan Charles Fourier (1768-1830) sanayinin ve büyük kentlerin yaşam koşullarını kötüleştiren yanlarına karşı insan doğasına uygun ve çalışmayı insanlar için mutluluk haline getireceğini düşündüğü, insanların devlete veya herhangi bir siyasi yönetime gerek duymadan kendi kendilerini yöneteceği “falanster” adlı topluluk birimleri örgütlenmesini savunmuştur (Işıklı, 1983: 31, 32). Falanster olarak tanımladığı yapıda, işçiler üretimi ve tüketimi örgütlemeyi kooperatifler yoluyla gerçekleştireceklerdir. Bu bakımdan falanster, “*insanların dayanışma ve ortaklık içinde çalıştıkları ve yaşadıkları özyönetimsel topluluklar*” anlamına gelmektedir (Sancaktar, 2015: 46). Falansterlerde uygarlığın kötü bir sonucu olarak gördüğü sanayi geri plana atılarak temel üretim faaliyeti olarak tarıma önem verilmesi amaçlanmıştır. Bu sayede toplumsal eşitsizliklere neden olan sanayi yerine tarıma ağırlık verilmesiyle hem yoksulluğun ortadan

kalkacağı hem de yoksulluğun olmadığı bir düzende hırsızlık gibi sorunların artık olmayacağı düşüncesiyle kamu gücüne gerek duyulmayacağı savunulmuştur. Bu bakımdan kendi kendini yöneten birimler olan falansterlerde devlete veya herhangi bir siyaset kurumuna gerek olmayacaktır. Falansterler aralarında “*gevşek bir federatif yapı*” oluşturacaklardır (Işıklı, 1983: 32; Sancaktar, 2015: 46). Sonuç olarak, falanster, üretimi ve tüketimi birleştiren kooperatif düzeni olarak işçilerin hem kara katılmasını hem de mülkiyet sahibi olmasını sağlayacaktır (Güven, 1993: 30). Fourier bu düşüncesinin gerçekleşmesi için aslında karşı olduğu mülk sahibi zengin sınıfların maddi desteğini beklemiştir, ancak destek veren çıkmamıştır ve falanster bir ütopyik tasarı olarak kalmıştır.

Sosyal reformist bir çizgiye de sahip Robert Owen (1771-1858) kapitalizm temelli toplumsal sorunlar yaşayan işçilerin iyi yaşam koşullarına sahip olmasıyla verimli çalışacaklarına ve böylece ideal toplum düzeninin yaşama geçeceğini düşünmüştür. Bunun gerçekleşmesi için özyönetimi uygulamalarıyla yaşama geçirmeye çalışmıştır. Önce sahibi olduğu fabrikada başarısızlıkla sonuçlanan uygulamalara girişmiş, işverenle işçinin birlikte yönetimi konusunda ilk örneklerden birini gerçekleştirmiştir (Işıklı, 1983: 33). İşçi sınıfının içinde bulunduğu kötü durumdan kurtuluşu için yaşam koşullarının değiştirilmesine ve eğitime önem veren Owen, bu yolda yine başarısızlıkla sonuçlanan “Ahenk Köyü” tasarısını yaşama geçirmiştir. Bu topluluklarda herkes üretim, bölüşüm ve yönetime katılma hakkına sahip olmaktadır. Kolektif çalışma ve kolektif yönetime dayanan bu toplulukları “*sosyalist federal toplum*”un ilk adımı olarak düşünmüştür. Üreticiler tarafından yönetilen bu federasyonda devlet ve özel mülkiyet ortadan kalkmış olacaktır (Sancaktar, 2015: 53). Owen, yaşadığı başarısızlıklara rağmen İngiltere’de toplumsal içerikli yasaların çıkmasında rol almıştır ve zamanında işçilere ucuz, kaliteli ürünler satmak amacıyla kurduğu kooperatif nitelikli dükkanlar 1844 yılında İngiltere’de kurulan ilk modern tüketim kooperatifine esin kaynağı olmuştur (Güven, 1993: 27, 28).

Philippe Buchez (1796-1865) üretimin temel birimleri olarak “işçi dernekleri” düşüncesini ortaya atmıştır ve işçi dernekleri olarak örgütlenen toplumun bu derneklerce yönetilmesini savunmuştur (Işıklı, 1983: 35; Sancaktar, 2015: 56). İşçi dernekleri tasarısıyla işçi kooperatiflerinin teorik temellerini de ortaya atan Buchez, aynı işkolunda çalışanların kooperatifler altında birleşecekleri, üretimden hakça pay alacakları ve mülkiyet sahibi olacakları bir yapıyı savunmuştur (Güven, 1993: 30).

Bucheze'in fikirlerinden esinlenerek 1834 yılında Paris'te ilk işçi kooperatifi kurulmuştur (Arvon, 1991: 79). Ancak kuruluşunda öncülük ettiği işçi dernekleri uzun süreli olmamıştır.

1.2.3. Küçük Burjuva Sosyalizmi ve Anarşizm

1848 Devrimi sonrası kurulan kabinede yer alan sosyalist politikacı Louis Blanc (1811-1882) kapitalist toplumda temel sorunu rekabet olarak görmüş ve Bucheze'in işçi derneklerinden esinlenerek "Toplumsal Atölyeler" tasarısını ortaya atmıştır (Işıklı, 1983: 37). Üretimin tamamen kooperatifleştiği ve bu kooperatiflerin kuruluşu için ilk sermayeyi devletin sağladığı bir ekonomik düzeni önermiştir (Güven, 1993: 33). Bu bakımdan Blanc, devletsiz bir toplumsal düzeni değil, devletin topluma yarar sağlayacak şekilde düzenleyici ve korumacı olduğu sosyal demokrat bir düşünceyi ortaya koymuştur. Kar amacının olmadığı toplumsal atölyelerde ilerleyen dönemlerde herkesin ihtiyacına göre ilkesi uyarınca gelirin bölüşümüyle birlikte eşitsizliklerin ortadan kalkacağı savunulmuştur. Devlet tarafından kurulan kooperatif nitelikli atölyelerin yaygınlaşmasının işverenler için özendirici olacağı ve işletmelerini "devlete tazminat karşılığı devredecekleri" düşüncesi (Işıklı, 1983: 38), mevcut kapitalist düzenin reformist yolla değişebileceğinin savunulduğunu göstermektedir. Toplumsal atölyeler, ülkeden başlayarak ülkeler arası birleşmeyi içeren bir federasyon düzeni içinde yer alacaktır (Sancaktar, 2015: 62). 1848 Devrimi sonrası kurulan kabinede yer alan Blanc, doğrudan kendi girişimiyle olmasa da toplumsal atölyeler tasarısına benzer ulusal atölyelerin kurulmasını sağlamıştır. Ancak Blanc öncülüğünde kurulmayan bu atölyeler uygulaması başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Işıklı, 1983: 39). Yine de Blanc katkılarıyla tarihte ilk kez devletin kooperatiflere kredi yardımı yapmasını sağlanmıştır (Güven, 1993: 34).

Düşünceleriyle anarşizmin gelişimine ön ayak olmuş Pierre-Joseph Proudhon (1809-1865) kapitalizmin artan etkisi altında mülksüzleşen ve işçi sınıfı saflarına dahil olan küçük mülk sahibi sınıfların çıkarlarını savunan küçük burjuva sosyalist bir düşünür olarak "pazar ekonomisine dayalı işçi kontrolü sistemini" öne sürmüştür (Işıklı, 1983: 41). Pazar ve rekabeti savunan görüşleriyle sosyalist/anarşist kesimde farklı bir yerde duran Proudhon, özel mülkiyete de temelde karşı çıkmamakta; mülkiyetin kötü kullanımına, kar-faiz-rant gibi adil olmayan kazançlar üreten özel mülkiyete karşı çıkmaktadır (Arvon, 1991: 13). Mülkiyetin yeniden dağılımıyla oluşacak, ancak

eşdeğerlerin değişimiyle mümkün olacak eşit büyüklükte mülkiyet düzenini savunmuştur. Temel birim olarak atölyeyi işaret ettiği toplumda kurulacak “dayanışmacı birlikler” işçilerin kontrolü altında olan işletmeler ve kredi birliklerinden oluşacaktır (Işıklı, 1983: 42, 43). Dayanışmacı birliklerin mülkiyet yapısını ne komunal/kolektif mülkiyet ne de kamusal mülkiyet olarak görmektedir, grup mülkiyeti kavramı öne çıkarmaktadır. Proudhon, birliklerden yana olmakla birlikte birliklerin bireysel girişime ve özgürlüğe dair taşıdığı tehlikelere dikkat çekerek, genel sanayi federasyonu içinde yer alacak birbirlerinden bağımsız ve pazar ekonomisi içinde rekabetin yol açtığını savunduğu dinamizmle yaşayan türde birlik düşüncesini savunmuştur (Işıklı, 1983: 43, 44). Bu bakımdan Proudhon’un ortak mülkiyete ve kamusal mülkiyete karşı olması anlaşılır bir durum olmakla birlikte, pazar ekonomisini ve rekabeti savunan görüşleriyle değerlendirildiğinde grup mülkiyeti kavramının özel mülkiyete yakın bir mülkiyet yapısını tanımladığını söylemek, özel mülkiyete temelden karşı çıkmamasıyla uyumlu bir görüştür. Proudhon’un devlete ve siyasete bakışı da farklıdır; ekonomik alanda kurulacak federasyon siyasi alanda var olan devleti dengeleyecek ve ona karşı ağırlık oluşturacaktır, bu açıdan doğrudan devlete ve düzene karşı yapılacak siyasi müdahaleleri yanlış bulmaktadır ve bu nedenle dayanışmacı birliklerin tüm ekonomiyi kapsayacak şekilde gelişimi desteklenmelidir (Cangızbay, 2003: 166). Bu gelişimle birlikte sanayi temelli örgütlenmeye dayanarak coğrafi örgütlenmeler ortaya çıkacaktır, bu coğrafi örgütlenmeler genel oy hakkına dayalı, kendi kendini yönetme, vergi koyma gibi haklara sahip özyönetime dayalı gruplardan oluşacaktır ve tüm gruplar federal devlet çatısı altında yer alacaktır (Işıklı, 1983: 44, 45).

Anarşist siyasetçi ve düşünür Mihail Bakunin (1814-1876) takipçisi olduğu Proudhon’dan farklı olarak özel mülkiyete tümünden karşıdır ve işçi derneklerine dayanan kolektif mülkiyeti savunmuştur (Arvon, 1991: 18). Özel mülkiyete karşı olduğu gibi devlete de karşıdır. Marksist görüşün devrim sonrası kapitalistlerle diğer egemen sınıflara karşı bir baskı aygıtı ve komünizme bir geçiş aşaması olarak tanımladığı yeni devlet düzeni olarak proletarya diktatörlüğünü işçi sınıfı üzerinde yeni bir yönetici sınıf yaratacağı nedeniyle reddetmektedir. Siyasi iktidar ele geçilerek merkezi otorite eliyle yukarıdan aşağı kurulacak devlete dayanan yeni bir düzene, bir başka baskı aracı olacağı ve yeni sömürü/egemenlik ilişkileri kuracağı için karşı çıkmaktadır. Aynı gerekçelerle siyasi partileşmeye de karşıdır, toplumsal

gelişmenin ancak işçi sınıfının sendikalar, fabrika komiteleri, kooperatifler gibi kendi öz örgütlerinde *“kendi kendini yönetme ilkesine”* göre gerçekleşebileceğini savunmaktadır (Cangızbay, 2003: 169). Her türlü baskı aygıtına, egemenlik ilişkisine karşı olmakla birlikte toplumsal özgürlüğün ancak adem-i merkeziyetçi ve aşağıdan yukarı örgütlenen bir toplumsal düzende gerçekleşeceğini düşünmektedir. Bu bakımdan kurulacağını öngördüğü toplumda *“siyasi iktidarın ve devlet yerini, üretici güçler ve ekonomik hizmetler örgütü alacaktır”* (Sancaktar, 2015: 102). İşçi-köylü dernekleri temelinde yerelden bölgeleşe, bölgeselden ulusala, ulusaldan dünya çapında bir federatif örgütlenmeyi savunmaktadır (Sancaktar, 2015: 103).

Proudhon ve Bakunin’in düşüncelerinden etkilenerek ortaya çıkan anarko-sendikalizmde, özyönetimin dayanacağı temel olarak sendikalar gösterilmiştir ve sendikaların *“gelecekte, üretim, bölüşüm topluluğu, toplumsal yeniden örgütlenmenin temeli”* olacağı görüşü savunulmuştur (Işıklı, 1983: 46). Anarko-sendikalist akım, her türlü siyasi müdahaleye karşı çıkmakta ve toplumsal devrim için başvurulacak tek yöntem olarak genel grevi görmektedir. Genel grevin ekonomide yaratacağı olumsuz etkiyle *“devletin tüm gücünü yitireceğini ve toplumun, devletin kendine dışarıdan empoze ettiği düzenden bağımsızlaşarak eşitlikçi ve dayanışmacı işleyiş kurallarına göre yeniden yapılaşma olanağı”* bulacağı savunulmaktadır (Cangızbay, 2003: 179, 180). Anarko-sendikalist akım, sadece geleceğin toplumu için tasarılar sunmakla kalmamış, mevcut sendikal anlayışta da özyönetime katkı yapan girişimlerde bulunmuş, başkanı ve yönetim kurulu olmayan bir yapıyı esas alan denemelerde bulunmuştur (Cangızbay, 2003: 181).

1.2.4. Marksizm

Modern sosyalizmin kurucuları Karl Marx (1818-1883) ve Friedrich Engels (1820-1895) sosyalist öncülerinden ve anarşistlerden farklı olarak çalışmalarında kapitalizm sonrası ortaya çıkacak yeni toplum için tasarılar üretmemişlerdir; sadece *“yeni toplumun eskisinin içinden doğuşunu, eski toplumdan yeni topluma geçiş biçimlerini doğal bir tarih süreci olarak”* irdelemişlerdir (Lenin, 2003: 60). Bu konuda, öncülerini, *“geleceğin ideal toplumu düşlerine bağlanmakla”* ve *“işçilerin, durumlarını bir parça olsun düzeltmek için giriştikleri grev, birlik ve siyasi hareket gibi eylemleri bir yana itmekle”* eleştirmişlerdir (Marx, 1975: 96).

Yaşadıkları döneme denk gelen 1871 Paris Komünü'ne ise büyük bir dikkatle eğilmişlerdir. İşçi sınıfının sınıfsız toplum yolunda ilk büyük başkaldırısını ve devrim girişimini eleştirel bir tutumla desteklemişlerdir. Komün deneyiminden yararlanarak bazı konularda kendi görüşlerini yeniden gözden geçirme ve zenginleştirme fırsatını bulmuşlardır:

... Paris Komünü'nde edinilen pratik deneyimler karşısında, bu programın bazı ayrıntıları artık eskimiştir. Komün özellikle bir şeyi, "işçi sınıfının, yalnızca hazır devlet mekanizmasını elde tutarak onu kendi amaçları için kullanamayacağı"nı tanıtlamıştır. (Marx&Engels, 1997: 20)

Bu bakımdan Paris Komünü'nün özyönetime denk gelen uygulamalarıyla ilgili görüşleri kilit önemdedir. Oluşturdukları devrim teorisinde önemli yer tutan proletarya diktatörlüğü kavramını Komün ışığında tekrar incelemiş ve geliştirmişlerdir. 1871 Paris Komünü'nü proletarya diktatörlüğü olarak değerlendirmişlerdir (Engels, 1970: 24). Marx ve Engels'in geliştirdikleri toplum ve tarih teorisinde özyönetimle ilişkilendirilebilecek kavramlardan biri proletarya diktatörlüğü ise diğeri de özgür üreticilerin birliği kavramıdır (Işıklı, 1983: 49). İkisi birbirine bağlı kavramlardır. Marx ve Engels için proletarya diktatörlüğü kapitalist toplumdaki komünist topluma geçiş için zorunlu bir evredir. Bu evrede, işçi sınıfı tarihte ilk kez yönetici sınıf konumuna gelir ve başta kapitalist sınıf olmak üzere diğer sömürücü eski egemen sınıflar üzerinde ele geçirdiği devlet aygıtını kendi sınıfsal ihtiyaçlarına denk düşen bir şekilde yeniden oluşturarak bir baskı aracı olarak kullanma imkanına kavuşur. Marx ve Engels için her devlet düzeni ne kadar demokratik özelliklere sahip olursa olsun bir sınıf diktatörlüğünü ifade eder. Demokrasi ancak egemen konumda olan sınıfın yararına gelişir. Bu açıdan proletarya diktatörlüğüne kadar demokrasi ve özgürlük, işçi sınıfıyla diğer sömürülen emekçi tabakalar için sınırlıdır, bu sınır üretim araçlarının özel mülkiyetiyle çizilmiştir ve sömürücü sınıfların diktatörlüğünü ifade etmektedir. Ancak proletarya diktatörlüğüyle emekçi sınıflar tarihte ilk kez gerçek demokrasiyi ve özgürlüğü elde etme şansını yakalamış olacaklardır. Proletarya diktatörlüğü, özgürlüğün tam anlamıyla gerçekleşeceği sınıfsız, sömürsüz bir toplum düzenine, komünist topluma ulaşmanın bir aracından başka bir şey değildir. Proletarya diktatörlüğü evresinde, sömürücü sınıfların tasfiyesi gerçekleşmiş ve üretici güçlerin gelişiminin önündeki

tüm engeller kaldırılmış olacaktır. Bu toplumsal gelişmelerle birlikte artık işçi sınıfı egemenliği altında bir devlete gerek kalmayacaktır:

Proletarya devlet iktidarını ele geçirir ve üretim araçlarını önce devlet mülkiyeti durumuna dönüştürür. Ama, bunu yapmakla, proletarya olarak kendi kendini ortadan kaldırır, bütün sınıf ayrımları ile sınıf karşıtlıklarını, ve aynı biçimde, devlet olarak devleti de ortadan kaldırır. (...) Baskı altında tutulacak hiçbir toplumsal sınıf kalmayınca; sınıf egemenliği ve üretimde daha önceki anarşi tarafından gerekçelenen bireysel yaşama mücadelesi ile birlikte, bundan doğan çatışmalar ve aşırılıklar da ortadan kalkınca, artık bir baskı gücünü, bir devleti zorunlu kılan, bastırılacak hiçbir şey yok demektir. (...) Kişilerin hükümeti yerini, şeylerin idaresi ve üretim işlemlerinin yönetimine bırakır. Devlet “ilga” edilmez, söner. (Engels, 1975: 417, 418)

1871 Paris Komünü, bu yolda atılmış adımlardan ilkidir. Marx ve Engels, Komün’ün ekonomi alanında ve devlet düzeninde yaptıklarını proletarya diktatörlüğü uygulamaları olarak işaret etmişlerdir. Geleceğin sınıfsız toplumuna hazırlık niteliğinde ve özyönetimi içeren dönüşümlerdir:

Komün ta başlangıçta işçi sınıfının başa geçtikten sonra eski devlet mekanizmasını sürdürmeyeceğini görmek zorundaydı. Henüz kazandığı üstünlüğü kaybetmemek için işçi sınıfı bir yandan önceden kendisine karşı kullanılan baskı mekanizmasını ortadan kaldırmak, öte yandan kendi temsilci ve memurlarını istisnasız olarak her an azledebilme yetkisiyle onlara karşı korumak zorundaydı. (Engels, 1970: 21)

... [Komün] imalatçılar tarafından kapatılan fabrikaların istatistik tasnifinin ve bu fabrikaların önceden çalışmakta olan işçileri tarafından idaresi için planlar yapılmasını emretti. Bu işçiler kooperatiflerde örgütlenecektiler. Komün ayrıca bu kooperatiflerin bir büyük birlik halinde örgütlenmesi için plan yapılmasını istedi. (Engels, 1970: 15)

... Komün’ün ilk kararı, hazari [devamlı] ordunun tenkili ve yerine silahlı halkın konması oldu. Komün, şehrin çeşitli bölgelerinde genel oy hakkı ile seçilen, sorumlu ve azli kısa bir devrede mümkün belediye meclisi üyelerinden meydana geliyordu. Üyelerinin çoğunu tabii olarak emekçiler ya da emekçi sınıfının muteber temsilcileri teşkil ediyordu. Komün, parlamenter bir kuruluş değil, hem icrai [yürütme] hem de teşrii [yasama] görevi olan faal bir kuruluş olacaktı. Polis, merkezi hükümetin bir aracı olmaya devam edeceği yerde, elinden siyasi vasıfları alınarak, Komün’ün sorumlu ve her an azli mümkün bir aracı haline getirildi. İdarenin diğer dallarındaki memurlara da aynı şey tatbik edildi. Komün üyelerinden itibaren aşağıya doğru amme [kamu] hizmetleri emekçi ücretleri seviyesinde ücretlerle karşılanacaktı. (...) Eski hükümetin maddi güç unsurları olan hazari [devamlı] ordu ile polisi ortadan kaldırdıktan sonra Komün, mülk sahibi kurumlar olarak kiliselerin inihali [dağıtılması] ile iratlarının [gelirlerinin] geri alınması işine girişti. (...) Adli memurlar, birbirini takriben (...) sahte bağımsızlıklarını kaybediyorlardı. Diğer amme [kamu] hizmetkarları gibi, sulh hakimleri ve hakimler seçimle göreve gelecek, sorumlu sayılacak ve azilleri mümkün olacaktı. (...) Doğal olarak Paris Komünü, Fransa’nın bütün büyük sanayi merkezleri için bir örnek teşkil edecekti. Paris’te ve ikinci derecedeki merkezlerde komünal rejim kurulduktan sonra, taşrada da eski merkezleşmiş hükümet yerini üreticilerin özerkliğine (self-government) vermek zorunda kalacaktı. (Marx, 1970: 75-77)

Komün, esasen bir emekçi hükümeti, üretici sınıfın ürünleri gasbeden sınıfla mücadelesinin bir ürünü ve emeğin iktisadi kurtuluşu için nihayet keşfedilmiş siyasi şeklidir. (Marx, 1970: 80)

Paris Komünü, burjuva demokrasisinden ve burjuva devlet aygıtından farklı türde yeni bir demokrasi ve devlet düzenini hayata geçiriyordu. Tüm ayrıcalıkları ortadan kaldırıyor, herkesin yönetime katılımını teşvik edici ve denetimini zorunlu kılan bir durum yaratıyordu. Sömürücü sınıflar dışında kalan tüm toplumun kendi devleti olarak, geçmiş devlet biçimlerinden öz olarak farklı ve özyönetimi ifade eden bir düzen söz konusudur. Ekonomik alanda yapılanlar da bundan farklı değildir. Komün’de işçi kooperatiflerine dayanan ekonomik örgütlenme Marx tarafından komünizmin ifadesi olarak tanımlanmıştır (Marx, 1970: 81). Marx ve Engels’in zaman zaman başvurdukları özgür üreticilerin birliği kavramı ise hem devletin sönmülmesi hem de işçi kooperatifleri konularında yer almaktadır. 19. yy.’da özel mülkiyete dayanan kapitalist işletmelere karşıt özyönetime dayanan işçi kooperatifi pratikleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Marx, işçi kooperatifleri üzerine olumlu değerlendirebilecek görüşler öne sürmüştür:

İşçilere ait kooperatif fabrikalar, fiili kuruluşlarının her yerinde, mevcut sistemin bütün kusur ve eksikliklerini doğal olarak yeniden ürettikleri ve üretmek zorunda kaldıkları halde, eski biçim içerisinde, yeninin ilk sürgünlerini [filizlerini (sprouts)] temsil ederler. (Marx, 2006: 389)

Marx, 1. Enternasyonal’in 1866 Cenevre Kongresi’ne sunduğu görüşlerinde de kooperatifçilik hareketini kapitalist toplumu dönüştürücü bir güç olarak kabul ettiğini belirtmiş, kooperatiflerin “*emeği sermayeye bağımlı kılan despotik ve yoksullaştırıcı sistemin yerini özgür ve eşit üreticilerin birliğinden oluşan cumhuriyetçi bir sistemin alabileceğini pratikte göstermiş olduğundan*” söz etmiş, ancak bununla birlikte küçük ekonomik birim aşamasını geçemeyen kooperatifçiliğin bir başına dönüştürücü güce sahip olmadığı ve bu güç için işçi sınıfının siyasi iktidarı ele geçirmesi gerektiği tekrar etmiştir (Arvon, 1991: 81, 82). İşçi kooperatifleri pratiği, komünist toplumda sınıf ve devlet baskısından kurtulmuş, sömürü ilişkilerinden kurtulmuş insanların özgür üreticiler olarak özgür iradeleriyle, tüm topluma yarar sağlayacak ve bireysel potansiyellerini geliştirebilecekleri şekilde ekonomik ve toplumsal faaliyetlerde bulunmalarının kapitalist toplumda embriyonik halde bulunan primitif örneklerini oluşturmaktadır. Proletarya diktatörlüğü de bir bakıma geleceğin

sınıfsız toplum düzeninin primitif örneklerini içermektedir. Aşama aşama kurulacak yeni düzenin temeli sömürücü sınıfların tasfiyesine ve özel mülkiyetin kamusal mülkiyete dönüştürülmesine dayanmaktadır. En son aşamada, üretici güçlerin artışıyla bolluk düzeyine ulaşmış ve sömürü ilişkilerinin bir daha yeşermeyeceği bir ekonomik düzenin kuruluşu sonucu herkesin yeteneğine göre verdiği ve ihtiyacına göre aldığı bir toplum ortaya çıkacaktır (Marx&Engels, 1969: 33). Bu bakımdan herkesin üretici olduğu eşitlikçi bir toplumda işçi sınıfı bir sınıf olarak ortadan kalkacak ve artık proletarya diktatörlüğünün cisimleştiği bir baskı aygıtı olarak devlete ihtiyaç kalmayacaktır:

Üreticilerin özgür ve eşitçi bir birlik temeli üzerinde üretimi yeniden düzenleyecek olan toplum, bütün devlet makinesini bundan böyle kendine layık olan yere, bir kenara atacaktır: asar-ı atika müzesine, çırık ve tunç baltanın yanına. (Engels, 1971: 240)

Marx ve Engels, proletarya diktatörlüğü ve özgür üreticilerin birliği kavramlarını kullanarak ve dönemlerinde ortaya çıkan toplumsal gelişmelerle bu kavramları zenginleştirerek, geleceğin toplumunda özyönetim pratiklerinin yer alacağını örtük olarak göstermişlerdir.

1917 Sovyet Devrimi lideri Vladimir İlyiç Lenin (1870-1924) Marx ve Engels'in sadık bir takipçisi olarak Bolşevik Parti'nin örgütlenmesi ve devrim siyasetinin belirlenmesinde Marksist teoriden yararlandığı gibi, teoriye katkılar da yapmıştır. En büyük katkısı dünyada ilk sosyalist devrime liderlik etmesi ve bu devrim yolunda ortaya çıkan toplumsal gelişimleri teorik olarak değerlendirmesi ve Marksist teoriyi zenginleştirmesidir. Devrim sonrası kurulacak proletarya diktatörlüğünü açıklamada hem 1871 Paris Komünü deneyiminden hem de Marx ve Engels'in Komün üzerine çözümlenmelerinden yararlanırken, 1905 Devrimi ve 1917 Şubat Devrimi'yle ortaya çıkan sovyet örgütlenmesini de göz önüne alarak zengin bir tartışmayı başlatmıştır. İşçilerin öz örgütlenmesi olarak yeni tipte bir devleti temsil eden Komün, Lenin için burjuva devletin bürokratik mekanizmasına karşı işçi sınıfı tarafından ele geçirilen siyasi iktidarın proletarya diktatörlüğü altından nasıl bir pratik ortaya koyması gerektiğinin açık bir örneğini sergiliyordu. Lenin, Marx'ın Komün'le birlikte geliştirdiği işçi sınıfının devrimden sonra sömürücü sınıfların devlet aygıtını ele geçirmekle yetinmemesi ve onu parçalaması gerektiği görüşünü aynen benimsemektedir. Emekçi sınıfları ezmek için devletin dayandığı bürokratik ve

askeri mekanizma yıkılmalıydı, ancak bu sayede işçi sınıfı tüm ezilen toplum adına gerçek demokrasiyi kurabilir ve sömürü ilişkilerinin tasfiyesini gerçekleştirebilirdi (Lenin, 2003: 48, 50). Bu yeni tipte devlet emekçiler için demokratik olduğu kadar siyasi iktidarlarını kaybetmiş sömürücü sınıflar için de diktatoryal olmalıdır, Komün ise bu açıdan başarısız olmuştu (Lenin, 2003: 44, 53). Lenin, Komün'ün bürokrasiye karşı aldığı ve Marx tarafından öne çıkarılan kararlarını önemli bularak proletarya diktatörlüğü altında kamu yönetimi konusunda çeşitli görüşler öne sürmüştür. Kapitalizmin gelişiminin devlet iktidarının görevlerini basitleştirdiğini, bu basitleşmenin herkesin bu görevleri yapmasının önünü açtığını ve bu durumun bürokratik hiyerarşiyi, ayrıcalıkları ortadan kaldırdığını; temsili sisteme dayanan ve ayrıcalıklar üreten parlamentarizme karşı yasama ve yürütmeyi birleştirmiş Komün gibi bir işçi sınıfı demokrasisinin kurulmasını; silahlı gücü elinde tutan işçilerin büyük üretimi örgütlemelerini ve bürokrasiye gerek kalmayacak zamana kadar memurların yönetici rollerine son verip sadece görevlerini yapmalarını sağlamaları gerektiğini belirtmiştir (Lenin, 2003: 55, 59, 61). Proletarya diktatörlüğünde kapitalistleri ve bürokratları tasfiye ederek üretimin ve bölüşümün denetimini eline alan işçi sınıfı, herkesin, devletin ücretli görevlileri olmasının önünü açacaktır ve *“toplumun tümü, çalışma ve ücret eşitliğiyle, artık bir tek büro ve tek bir atölyeden başka bir şey olmayacaktır”* (Lenin, 2003: 120, 121). Sosyalist ekonomide kısalan işgünü herkesin kamu görevlerinde bulunmasının maddi temelini oluşturacaktır (Lenin, 2003: 141). Lenin, Komün deneyimi aracılığıyla geliştirdiği görüşlerin yanı sıra Rusya'da var olan devrimci gelişmeler doğrultusunda işçi sınıfının eline geçireceği ekonomik ve siyasi iktidarı nasıl kullanacağı yönünde önerilerde bulunmuştur. Bu konuda Rusya'da iki devrimde de ortaya çıkan sovyet örgütlenmesi kilit konumdadır. Sovyetler, geleceğin toplumsal örgütlenmesinin merkezindedir ve Lenin, sovyetlere önemli görevler yüklemiştir. Siyasi iktidarı ele almasından ekonomide yönetici rolde olmasına kadar sovyetler önemli bir konumdadır. 1917 Şubat Devrimi sonrası Rusya'ya dönen Lenin, ortaya attığı Nisan Tezlerinde; parlamenter değil, sovyetlere dayanan bir cumhuriyeti ve üretimle dağıtımın işçi sovyetleri denetimi altında yapılmasını savunmuştur (Lenin, 1969: 12, 13). 1917 Ekim Devrimi sonrası yeni kurulacak devletin temelini İşçi, Köylü, Asker Sovyetlerine dayanması ve ekonominin denetiminin mümkün oldukça yine sovyetlere bırakılması hedef olarak benimsenmiştir. Lenin, sovyetlere dayanan yeni tipte devleti, burjuva parlamenter demokratik cumhuriyetten farklı ve onun

bürokratik özelliklerini taşımayan bu bakımdan işçi sınıfı için daha ileri bir demokrasiyi ifade eden Paris Komünü benzeri bir devlet örgütlenmesi olarak tanımlamıştır (Lenin, 1999: 54). Sovyetler, Komün benzeri kamu görevlerini eline alması gereken siyasi organlar olarak görülürken, aynı zamanda fabrikalarda üretim üzerinde işçi denetimi de teşvik edilmekteydi (Lenin, 1999: 239, 260). Ülke geneline yayılacak planlamaya dayanan merkezi bir ekonomi kurulurken ve Bolşevik Parti'nin iktidarı altında devlet yeniden inşa edilirken, sovyetler ve işçi denetimi Lenin tarafından devrimin ilk yıllarından itibaren savunulmuştur. Sosyalist devletin, ancak yapılan üretimin ve tüketimin hesabını tutacak, emek üzerinde tasarruf edecek, bu sayede emek verimliliğini arttıracak ve gittikçe işgününü kısaltacak üretim ve tüketim komünleri şebekesi olarak gerçekleştirilebileceğini savunan Lenin için (Lenin, 1999: 450) bürokratism tehlikesine karşı sovyetlerin ve işçi denetiminin varlığının bir zorunluluk olduğu düşünülebilir.

Antonio Gramsci (1860-1937) 1920 yılında İtalya'da gerçekleşen fabrika işgalleri ve fabrikalarda kurulan işçi konseyleri hakkında paylaştığı izlenimleriyle özyönetim düşüncesine değerli teorik katkılar yapmıştır. Marksist teoriye ve 1917 Sovyet Devrimi'ne son derece bağlı bu bakımdan işçi sınıfı iktidarını ve bu iktidarın devlet biçimi olan proletarya diktatörlüğünü savunan Gramsci için işçi konseyleri bu yeni işçi devletin temel hücreleridir (Gramsci, 2014: 58). İşçi sınıfı partisinin devrim için yönetici ve yönlendirici konumu devrim sonrası proletarya diktatörlüğünün kuruluşu için de geçerlidir, ancak bu kuruluş sadece yukarıdan aşağı değil, aynı zamanda tüm topluma yayılan konseyler aracılığıyla aşağıdan yukarı bir kuruluş sürecidir. Gramsci, işçi konseylerinin ortaya çıkışının kapitalizmin gelişimine bağlı olduğunu belirtmiş ve kapitalizmin emperyalist aşamasında sanayi iktidarının kapitalist sınıftan gittikçe koptuğunu savunmuştur, bu bağlamda “*yeni tarihsel aşamanın sonucu olan yeni toplumsal koşulların ittiği*” işçi sınıfının “*özerklik ve inisiyatif bakımından paha biçilmez kazançlar*” elde ettiğini savunmuştur (Gramsci, 2014: 126, 127). Sanayi sermayesinin mali sermayeye bağlandığı bir dönemde sanayi üretimi finansallaşma için bir araç haline gelirken tekelleri kapitalistler üretimden daha da uzaklaşmaktadır ve işçi sınıfı bu iktidar boşluğunu doldurmalıdır. İşçi sınıfının fabrikalarda kurduğu örgütler de bu durumun meşruiyetini yansıtmaktadır. Bu bakımdan, fabrikalarda kurulan işçi konseyleri “*kapitalizm tarafından kar amacıyla yaratılmış bulunan üretim ve mübadele aygıtının proleter biçimlenişini dile getirmeye yönelik*” kurumlar

olmaktadır (Gramsci, 2014: 146). Ancak Gramsci için kurulan işçi konseyleri ve fabrika işgalleri işçi sınıfı adına önemli olmakla birlikte egemen sınıfların iktidarını ortadan kaldıran, kapitalizm ötesi bir düzeni ifade etmemektedir. Sermaye sınıfı, devleti ve kamu gücünü hala elinde tutmaktadır ve ekonomik hayata hakimdir. Bu nedenle “fabrikaların işgali, kendinde ve kendisi için bu işgal, bir komünist toplum deneyi olarak kabul edilemez” (Gramsci, 2014: 173).

Anton Pannekoek’in (1873-1960) “konsey komünizmi” adı altında toplanan görüşlerin önemli bir düşünürü olarak özyönetime katkısı, işçi konseylerine verdiği önemde saklıdır. İşçi konseylerini, sosyal demokrat partilerin ve sendikaların geleneksel politikalarını aşan, işçi sınıfının mücadelesiyle burjuva toplumunda ortaya çıkardığı yeni ve kendisine ait bir oluşum olarak görmektedir. Bu görüşlerinin ortaya çıkışına; 1902 yılında Belçika’daki politik grev, 1905 Rus Devrimi ve 1909 yılında Prusya’daki politik kriz sırasında meydana gelen işçi sınıfı eylemleri neden olmuştur. İşçi konseylerine yönelik düşüncesi için Marx’ın Paris Komünü üzerine görüşlerinde bir temel bulmuştur ve Komün’ün yanı sıra 1917 Sovyet Devrimi de “konsey komünizmi” için başarılı güncel bir örnek vermiştir. Pannekoek için; komün ve sovyetler eski tipte burjuva devletin organlarından farklı, tamamen işçi sınıfının kendi öz mücadelesiyle ortaya koyduğu ve bu mücadelede biçimlenen örgütlenmelerdir, böylelikle yeni tipte proleter devleti temsil etmektedir (Bonnet, 2011: 67-69).

Ernest Mandel (1923-1995) özyönetime sosyalizm açısından ve Sovyet sosyalizmi eleştirisi üzerinden eğilmektedir. İçinde yer aldığı Troçkist geleneğe uygun olarak Sovyetler Birliği’nin bürokratik bir yozlaşma içinde olduğu tespitinden hareketle, gerçekleşecek anti-bürokratik siyasi devrimle birlikte işçi sınıfının yeniden iktidarı ele almasıyla kurulacak sosyalist düzenin –Sovyetler Birliği tarzı bürokratik egemenlik tuzağına bir daha düşmemesi için- ancak özyönetimle oluşacağını savunmaktadır (Mandel, 1992: 253-256). Sosyalist özyönetimin dayanacağı iki önemli temeli belirtmektedir; birincisi siyasi demokrasinin gelişmesi, ikincisi ise bolluk ekonomisinin sağlanmasıdır (Mandel, 1992: 257, 269). Siyasi demokrasi ve bolluk kavramlarına değinirken bir yandan Sovyetler Birliği’nde “Stalinist” olarak tanımladığı yapıyı eleştiren öbür yandan kapitalist toplumda var olan temsili demokrasi ve piyasa ekonomisi anlayışını yargılayan bir tutum içindedir. Bir bakıma üçüncü yol önerisini sosyalist düzende bürokrasi ve kapitalist düzende özel mülkiyet

egemenliğine karşı durarak üretmektedir (Mandel, 1992: 259, 269). Siyasi demokrasinin gelişmesi; devletin sönümlenmesi amacıyla bürokrasinin zamanla tasfiyesine dayanan ademi-merkeziyetçi bir yapı olarak özyönetim organlarının kurulması ve bu organlar yoluyla yönetimin sosyalist düzende yaşayan tüm yurttaşlara geçmesi anlamına gelmektedir. Ekonominin ve siyasetin bütün karar mekanizmalarında yurttaşların söz sahibi ve yönetici olmasına olanak sağlayacak veya sıkı denetim ve geri çağırılma kaydıyla seçilen temsilciler yoluyla işleyecek özyönetim organlarının oluşturulması amaçlanmaktadır. Çok partili seçimler, referandum, siyasi özgürlükler, devlet tekeliyle sermaye tekeline kurtarılmış basın özgürlüğü ve yurttaşların işyeri özyönetimi dışında kamu işlerine de katılımını sağlamak için çalışma saatlerinin azaltılması özyönetime dayalı siyasi demokrasinin olmazsa olmazı olarak açıklanmaktadır (Mandel, 1992: 257, 258, 259, 262, 263, 266). Sosyalist özyönetimin ekonomik altyapısı ise bolluk ekonomisine dayanmaktadır. Temel ihtiyaçların karşılanması, sömürücü bir azınlığın ihtiyaçlarına/zevklerine karşı rasyonel tüketim, insani gelişim için boş zaman, ekoloji ve üretkenlerin yönetimi açısından bolluk kavramına yaklaşmaktadır (Mandel, 1992: 271, 272, 273, 275, 278, 281). Bu yaklaşımla bolluk kavramı piyasa ekonomisinden ve bu ekonomiden doğan israftan ayrılmaktadır. Son olarak, Mandel, sosyalist özyönetimi tanımlarken, Sovyetler Birliği'nde var olduğunu savunduğu bürokratik yozlaşmaya karşın ekonomik planlamaya sahip çıkmakta ve özyönetime dayalı Yugoslav modelinin düştüğü bürokratik tuzağa da dikkat çekerek reel sosyalizm deneyimlerinin olumlu ve olumsuz yanlarına kendi açısından objektif olarak yaklaştığını göstermektedir (Mandel, 1992: 264, 277).

1.3. TARİHSEL ÖZYÖNETİM PRATİKLERİ

1.3.1. Dünyada Özyönetim

1.3.1.1. 1871 Paris Komünü

1871'de kurulan Paris Komünü, tarihte ilk kez devletin ve sosyo-ekonomik düzenin özyönetim düşüncesine göre şekillendiği bir düzeni ifade etmiştir. Parisli işçilerin, emekçi zanaatkarların ve aydınların öncülüğünde başlatılan devrim girişimiyle kapitalizm ötesi yeni toplum arayışında ilk adım atılmıştır ve bu ilk adım özyönetimin izlerini taşımaktadır. İşçi sınıfı tarihi açısından bir ilk olarak önemi, Komün kavramının ardında saklı olan ilk işçi konseyi örgütlenmesi ve bu bakımdan

başından itibaren komün pratiğinde itici gücün işçi sınıfı olmasıdır (Gluckstein, 2011: 72). Sosyalist özyönetimin ilk örneği olarak Komün, doğrudan demokrasi ve sosyalizm yolunda geleceğe iz bırakmış siyasi ve ekonomik önemli kararlar almıştır. Ekonomik alanda alınan kararlar olarak; *“patronları tarafından terkedilen atölyelerin yeniden işletmeye açılması”*, *“atölyelerin kooperatif şirketler kurulması yoluyla işçilere teslimi”*, *“emeği; devredilmesi imkansız, kolektif sermayeli ve birbirine zincirleme kefilli [müteselsil] dernekler halinde yeniden örgütlenmesi”* ve iki silah atölyesinde *“on saatlik iş günü ile yönetici kadroların bütün personel tarafından oyla seçimi”* kararları özyönetim pratiğinin Komün’le birlikte nasıl yaşama geçirilmeye çalışıldığının göstergeleridir (Bourgin&Adamov, 1968: 69, 70). Siyasi kararlar ise eski tipte devletin tam tersi bir örgütlenmeyi ortaya sermiştir. Temsili demokrasiye karşı doğrudan demokrasinin tohumları atılmış, genel oya dayalı olarak seçilen temsilcilerin ve kamu görevini yerine getiren bürokratların/memurların görevden geri çağırılması güvence altına alınmıştır; düzenli ordu dağıtılmış, yerini halkın silahlanmasına dayalı yeni bir silahlı kamu gücü almıştır (Bourgin&Adamov, 1968: 47, 58; Marx, 1970: 75). Bu kararlar, özel mülkiyete dayanan kapitalist düzeni koruyan burjuva devlet aygıtının bürokratik ve askeri mekanizmasıyla halka yabancılaşmış burjuva parlamenter sistemi hedef almıştır. 72 gün sonunda Komün, Prusya’nın da desteğini alan Versailles Hükümeti tarafından katliama varan bir saldırıyla yıkılmıştır. Bu yenilgide, devrim girişiminde kilit rol oynamış Ulusal Muhafız Merkez Komitesi’nin iç savaş tehlikesine karşın iktidarı tamamen Komün yönetimine bırakması (Gluckstein, 2011: 35) ve Komün yönetiminin merkez bankası niteliğinde olan Fransız Bankası’na el koymaması (Engels, 1970: 19) gibi nedenler ön plana çıkmıştır. Komün yenilgisine rağmen kapitalizm ötesi yeni toplum ve devlet düzeni arayışında sosyalist düşünce ve siyaset için değerli bir kaynak olma işlevi görmüştür.

1.3.1.2. 1905-1917 Rusya’da Sovyetler ve Fabrika Komiteleri

1871 Paris Komünü sonrası özyönetimin devlet ve toplum örgütlenmesinde şekillendiği ilk ve ciddi örnekleri, Rusya’da 1917 Sovyet Devrimi’ne giden yolda kurulan işçi sovyetleri ve fabrika komiteleri oluşturmuştur (Işıklı, 1983: 63). Rusya’da ilk fabrika komiteleri başta grev komiteleri olarak 1890’da, ilk sovyet örgütlenmeleri de 1905 Devrimi’nde ortaya çıkmıştır (Siriani, 1990: 25, 27). Sovyetler siyasi, fabrika komiteleri ise ekonomik nitelikli örgütlenmelerdir.

Sovyetlerin varlığı ikili iktidar durumunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1917 Şubat Devrimi'yle birlikte yeniden yaşam alanı bulan sovyetler Çarlığın yıkılmasıyla kurulan burjuva iktidarının hem destekçisi hem rakibi olarak, fabrika komiteleri ise işçiler arasında gelişen işçi denetimi olgusuyla birlikte 1917 Ekim Devrimi'nden itibaren hız kazanacak olan fabrikalar içindeki ikili iktidar durumunu tekrar yaratmıştır (Siriani, 1990: 88, 131). Şubat Devrimi sonrası kurulan geçici hükümete karşı gerçekleşen Sovyet Devrimi'ne öncülük eden Bolşevik Parti'nin lideri V.I. Lenin tarafından İşçi, Köylü, Asker Sovyetleri, ilk baştan itibaren, devrimin ve kurulacak yeni devletin en önemli unsurları olarak gösterilmiştir. "Tüm İktidar Sovyetlere" sloganında cisimleşecek siyaset bu dönemde şekillenmiştir (Lenin, 1969: 12). Kitle katılımının gerçekleştiği ve bu bakımdan kritik konumda olan sovyetlerde çoğunluğu ele geçiren Bolşevik Parti devrimi yapma başarısını göstermiştir. Lenin tarafından, tüm Rusya'da şehir, bölge gibi çeşitli idari düzeylerde örgütlenmiş ve örgütlenmeye teşvik edilen sovyetler, yeni tipte bir sosyalist devlet düzeni olarak, burjuva parlamenter demokratik cumhuriyetten farklı, onun bürokratik özelliklerini taşımayan bu bakımdan işçi sınıfı için daha ileri ve gerçek bir demokrasiyi ifade eden Paris Komünü benzeri bir devlet örgütlenmesi olduğu gibi, kamu görevlerini de eline alması gereken siyasi organlar olarak tanımlanmıştır (Lenin, 1999: 54, 239). Bu hedeflere rağmen ilerleyen dönemde sovyetler yönetici kimliklerini gittikçe kaybetmiş ve oluşmakta olan yeni devlet bürokrasisinin basit bir uzantısı konumuna düşmüştür (Siriani, 1990: 268-273). Devrim sonrası siyasi alanda özyönetim kurumları olarak sovyetler etkinliklerini yitirirken, ekonomik alanda fabrika komiteleri işçi denetimi politikasıyla birlikte etkinliklerini bir süre devam ettirmişlerdir. Hatta devrim sonrası işçilerin özyönetimi lehinde kararlar alınmıştır. İşçi denetiminin işçilerin seçimiyle oluşan kurumlar yoluyla gerçekleşmesi ve fabrika komitelerinin üretime doğrudan müdahalesi karara bağlanmıştır. Fabrika/işyeri komitelerinin hedefi, sanayinin bütününde işçi denetiminin sağlanması olarak gösterilmiştir (Işıklı, 1983: 63, 64). Ancak devrim öncesi desteklenen ve devrim sonrası bir süre daha desteklenmeye devam edilen işçi denetimi girişimleri ve özyönetim gittikçe bir çatışma konusu haline gelmiştir (Wallis, 2011: 13). Aslında burada sorun işçi denetimi kavramıyla ilgili olmuştur. Lenin ilk olarak Nisan Tezleri'nde desteklediği bu politikayı (Lenin, 1969: 13) hiçbir zaman tam anlamıyla açıklığa kavuşturmamıştır. Tek tek fabrikalarda özerk olan işçi denetimi şeklinde anlaşıldığı gibi, iktidarı ele geçirmiş işçi sınıfının tümü adına devletin denetimi

şeklinde kullanılan bir anlama da gelmektedir (Carr, 2007: 61). Ekim Devrimi'ne doğru fabrika komitelerinin varlığı ve uyguladığı işçi denetimi politikası fabrikalarda kapitalistler ve işçiler arasında bir gerilimin sahnelenmesine neden olmuştur. Kapitalistlerin fabrikaları iflase sürüklemesi ve/veya sabotajları karşısında fabrika komiteleri fabrikalara el koymuştur; devrimden sonra ise fabrika komiteleri tarafından zorla kamulaştırmalar görülmüştür (Siriani, 1990: 137). İşçi denetiminin, işçilerin fabrika komiteleri aracılığıyla fabrikada kapitalist yönetimi denetlenmesi ve kendi çıkarlarını korunması şeklinde çizilen sınırı, devrim sonrası zorla el koymalara doğru genişlemiştir. Özel mülkiyetin varlığı işçi denetimi açısından devrim öncesi ve sonrası için farklı bir anlam taşımıştır. Ancak Bolşevik politika gelişmelere farklı yaklaşmıştır. Lenin desteklediği işçi denetimi politikasının gittikçe toplumsal karşılıklıklar yaratması karşısında planlama ve merkeziyetçilik kavramlarını ortaya atmaya başlamıştır (Carr, 2007: 65). Ekonominin iç savaş koşullarında giderek kötüleşmesi, işçilerin yönetimindeki fabrikalarda var olan sorunlar ve/veya özel mülkiyet altında üretime devam eden fabrikalarda kapitalistler ve işçiler arasında işçi denetiminden kaynaklanan sıkıntılar, Sovyet iktidarını – aslında genel Marksist öğretiye de uygun olarak- daha merkeziyetçi bir ekonomi politikasına itmiştir. İşçi denetiminin ve bu doğrultuda özyönetimin aşağıdan yukarıya olan hareketi iktidarın merkezileşmesi karşısında geri plana atılarak, yukarıdan aşağıya doğru etki edecek yeni bir ekonomi politikası ve kurumu ortaya çıkmıştır (Carr, 2007: 72, 73). Ulusal Ekonomi Yüksek Konseyi'nin kuruluşuyla ekonomik alanda yer alan her türlü fabrika komitesi ve/veya işçi denetimini sağlayan yapı bu merkezi kuruma bağlanmıştır. Tıpkı sovyetlerin siyasi alanda yaşadığına benzer biçimde fabrika komiteleri ve işçi denetimi girişimleri etkisizleşmeye başlamıştır. Bir süre sonra sovyetler üzerinde partinin gittikçe artan kontrolü ve devlet mekanizmasının merkezileşmesiyle birlikte, sanayide tek kişi yönetimi politikasının ve taylorist yöntemin kabulü işçi denetiminin ve özyönetimin reddi olarak değerlendirilebilir (Carr, 2007: 176, 178; Wallis, 2011: 14).

1.3.1.3. 1920 İtalya'da İşçi Konseyleri

İtalya'da 1916'dan itibaren savaşın etkisi ve özellikle Sovyet Devrimi sonrası yoğunlaşan işçi mücadelesi sonucu fabrikalarda sendikaların aracılığıyla iç komisyonlar kurulmuştur (Arvon, 1991: 42; Cangızbay, 2003: 237). Bu komisyonlar işçi mücadelesinin gelişimi doğrultusunda işçi konseylerine dönüşmüştür.

Konseyley, sovyet deneyiminden esinlenmiş, fabrikada işçi denetimini kuran ve fabrika yönetimini paylaşan işçi örgütleri niteliğindedir. Sendikalardan bağımsızlaşarak, fabrikada sendikalı-sendikasız tüm işçileri kapsayan bir yapıya sahip olmuştur (Cangızbay, 2003: 238). İşçi konseylerini radikalleştiren dönem 1919'da başlayan grevler ve takip eden fabrika işgalleri sonucu 1920'de fabrika sahiplerinin lokavt ilan etmesiyle başlamıştır. Bu lokavt sonucu işçiler, işgal edilen fabrikaların yönetimi ele almışlardır. Fabrikaların yönetimi var olan işçi konseyleri aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Ancak işçilerin fabrikaları korumak için silahlanmasına rağmen işçi hareketinin Torino'yla sınırlı kalmasıyla birlikte, bu işçi direnişine sosyalist partiyle sendikaların destek vermemesi sonucu işgal bir ay kadar sürmüş ve sonrasında işgal sona ermiştir (Cangızbay, 2003: 239, 240). İşçi konseyleri hareketinin geleceğe yönelik önemi devrimin/dönüşümün sadece genel grevle değil, işyerlerinde işçilerin yönetimi doğrudan ele almasıyla gerçekleşebileceğini göstermesi olarak ileri sürülmüştür (Wallis, 2011: 16).

1.3.1.4. 1936 İspanyol Özyönetimi

İspanya iç savaşı sırasında ağırlıklı olarak Katalonya bölgesinde özyönetim pratikleri ortaya çıkmıştır. Anarko-sendikalizm akımının ideolojik hegemonyası altında sanayide ve tarımda, işçilerin ve köylülerin yönetimi ele alması sağlanmıştır. Mevcut ideolojinin etkisi, merkeziyetçilikten uzak yerelliği ön plana çıkaran ve siyasi iktidarı hedeflemeyen sadece ekonominin örgütlenmesine odaklanan bir durumu ortaya çıkarmıştır (Cangızbay, 2003: 244, 245). Siyasetten uzak duran anarko-sendikalist anlayış, İspanyol siyasetindeki gelişmeler karşısında bir süre sonra sanayide etkisini kaybetse de tarımda etkisini devam ettirebilmiştir. Merkezi ve yerel hükümet de tarımda kurulan kolektif yapılara destek vermişlerdir. Sanayide ise özyönetim desteklenmekle birlikte hükümetin kontrolü de etkinleştirilmiştir. Özyönetimden çok ortak yönetim anlayışı ön plana geçmiştir (Cangızbay, 2003: 247, 248). İspanyol özyönetiminin öne çıkan özellikleri; ekonominin bütün sektörlerine yayılmış olması, belli yöneticilik pozisyonlarının ortadan kaldırılması, ücretlerin eşitlenmesi ve bazı tarım kolektiflerinde paranın kaldırılması gibi radikal kararların alınması ve son olarak kitle katılımını ön plana alarak gerçekleşmiş olmasıdır (Wallis, 2011: 18, 19).

1.3.1.5. Yugoslav Özyönetimi

Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti, tarihte ilk kez özyönetimi devlet ve sosyo-ekonomik düzenin temeli olarak kurumsallaştırmıştır. Yugoslav deneyimi, özyönetimin, devletin resmi ideolojisi olarak kabul edilmesi bakımından sıradışı bir deneyimdir (Music, 2011: 172). Kuruluş öncesi Nazi Almanyası işgaline karşı direnişte özyönetimin tohumları atılmıştır. Direniş sırasında demokratik seçime dayanan “ulusal kurtuluş komiteleri” iktidar organı vazifesi görmüş, sonrasında birleşerek çeşitli milliyetlerden oluşan “Yugoslavya Ulusal Kurtuluş Komitesi” kurulmuştur. Savaş sonrası ülkenin federatif ilkelere göre yeniden kurulması kararı alınmıştır (Drulovic, 1976: 49, 51). Temeli direnişte atılan özyönetim sosyalist kuruluştan itibaren desteklenmiş, her alanda geçerli olmasına çalışılmıştır. Desteklenen işçi konseyleriyle birlikte, 1950 yılında kabul edilen Özyönetim Yasası’yla özyönetimin kurumsallaşması yolunda büyük bir adım atılmıştır (Drulovic, 1976: 61). 1963 Anayasası, bütün çalışma biçimleri için özyönetim statüsünü kabul etmiştir; bu statü, “*çalışanın ve yurttaşın özyönetim hakkıdır; üretimi ve tüm kamu işlerini çekip çevirme hakkı*” anlamına gelmektedir (Drulovic, 1976: 67, 68). 1971 yılında ise yapılan anayasa reformuyla, özyönetim, kamu yönetiminde ademi-merkeziyetçiliği güçlendirecek biçimde genişletilmiştir (Arvon, 1991: 61). Yugoslavya’nın dağılmasıyla sonuçlanan dönem dış müdahalelerin yanı sıra özyönetimle ilgili alınan kararlarla da ilgilidir. İşletmeler işçilerin yönetimine bırakılırken, planlı ekonomi de yerini rekabetçi ve kar amacına göre düzenlenen bir piyasa ekonomisine bırakmıştır. Piyasa ve tüketici talebi; işçi konseylerinin yönetimindeki işletmelerin alacağı üretim kararları ve emek verimliliği için yol gösterici unsurlar olarak tanınmıştır. Bu unsurlarla beraber işçi, artık “*devlet veya sermayeyle ilişkili bir ücretli*” değil, “*mülk sahibi bir üretici olarak şirket gelirinden pay alan*” bir kişi haline gelmiştir. Böylelikle işçi konseyleri, işletme yönetimi üzerinde “*işçi denetimi organından ziyade kolektif girişimciler organı*” haline dönüşme yoluna girmiştir (Music, 2011: 176, 177). Bu durum ise kazancını maksimize etme hedefini benimsemiş ve gittikçe özerk bir yapıya evrilen özyönetime dayalı işyerlerinin ekonomik faaliyetlerinin merkezi planlamayla ve toplumsal hedeflerle çatışma içine girmesine yol açmıştır. İlerleyen yıllarda işletmelerin ekonomik hedeflerinde ön plana geçen karlılık kriteriyle birlikte ilk yıllardaki eşitlikçi ilkeler geri plana itilmiştir; işçilerin yönetime katılımının giderek

azalmasıyla birlikte işletmelerde yönetici ve teknik kadroların etkisi artmış, böylece profesyonel ve yönetici tabaka yönetimde ön plana çıkmıştır (Music, 2011: 178). Piyasa ekonomisiyle birlikte ortaya çıkan ekonomik sorunlar ve toplumsal/bölgesel eşitsizlikler devlet yönetiminin dayandığı ademi-merkeziyetçi yapıyla birleşince Yugoslavya'nın ilerleyen yıllarda dağılması kaçınılmaz hale gelmiştir. Ekonominin dışa açılması ve neoliberalizmin artan etkisi Yugoslav federalizmini dağılmaya götüren süreci başlatmıştır.

1.3.1.6. 1970'lerde Britanya'da İşgal Fabrikaları

Savaş sonrası dönemde dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Britanya'da da Keynesyen paradigmaya uygun ekonomi politikalarıyla sanayi gelişmektedir, ekonomik büyüme istikrarlı olarak gerçekleşmektedir ve bu ekonomik sonuçlara bağlı olarak tüketici refahı desteklenmektedir. Sanayi ve hizmet sektöründe anahtar konumda olan işletmelerin devletin mülkiyetinde olduğu, sağlık ve sosyal yardım politikalarının devlet tarafından yürütüldüğü bir ekonomik düzen hüküm sürmektedir. Bu bağlamda sendikaların güçlü olduğu bir dönem söz konusudur. Ancak gelişen kriz dinamikleriyle birlikte uluslararası rekabet ve teknolojik devrim söylemleri ön plana geçmekte ve bu süreçte savaş sonrası kapitalist sınıf/devlet ve işçi sınıfı/sendikalar arasındaki uzlaşma son bulmaktadır (Tuckman, 2011: 285, 286). Ücret düşüşleri, işten atılmalar ve fabrikaların kapatılması karşısında Britanya işçi sınıfı çözümü geleneksel bir sendikal yöntem olan grevde değil, fabrika işgallerinde bulmuştur. 10 yıllık dönemde 260'dan fazla işgal görülmüştür (Tuckman, 2011: 284). Özellikle fabrikaların kapatılması sonucunda kendiliğinden gelişen işgal hareketleri sonrası işçilerin beklentisi bazen fabrikaya yeni bir işverenin bulunması yönünde olurken, bazen de fabrikanın işçi kooperatifine dönüştürülmesi yönünde radikal bir adımı da içermiştir. Gerçekleşen işgaller karşısında işçi kooperatifi konusu Sanayi Bakanlığı'nın da gündemine girmiştir ve yine bir seçenek olarak düşünülen kamulaştırma yerine işgal fabrikalarının kooperatife dönüştürülmesi tercih edilerek birkaç işyeri için devlet yardımıyla ilgili planlar hazırlanmıştır. Ancak devlet desteğine dayanan bu planlar ışığında kurulan üç işçi kooperatifin de ömrü kısa olmuştur (Tuckman, 2011: 290, 295, 296). İşgallerde öne çıkan bir diğer konu ise; işyeri temsilcilerinin etkin olduğu işyerlerinde gerçekleşen işgaller sonrası, geleneksel sendikalarla işyeri temsilcileri hareketi (shop steward movement) arasında ortaya çıkan sorunlar olmuştur. Ancak işgalin yönetimiyle ilgili ortaya çıkan yapısal

sorunlar, fabrika işgallerinin temelinin her zaman güçlü ve etkin işyeri sendikacılığına dayandığı gerçeğini değiştirmemiştir (Tuckman, 2011: 292, 298). Neoliberal Thatcher hükümetinin sendikalar üzerinde uyguladığı baskı politikası ve işverenlerin işgallere karşı yasal yollara başvurmalarıyla birlikte işgal hareketleri gittikçe zayıflamış, neoliberal rejim karşısında işçi sınıfı ve emek hareketi güç kaybetmiştir.

1.3.1.7. 1970'lerde İtalya'da Otonomi Hareketi

68 dönemiyle birlikte İtalya'da yeni bir toplumsal hareket olarak "İşçi Otonomisi", fabrikalarda var olan sendikal egemenliğe ve -radikal bir girişim de olsa sendikal egemenliği yeniden üretme kapasitesine sahip- fabrika konseylerine karşı işçilerin özerkliğini savunan alternatif bir işçi hareketi olarak ortaya çıkmıştır (Cuninghame, 2011: 322). Otonom işçi meclisleri olarak örgütlenen hareket, işin reddi (refusal of work) anlayışıyla birlikte yasadışı grevleri ve endüstriyel sabotajları zorlayan, bu bakımdan sendikalar ve fabrika konseyleri gibi geleneksel işçi örgütlenmelerinden farklı bir mücadele stratejisi benimsemiştir. İşin reddi anlayışı ise; *"yaratıcı ya da üretken etkinliğin değil, yerleşik kapitalist üretim ilişkilerinin içinde işin"* reddedilmesidir, *"emeğin olumlanmasıdır"* ve *"radikal işçiler[in] her zaman işten kaçmaya, kendilerini sömürünün ve kapitalist ilişkilerin dışına çıkarmaya"* çalışmalarıdır (Hardt, 2005: 22, 27). Hareket, geleneksel sanayi işçi örgütlenmesiyle yetinmeyerek, sanayi dışı işçi kesimleriyle, beyaz yakalılarla, hizmet sektörü çalışanlarıyla, ev işçileri aracılığıyla kadın hareketiyle, işsizlerle ve öğrenci hareketiyle ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır (Cuninghame, 2011: 323, 324). Bu politikalarıyla, hareket hedefine, hem savaş sonrası ortaya çıkan sosyal sınıflar arasındaki genel uzlaşmayı ve bu uzlaşmanın temelini oluşturan Keynesyen paradigmayla geleneksel endüstri ilişkilerini hem de kriz dinamikleriyle birlikte yaklaşmakta olan neoliberalizmi ve post-fordizmi -emek rejiminde esnekleşmeyi ve kuralsızlaşmayı- almıştır. 70'lerin başından itibaren sendikalara ve sendikaların ele geçirdiği fabrika konseylerine karşı fabrika içinde ve dışında sendikalardan bağımsız işçilerin özerk örgütlenmelerini oluşturarak işçi sınıfı içinde mücadelesiyle önemli bir yer tutmuştur. Ancak ilerleyen yıllarda hareket içinde ortaya çıkan bölünmeler, Komünist Parti'nin güçlenerek sendikalarda etkinliğini arttırması, siyasi şiddetin ortaya çıkışıyla hareketin yasal görülme-yen eylemlerine karşı terörizm suçlamaları ve son olarak önemli fabrikalarda kitlesel işten çıkarmalar karşısında Otonomi

hareketi güçsüzleşmiştir (Cunningham, 2011: 333, 335). İşçi Otonomisi, pratiğiyle ve teorisiyle esas olarak kapitalizm içi birer yapı olarak değerlendirilen sendikaları ve fabrika konseylerini hedef alarak işçilerin kapitalist üretim ilişkilerinden özerk, “kapitalist iş”i reddeden bir örgütlenmeyi temsil etme iddiasında olmuştur ve bu temsilin ortaya çıkardığı anlayış işçi özyönetimi düşüncesine farklı bir katkıyı gündeme getirmiştir.

1.3.2. Türkiye’de Özyönetim

Türkiye’de ilk özyönetim pratiği Cumhuriyet öncesine dayanmasına karşın Kurtuluş Savaşı zaferi sonrası Ankara Hükümeti’nin tüm ülkede iktidarını pekiştirme yolunda olduğu bir zamanda gerçekleşmiştir. İstanbul’da dizgi işçilerinin (mürettip) 6 Eylül 1923 tarihinde başlattığı grev sırasında yaşanan bir özyönetim deneyimi olarak kısa süreli olmuştur. Uzun çalışma süreleri ve kötü çalışma koşulları nedeniyle greve çıkan dizgi işçileri, işverenlerin grev karşıtı bir gazete yayınlamaları karşısında tepkilerini kendi gazetelerini basarak göstermişlerdir. Kendi yönetimleri altında yayınladıkları “Haber” ve “Adil” gazetelerinde sorunlarını dile getiren dizgi işçilerinin bu girişimi tarihe ülkedeki ilk özyönetim deneyimi olarak geçmiştir. Dizgi işçilerinin o tarihte örgütü olan Mürettibin-i Osmaniye Cemiyeti’nin 1923 1 Mayıs’ını anti-emperyalist/anti-kapitalist çizgiyi savunan Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası’yla (TİÇSF) kutlaması, işçilerin birkaç ay sonra gerçekleşecek grev ve özyönetimi içeren eylem tarzlarını açıklayıcı bir etken olarak ayrıca savunulmaktadır (Narin, 2015: 202). Bu özyönetim pratiği, ilerleyen yıllarda sol hareketlere, sendikalara ve dolayısıyla grevlere karşı daha kapsamlı bir yasaklayıcı yaklaşım gösterecek Kemalist iktidarın (Yaraşır, 2006: 30, 31) aldığı önlemlerle 20 Eylül 1923 tarihinde grevin sonlandırılmasına paralel olarak tarihe karışmıştır (Güzel, 1996: 177; Narin, 2015: 200-203).

Uzun yıllar sonra ilk özyönetim deneyimi 1969 yılında görülmüştür. Çorum İl Özel İdaresi’ne bağlı Alpagut Linyit İşletmeleri’nde çalışan maden işçileri tarafından 13 Haziran 1969 tarihinde başlatılan özyönetim girişimi 35 gün sürmüştür. Çorum ve Havalisi Birleşik Maden İşçileri Sendikası’na üye işçiler ilk olarak 13 Aralık 1968 günü ödenmeyen ücretleri nedeniyle grev yapmış ancak 13 gün süren bu grevden sonuç alınamamıştır. İşletmede karşılaşılan sorunlar sadece ücret konusunda değildir. Siyasi yakınlıklar kullanılarak göreve gelen yöneticilerin kötü yönetimi, çalışma

koşullarının kötü olması ve bu nedenle meydana gelen iş kazalarıyla işletmenin mali durumunun gittikçe kötüleşmesi işçileri özyönetim lehine radikal bir karar alma noktasına getirmiştir. İşletmenin içine düştüğü durum yöneticilerin ve teknik kadronun işletmeye artık gelmemesine neden olmasıyla birlikte, 786 işçi 13 Haziran 1969 tarihinde işletmeyi işgal etmiştir. İşçilerin amacı ücretlerini elde etmek ve işletmenin üretken ve verimli olduğunu gösterip Türkiye Kömür İşletmeleri tarafından devralınmasını sağlamaktır. Bu amaçlar doğrultusunda üretimi ve satışı işçiler kendi yönetimleri ve denetimleri altında yapmaya başlamışlardır. Tüm işçilerin üyesi olduğu Grevciler Genel Kurulu/İşçi Genel Kurulu ve işçilerin seçimiyle oluşturulan işletmenin yönetiminden sorumlu olan İşçi Kurulu/İşçi Konseyi kurulmuştur. Ayrıca İşçi Satış Kurulu/satış komiteleri kurularak işçiler satış işini üstlenmişler ve şehirleri, köyleri dolaşarak satış işlemini gerçekleştirmişlerdir. İşçi özyönetimi altında işletmede üretim %50'ye yakın artmış, satış gelirleri ise günlük 8.000-10.000 TL'den önce 28.000 TL'ye, sonra 45.000 TL'ye çıkmıştır. Alpagut sendika şube yönetiminin ve sendikalı işçilerin üstlendiği bu özyönetim deneyimine sendika, sendikanın bağlı olduğu federasyon ve üst birlik olan Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ) gereken desteği vermemiştir. İşçiler asıl desteği köylülerden, ailelerinden ve denetim için gelen Ortadoğu Teknik Üniversiteli (ODTÜ) mühendislerden almışlardır. 35 gün sonunda 17 Temmuz 1969 tarihinde özyönetimin bitirilmesi için, iktidarda olan Adalet Partisi Hükümeti'nin İçişleri Bakanlığı tarafından Çorum Valisi görevlendirilmiş ve Ankara'dan destek olarak jandarma birliği gönderilmiştir. Zor yoluyla bitirilen Alpagut özyönetim pratiği, ücret alacakları konusunda yaşanan belirsizlik ve işten atılıp tutuklanan beş sendikacı, yedi maden işçisi ve bir büro çalışanı nedeniyle yerini pasif direnişe bırakmıştır. 5 ay sonunda işletme ve sendika arasında toplu sözleşme imzalanmış, serbest bırakılan 13 kişi işe geri alınmış ve 21 Kasım 1969 tarihinde işçilerin nihai amacı gerçekleşmiş, işletme Türkiye Kömür İşletmeleri'ne devredilmiştir (Fişek, 1970; Güzel, 1996: 219-222; Narin, 2015: 203-208; Yaraşır, 2002: 547-554).

Alpagut Özyönetim deneyiminden sonra 1970 yılında İstanbul'da Günterm Kazan Fabrikası'nda işçilerin kısa süreli özyönetim girişimi görülmektedir. 29 Nisan 1970 tarihinde ücret alacakları ve işverenlere ulaşılamaması üzerine işçiler fabrikayı işgal etmişlerdir. İşgalin 40. günü olan 9 Haziran 1970 tarihinde işçiler alacaklarını elde etmek için kendi yönetimleri altında üretime başlama kararı almışlardır (Yaraşır,

2006: 79). 15-16 Haziran 1970 tarihlerinde İstanbul ve Kocaeli’de, Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu’nun (DİSK) sendikal örgütlenmesinin zayıflatılması hedef alınarak yeniden düzenlenen yasaları protesto amacıyla başlayan kitlesel işçi eylemleri Adalet Partisi Hükümeti tarafından ilan edilen sıkıyönetimle bastırılmıştır (Güzel, 1996: 222, 223). İlan edilen sıkıyönetimle Günterm işçilerinin özyönetim girişimi de sonlandırılmıştır (Yaraşır, 2006: 80).

Bu deneyimden sonra görülen kısa süreli bir başka özyönetim girişimi 1976 yılında İstanbul’da bir fırında yaşanmıştır. İşverenle anlaşamayan işçiler kısa bir süre fırını kendileri yönetmişlerdir (Narin, 2015: 208).

1977 tarihinde Erzurum’da Türkiye Kömür İşletmeleri (TKİ) Şark Linyit İşletmesi’ne bağlı Aşkale maden ocaklarında yaşanan özyönetim deneyimi işçilerin üyesi oldukları Yeraltı Maden-İş Sendikasının özyönetime uygun bir sendikal örgütlenmeye ve bilinçli sınıf politikasına sahip olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. İşveren sendikasının toplu sözleşme çağrısını es geçmesi nedeniyle 12 Ocak 1977 tarihinde 380 işçinin başlattığı grev, kanlı saldırılara ve sağcı partilerin koalisyonu olan 1. Milliyetçi Cephe hükümetinin grevi ertelemesine rağmen 17 Nisan 1977 tarihinde yapılan toplu sözleşme sonucu işçiler lehine önemli ekonomik ve sosyal hak kazanımlarına olanak sağlamıştır. Bir süre sonra sendika, işletme yönetiminin toplu sözleşmeye aykırı davrandığını, iş güvenliği konusunda gereken önlemleri almayarak iş kazalarına neden olduğunu, 1977 yılının Ekim ayında ise işçilerin 3 aydır ücretlerini alamadıklarını açıklamıştır. Mevcut koşullar düzeltilmediği gibi işveren (TKİ) maden ocağını zarar etmesi nedeniyle kapattığını ilan etmiştir. Ancak kapatma kararının; esas olarak ekonomik nedenlerle ilgisinin bulunmadığı, madende var olan sendikal örgütlenmenin başarısını ve bölgede sol siyasi bilincin yükselişini önleme amaçlı siyasi bir karar olduğu savunulmaktadır (Bütün, 2015: 42). Kapatma kararı sonrası işçiler maden ocağını işgal ederek üretime devam etmişlerdir ve Aralık ayına kadar 4.000 ton kömür üretilmiştir. Maden ocağının yönetimi, sendikanın her örgütlendiği işyerinde kurduğu en fazla 20 işçiden oluşan işyeri komiteleri ve her komiteden birer işçiyle oluşan işyeri konseyi (Bütün, 2015: 29) aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Yeraltı Maden-İş Sendikası işyeri örgütlenme tarzı olarak işçi özyönetimine hazır bir altyapıyı kurduğu gibi, devlete ve uğradığı çeşitli saldırılara karşı bölgede 60’a yakın köyle girdiği dayanışmayla direniş ağını genişletmiştir ve bu direniş ağıyla sendikanın ilerleyen tarihlerde siyasi

çizgisini bulacağı Devrimci Yol (Dev-Yol) örgütüne özgü direniş komitelerinin erken bir örneğini o dönemde sunduğu düşünülmektedir (Bütün, 2015: 31). Aşkale maden ocağı özyönetim deneyimi, üretilen kömürün satış organizasyonunun yapılamaması nedeniyle stoklarda kalmasıyla sonuçlanmıştır (Bütün, 2015: 42-46; Yaraşır, 2002: 606-608).

Yeraltı Maden-İş Sendikasının örgütlü olduğu, Amasya’da bulunan Yeni Çeltek Maden İşletmesi (Türkiye Kömür İşletmeleri, Türkiye Şeker Fabrikası ve Merzifon Belediyesi’nin ortak işletmesi) sendikanın etkin olduğu bir başka işçi özyönetimi deneyimine sahne olmuştur. Toplu sözleşme süreci devam ederken uyuşmazlık nedeniyle alınan grev kararının işletmeye zarar ettirdiği gerekçesiyle maden ocaklarının kapatılmasına, 26 Nisan 1980 tarihinde sendika üyesi 890 işçi özyönetimle cevap vermiştir. 33 gün süren özyönetim girişiminde sadece üretim değil, Aşkale deneyiminden farklı olarak üretilen kömürün satış organizasyonu da yapılmıştır. İşçilerin yönetiminde işletme 2.5 Milyon TL kar etmiştir. Aşkale deneyiminde olduğu gibi sendikanın her işyeri örgütlenmesinde oluşturduğu işyeri komiteleri ve işyeri konseyi aracılığıyla işçi özyönetimi gerçekleşmiştir. 1976 yılında Yeraltı Maden-İş Sendikası’nın işletmede sendikal örgütlülüğü TÜRK-İŞ’e bağlı Maden-İş’in elinden almasıyla başlayan ve özyönetim ilanı ile devam eden süreç sadece maden işçilerini etkilememiştir, bölgede şeker pancarı üreticisi köylülerin ve yaba işçilerinin lehine gelişmeler yaratmıştır. Üretilen kömürün satışının bölge halkıyla dayanışma içinde yapılması karaborsayı ortadan kaldırırken; yükleme, boşaltma, nakliye işlerinde maden işçileri yaba işçileriyle dayanışma içinde olmuşlardır. Özyönetim deneyimi, köy komitelerini yaratmıştır ve en yoğun sömürüyü yaşayan yaba işçilerinin kendi özyönetim deneyimlerini yaşamalarına da olanak sağlamıştır. Devrimci İşçi Köylü Gençlik Derneği’nin (DİKG-DER) yardımıyla yaba işçileri 45 gün süren direniş sonucu hem ücretlerini yükseltmiş hem de aracı olmadan sigortalı olarak kendi faaliyetlerini yönetmeye başlamışlardır. Tüm bölge halkıyla dayanışma içinde olan Yeraltı Maden-İş Sendikası üyesi maden işçileri, devletin işletmenin çalışmasını sekteye uğratan uygulamaları sonrası 33 gün süren özyönetimi bitirerek 29 Mayıs 1980 tarihinde greve başlamışlardır. Grev, 12 Eylül Darbesi sonrası 14 Eylül 1980 tarihinde çıkarılan bildiriyle sonlandırılmıştır (Bütün, 2015: 34, 103, 107; Narin, 2015: 209-212; Yaraşır, 2002: 630, 631).

12 Eylül 1980 darbesi sonrası ilk özyönetim deneyimi 1992 yılında Alman ITT Schaub Lorenz şirketinin televizyon üretimi alanında yerli üreticisi olan Meta Elektronik Fabrikası'nda yaşanmıştır. 1.300 işçinin çalıştığı ve Otomobil-İş sendikasının örgütlü olduğu fabrika bankalara olan kredi borçları sonucu kapanma tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu durum karşısında yüklü alacakları olan işçiler fabrikayı işgal etmişlerdir. İşgal sürecinde 85 işçiden oluşan fabrika meclisi kurulmuştur ve sendikal örgütlülükten gelen çeşitli konularda 20 komite varlığını devam ettirmiştir. 62 gün süren işgal süreci sonrası işverenden tazminat alınamayacağına anlaşılması üzerine işçiler alacaklarını karşılamak için üretim yapma kararı almışlardır. Bu sırada sendika avukatları aracılığıyla üçüncü şahsa satış işlemleri gerçekleştirilip fabrika güvence altına alınmıştır. Yedek parçalar bitene kadar 6 ay boyunca işçiler kendi yönetimleri altında televizyon üretimi yapmışlardır. Gerçekleşen satışlar sonucu alacaklarının bir bölümünü elde eden işçiler bir bankanın fabrikayı satın almak istemesi üzerine yapılan anlaşmayla tüm alacaklarını karşılamışlardır (Bütün, 2015: 228-232; Savaş, 2010).

1995 yılı, Türkiye işçi sınıfı tarihi içinde önemli bir yeri olan ancak olumsuz anlamda önemli dersler de içeren Kardemir işçilerinin özyönetim olarak tanımlanması tartışmalı girişimlerine sahne olmuştur. 1937 yılında temelleri atılan bir kamu iktisadi teşebbüsü (KİT) olan Karabük Demir Çelik Fabrikası'nın (Kardemir) 1994 yılında merkez sağ DYP ve merkez sol SHP'nin yer aldığı koalisyon hükümeti tarafından yürürlüğe konulan neoliberal nitelikte 5 Nisan kararları kapsamında zarar ettiği gerekçesiyle özelleştirilmesi veya kapatılması gündeme alınmıştır. Fabrikanın kapatılmasının daha olası gözükmesiyle fabrikada örgütlü HAK-İŞ'e bağlı Özçelik-İş Sendikası'nın öncülüğünde tüm Karabük şehrinin dahil olduğu eylemler başlamıştır. Sadece Kardemir işçilerinin ve sendikanın değil, işveren sendikalarının, esnafın ve yöre halkının da dahil olduğu önemli protesto eylemleri yapılmıştır. Sendikanın yoğun talebi ve koalisyonun merkez sol kanadının desteğiyle fabrikanın işçilere satılması en sonunda kararlaştırılmıştır. 1995 yılında 1 TL değerinde sembolik bir satışla fabrika işçilere devredilmiştir. Bu devirle birlikte özelleştirilen bir KİT haline gelen Kardemir'in, anonim şirket tüzel kişiliğine sahip olarak işçiler tarafından yönetileceği süreç başlamıştır. Kıdem tazminatları karşılığı satın aldıkları şirket hisseleri sayesinde işçiler şirketin %51 hissesine sahip olmuşlardır. Geri kalan hisseler ise Karabük Sanayi ve Ticaret Odası üyeleri, esnaf

dernekleri üyeleri ve yöre halkıyla Kardemir emeklilerine ait olmuştur. 1998 yılında yapılan halka arzla birlikte işçilerin payı yarı yarıya düşmüştür. Aynı yıl, 1995'te işçilere devrinden sonra kar etmeye başlayan işletme, dünyadaki olumsuz ekonomik gelişmelerden de etkilenerek ilk kez zarar etmeye başlamıştır. İlk zamanlar, yönetim kurulunda çoğunluğa sahip işçiler sendikanın yönlendirmesiyle profesyonel yöneticiler tarafından temsil edilmiştir. Ancak ilerleyen zamanlarda, yönetim değil, denetim işlevi göreceğini söyleyen sendika yönetici role bürünmüş ve bu durum Kardemir'in zarar etmesinde bir faktör olmuştur. Sendikanın kötü yönetimi ve fabrikanın zarar etmeye başlamasıyla işçiler halka arzdan faydalanarak ellerindeki hisseleri satmaya başlamıştır ve bu durum Kardemir A.Ş.'nin yönetiminin haddehane sahibi işveren ailelerinin eline geçmesine neden olacak süreci başlatmıştır. Bunun yanında 2002 sonrası gittikçe yönetimle bağı zayıflayan işçiler için ücret ve çalışma koşullarıyla ilgili sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Adı Özçelik-İş'ten Çelik-İş'e dönüşen sendikanın ilgisizliği karşısında 2009 yılında işçiler çareyi TÜRK-İŞ'e bağlı Türk Metal Sendikası'na üye olmakta bulmuşlardır. Bu sendikal faaliyet sonucu işten çıkarmalar başlamıştır. Bu engellemeler sayesinde günümüze kadar Çelik-İş Sendikası işletmede örgütlülüğünü sürdürmeye devam etmiştir. Sendikanın öncülük ettiği bir işçi özyönetimi görünümünde olan Kardemir deneyimi bir anonim şirket olmasıyla dayanışmacı bir kurumsal altyapıdan uzak, işçinin yönetim kademelerinden gittikçe uzaklaştığı, sendikanın da işçisine yabancılaştığı bu bakımdan ilk dönemler haricinde işçi özyönetimiyle bağlantısı kalmamış bir yapıyı gözler önüne sermektedir (Cumhuriyet, 2010; Emek Günlüğü, 2010; Ersöz, Özdemir, Yavuz, Akgeyik & Şenocak, 2011; Vatan, 2010).

2000 yılında ise Kazova deneyimine kadar bilinen son özyönetim girişimi yaşanmıştır. Sol Kemalist çizgide yayın yapan Cumhuriyet Gazetesi'nin ortağı olduğu ve gazetenin basıldığı Çağdaş Matbaacılık işçilerinin DİSK'e bağlı Basın-İş sendikasına üye olması sonrası 5 işçinin işten çıkarılacağı haberi üzerine işyeri komitesi direniş kararı almıştır. İşçiler bu eylem kararı sonrası yönetime geri adım attırmışlardır ancak sonrasında başlayan toplu sözleşme sürecinde bu sefer 15 işçinin işten atılma kararıyla sendika sözleşmeyi kabul etmeyerek tüm işçilerin katılımıyla greve çıkmıştır. Grev kırıcılık faaliyetinin yaşandığı matbaada gazete bir ay daha basılmaya devam etmiştir. Bunun üzerine grev komitesi toplanarak gazete önünde direniş kararı almıştır. Grev çadırında aylarca türlü engellere karşı direnen işçiler

yönetime tekrar geri adım attırılmıştır. Yönetim matbaanın işletmesini sendikaya bırakma kararı almıştır ve Çağdaş Matbaa İşçileri Komitesi üyelerinin kurdukları şirkete matbaa devredilmiştir. Böylece sendika ve işçiler için özyönetim süreci başlamıştır. Bir süre sonra gazete yönetimi matbaayla olan basım sözleşmesini yenilemeyince matbaa satılmak durumunda kalmıştır. Emekli olanlar dışında işçiler sendikalı olarak matbaanın satıldığı Kürt Siyasi Hareketi'ne yakın Özgür Gündem Gazetesi'ne geçmişlerdir (Bütün, 2015: 171-173).

1.4. GÜNCEL ÖZYÖNETİM PRATİKLERİ: Latin Amerika

Reel sosyalizm deneyimlerinin başarısızlıkla sonuçlanması ardından, Latin Amerika yeni yüzyılla birlikte kapitalizme doğrudan yönelmese bile neoliberalizme karşı işçi sınıfı mücadelesinin en keskin örneklerine sahne olmuştur. Mücadele aracı olarak işgal-özyönetim-kooperatifleşme çizgisi ortaya çıkmıştır. Ancak her ülkede farklı sonuçlara varmıştır. Brezilya'da kamulaştırma talebini içeren özyönetim girişimleri, Arjantin'de bağımsız özyönetim pratiği, Venezuela'da kamuyla ortak yönetim, Uruguay'da sendikaların yönetimi gibi farklı uygulamalar ortaya çıkmıştır. Brezilya'da işgal edilen fabrika/işyerleri kooperatifleşerek özyönetime geçmiştir. Ancak işçiler işgal edilen şirketlerin kamulaştırılmasını talep etmişlerdir. İşçiler tarafından yönetilen kooperatiflerin sonuç olarak kapitalist pazara tabi olması ve patron-işçi yaratma tehlikesi nedeniyle bu talep öne sürülmüştür. Kamulaştırma sayesinde kapitalist piyasa ekonomisinin getirdiği sorunlardan korunulabileceği savunulmuştur (Yeğin, 2006: 7, 8). Uruguay'da da aynı süreç yaşanmış, ancak Brezilya'dan farklı olarak sendikalar ön planda olmuştur. Brezilya'da işgallerde sendikal hareketin etkisi görülse bile dayanışma ilişkileri dışında sendikalar işçi yönetimine dahil olmamışlardır. Uruguay'da ise sendika konfederasyonunun, işgal fabrikaları ve işçi kooperatifleri federasyonunun yönetiminde olduğu görülmektedir (Yeğin, 2006: 102). Arjantin, fabrika/işyeri işgallerinin ilk başladığı ve en çok işgal fabrikasının olduğu ülkedir. Neoliberalizmin kapsamlı şekilde ilk olarak uygulandığı ve etkisini en ağır yaşamış ülkelerden biri olma özelliğine sahiptir. İşçi sınıfı yaşanan özelleştirmeler ve iflaslar sonucu işgal hareketlerine girişmiştir. Diğer ülkelerden farklı olarak işgallerde etkisiz kalan sendikalar nedeniyle işçiler eylemleri yönlendirmiş ve yönetimi doğrudan ele almışlardır. Kooperatifleştirilen işgal fabrika/işyerleri birbirleriyle dayanışma içinde bağımsız özyönetim birimleri olarak yollarına devam etmektedirler (Yeğin, 2006: 149, 150). Venezuela ise özyönetim

konusunda kıtanın diğerk ülkelerinden ayrılmaktadır. 1998 yılında başkanlık seçimini kazanan H. Chavez (1954-2013) neoliberalizme karşı çeşitli toplumsal politikalar için anayasal bir temel oluşturmuştur. 1999 yılında kabul edilen anayasada iktisadi katılım için özyönetim, ortak yönetim ve kooperatifler araç olarak gösterilmiştir (Lebowitz, 2006: 114). İşçiler için özyönetim bir bakıma devlet tarafından teşvik edilen bir politika olmuştur. Özyönetimin yukarıdan aşağı teşvik edilmesi tabandan gelen taleplerin de ortaya çıkmasına yol açmıştır. İşçiler kapatılan fabrikaları işgale yönelmiş ve devlete bu özel şirketleri işçi kooperatifine dönüştürme çağrısı yapmışlardır. Verilen mücadeleler sonucu devletin yer aldığı ortak yönetim modelleri yaşama geçmiştir. İşçiler yönetimi ele aldıkları şirketlerin devlete ait olmasını savunmuşlardır (Lebowitz, 2006: 132-136). Chavez iktidarı ilan ettiği 21. yy sosyalizmi süreci için işçileri özyönetim ve kooperatifleşme yolunda desteklemiştir.

1.4.1. Arjantin’de İşgal Fabrikaları ve Özyönetim

İşçi özyönetimi bakımından Arjantin, Türkiye’de Kazova deneyimine en yakın örneklerin hem geçmişte hem güncel olarak yaşadığı ülke konumundadır. 2001 yılından itibaren yaşanan ağır ekonomik yıkıma karşı artan fabrika/işyeri işgal eylemleriyle ve sonucunda özyönetim girişimleriyle işçi hareketini yeniden dünya gündemine taşımıştır. İlk olarak, 1959 yılında bir et işletmesinin işgaliyle başlayan ve 1963-1965 yılları arası 11.000 fabrikanın işgaliyle devam eden süreç, 1974 yılında 2.500 işçinin metalürji fabrikası işgali ve 1985 yılında Ford fabrikası işgali sonrası bir aylık özyönetim deneyimi ile Arjantin işçi sınıfı için önemli bir tarihsel birikim yaratmıştır (Rossi, 2016: 166). Bu birikim sonrası ise 90’lı yıllarda başlayan neoliberal dönüşümün yarattığı ekonomik kriz fabrikaların kapanmasına neden olmuş ve Arjantin 1995 yılında %18,5’le kıtanın en yüksek işsizlik oranına sahip ikinci ülkesi olmuştur. Ekonomik yıkım Arjantin’de işsizliğe karşı yeniden işçi hareketinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. 1992 yılında işten çıkarmalara karşı yerel seviyede kurulan sendikacılık hareketi, 1996 yılında kitlesel eylemler ve grevlerin örgütlenmesini sağlamıştır. En sonunda 1998 yılında orta büyüklükte bir metalürji fabrikasının kapatılmasına karşı 190 işçi tarafından başlayan işgalle beraber “kurtarılmış fabrikalar hareketi” ortaya çıkmıştır. Bu işgal hareketiyle fabrika işçi kooperatifine dönüştürülmüştür. Devamında 2001-2002 yıllarında yaşanan büyük ekonomik krizle birlikte halk ayaklanmalarının başlaması işçi hareketine de ivme kazandırmış ve birçok fabrika/işyeri işgalleri yaşanmıştır. Sadece sanayi sektörü

değil, otel, okul, hastane, restoran gibi hizmet sektörünü de kapsayan işgaller gerçekleştirilmiştir (Rossi, 2016: 164). 2004 yılında sayısı 164 olan işçi özyönetimi altında olan işgal fabrikaları/işyerleri, 2014 yılında 13.500 işçiyi kapsayacak şekilde 311'e yükselmiştir. İşletmelerin %42'si metalürji ve diğer sanayi alanlarında, %22'si ise hizmet sektöründe yer almaktadır. %50'si başkent Buenos Aires'te olmakla birlikte çoğunluğu 20 ila 50 çalışanı olan küçük ve orta büyüklükte işletmelerdir (Ruggeri, 2015: 31-33). İşgal ve özyönetim süreci üç örgütlenme altında sürdürülmüştür: "Kurtarılmış Fabrikalar Ulusal Hareketi", "İşçiler Tarafından Kurtarılmış Fabrikalar Ulusal Hareketi" ve Arjantin'in işgal edilmiş en önemli fabrikaları olan tekstil fabrikası Brukman ile seramik fabrikası Zanon'un oluşturduğu "Kurtarılmış Fabrikalar Ulusal Komisyonu" (Rossi, 2016: 165). 2003 yılında sosyal demokrat Kirchner hükümetinin kurulmasıyla yeniden düzenlenen "iflas yasası"yla birlikte işgal hareketi sonucu ortaya çıkan işçi özyönetimleri, işçi kooperatifleri olarak yasal güvenceye kavuşmuştur. Bu yasal güvence dışında devlet bankalarından kredi olanağı ve üretim için devlet sübvansiyonları da işçi kooperatiflerinin yaşaması için hükümetin sunduğu diğer yardımlar olmuştur (Rossi, 2016: 171, 172). Ancak işçi hareketinin bu başarılarına rağmen kapitalist piyasa ekonomisinin hakimiyeti altında çoğu kooperatif, bir yandan devlete olan kredi borçlarını ödeme ve/veya eski fabrika/işyeri sahiplerinin borçlarını geri ödeme baskısını yaşamaktadır, öbür yandan ise bu şartların sonucunda büyük şirketlere taşeronluk yapmak zorunda kalmaktadır (Petras&Veltmeyer, 2007: 110). Bu durum, kapitalist düzen içinde işçi özyönetiminin kurduğu dayanışma ilişkilerine rağmen pazar ve finansman açısından yaşadığı açmazı gösteren güncel bir örnek olmaktadır.

1.5. TEZİN AMACI

Son 20 yılda gittikçe ağırlaşan neoliberal saldırının çevre ülkelerde işçi sınıfını tarihsel mücadele araçlarını yeniden kullanmaya ittiği görülmektedir (McNally, 2013: 16, 17, 34, 37). Bu tez kapsamında ele alınan mücadele aracı işgal, özyönetim ve kooperatifleşme çizgisidir. Genel olarak Latin Amerika'da başlayan ancak özellikle Arjantin'de ön plana çıkan bu eğilim 2013 itibariyle Türkiye'de Kazova işçi özyönetimi pratiğinde hayata geçmiştir.

Bu bağlamda özyönetimin; coğrafya, nüfus, etnik, dinsel, mezhepsel kimlik ve kültürler bakımından farklı ülkelerde gerçekleştiği görülmektedir. Özyönetimi ortaya

çıkaran iki olgunun sosyo-ekonomik ve sınıfsal olduğu aşıkardır. Kapitalizmin egemen olduğu ve neoliberal sermaye birikim rejiminin uygulandığı farklı ülkelerde ortaya çıkmıştır ve gerçekleştiren gruplar işçi sınıfının bir parçasıdır. Kapitalist sosyo-ekonomik düzen içinde işçi sınıfının bir sınıf olarak evrenselliği özyönetim pratiğinde bir kez daha ortaya çıkmaktadır. İşçi sınıfı farklı coğrafyalarda benzer sorunların yol açtığı benzer çözümlere başvurmuştur. Bu çözümler ise yine işçi sınıfının tarihsel pratiğinde saklı olmaktadır.

Bu bakımdan tezin amacı, öncelikle Türkiye’de uzun süreli ilk özyönetim deneyimi olarak Kazova işçi özyönetiminin işleyişinin analiz edilmesidir. Sonrasında ise en benzer örneklerin yaşandığı Arjantin’deki özyönetim pratikleriyle var olan benzerliklerinin ve yerel özellikleri itibariyle farklılıklarının ortaya çıkarılmasıdır. Bu karşılaştırmayla özyönetim modelinin evrenselliği sergilenecektir.

1.5.1. Araştırma Soruları

Tezin amacında bahsedilen sorunsalın incelenmesi için yararlanılacak araştırma soruları özyönetim öncesi ve özyönetim sırasında ortaya konulan eylemler ile faaliyetlere ilişkin olacaktır. Ardından işçi özyönetim pratiğinin ulusötesi benzerliklerinin ve yerel farklılıklarının ortaya çıkarılması için Kazova özyönetimi pratiğine en benzer örneklerin yaşandığı ülke olan Arjantin’deki işgal fabrikalarındaki özyönetim deneyimlerinden yararlanılacaktır. Son olarak Türkiye’de işçi özyönetimlerine çoğunlukla sendikaların liderlik etmesi gerçeğinden yola çıkılarak özyönetim-işçi sınıfı ve özyönetim-sendika konularına dair sendikacı görüşlerine başvurulacaktır.

- Kazova Tekstil Fabrikası işçilerini önce direnişe ve sonra işgale iten nedenler nelerdir?
- İşgal sonrası patronsuz üretim kararının alınmasına neden olan etkenler pratik zorunluluklara mı yoksa işçilerin özyönetim deneyimlerine ilişkin tarihsel ve güncel bilgilerine mi dayanmaktadır?
- İşçi özyönetimi altında üretim yeniden nasıl başlamıştır ve sürdürülmüştür?
- İşçi özyönetimi altında üretim dışında lojistik/tedarik ve satış/dağıtım faaliyetleri nasıl sürdürülmektedir?

- Kooperatifleşme süreci nasıl gerçekleşmiştir?
- Arjantin işgal fabrikalarındaki özyönetim pratikleriyle benzerlikleri ve farklılıkları nelerdir?
- Sendikalar açısından özyönetim-sendika ve özyönetim-işçi sınıfı ilişkisi ne anlama gelmektedir?

1.6. TEZİN ÖNEMİ

Türkiye’de özyönetim üzerine yapılan akademik tezler teorik çerçevede ele alınmıştır ve/veya tarihsel pratiklere ilişkindir. Bu tez çalışmasıyla işçi özyönetimi konusu hala varlığını sürdüren yerel bir örnekle araştırılma ve diğer tarihsel/güncel örneklerle mukayese edilme olanağına kavuşacaktır. Ayrıca bu araştırma ve mukayese dışardan bir bilgi toplama ve gözleme değil, doğrudan işçilerle yapılan görüşmelere dayandırılacaktır. Teorik ve tarihsel literatürün pratik bir örnekle gelişmesine yardımcı olacaktır.

BÖLÜM 2

YÖNTEM

2.1. ARAŞTIRMANIN EVRENİ ve ÖRNEKLEMİ

Araştırma için iki ayrı örneklem belirlenmiştir. Biri, tezin asıl konusunu içeren Kazova işçilerinin özyönetim deneyimlerini araştırmak için Diren Kazova Kooperatifi ve Özgür Kazova Tekstil Kolektifi işçilerini içermektedir. Diren Kazova Kooperatifi'nde iki işçiyle, Özgür Kazova Tekstil Kolektifi'nde ise üç işçiyle faaliyet yürüttükleri işyerlerinde odak grup görüşmeleri yapılmıştır. Her iki işçi grubuyla ilk görüşmeler 2016 yılı içinde yapılmıştır. Özgür Kazova Tekstil Kolektifi'yle ise kolektifte değişen durumlar hakkında tekrar bilgi edinmek amacıyla 2017 yılında bir görüşme daha yapılmış ve bir işçiyle yapılan bu görüşme derinlemesine görüşme formatında olmuştur. İkinci örneklem ise, sendikalar açısından özyönetim-sendika ve özyönetim-işçi sınıfı konularına ilişkin genel bir fikir sahibi olma amacıyla görüşmelerin gerçekleştirildiği dört sendikacıyı içermektedir. Türkiye işçi sınıfı tarihinde önemli işçi özyönetimlerine öncülük eden eski Yeraltı Maden-İş Sendikası Genel Başkanı'nın da yer aldığı derinlemesine görüşme formatında olan görüşmeler, eski genel başkanla yapılan görüşme dışında sendika genel merkezlerinde veya sendikanın bağlı olduğu konfederasyonun genel merkezinde yapılmıştır. EK-1'de detaylı katılımcı listesi yer almaktadır.

2.2. VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ

Verilerin toplanması için niteliksel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. İşçi grupları (Diren Kazova'dan iki işçi ve Özgür Kazova'dan üç işçi) için odak grup görüşmeleri yapılmıştır. Tek görüşmeler ise derinlemesine görüşme şeklinde gerçekleşmiştir. (Özgür Kazova'dan bir işçi ve dört sendikacı)

2.3. NİTELİKSEL ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ

Niteliksel araştırmalar, birçok yöntem ve kaynaktan yararlanılarak insanların yaşadıkları olaylarla ilgili sözlü, yazılı anlatımlara veya kayıtların incelenmesine dayanmaktadır. Niteliksel araştırmada verilerin toplanma teknikleri; görüşme,

gözlem, katılımcı gözlem ve belgeler olmak üzere dört ana başlıkta özetlenebilir. (Punch, 2014: 165).

Bu tekniklerle toplanan veriler, niceliksel araştırma yöntemiyle toplanan verilere kıyasla “sayılar biçiminde olmayan görgül [ampirik] dünya bilgisi” olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle kaynak olarak geniş bir yelpazeye sahip olduğu düşünülmektedir ve bu yelpazede “mülakat tutanakları, kayıtları ve notları, gözlem kayıtları ve notları, belgeler ve maddi kültür ürünleri ve kayıtları, görsel-işitsel malzeme ve (el yapımı ürünler, gazete ve günlük bilgileri ve anlatılar gibi) kişisel deneyim malzemesi” yer almaktadır (Punch, 2014: 58, 59).

W.L. Neuman niteliksel araştırma yapanları şu şekilde tanımlamaktadır:

Nitel araştırmacılar çoğunlukla yorumlayıcı veya eleştirel sosyal bilime güvenir. (...) “olaylar ve bağlamlar”ın dilini konuşur. Toplumsal yaşamın doğal akışında ortaya çıkan olayların ayrıntılı incelemelerini yürütmeye vurgu yapar. Belirli toplumsal-tarihsel bağlamlara duyarlı olan özgün yorumlar sunmaya çalışırlar. (Neuman, 2014: 224)

2.3.1 Derinlemesine Görüşme

Derinlemesine görüşmenin tanımı ve özelliklerinden önce görüşmenin niteliksel araştırmada ne anlama geldiği konusu önemlidir:

Nitel araştırmada görüşme, temel veri toplama araçlarından biridir. İnsanların gerçekliğe ilişkin algılarına, anlamlarına, tanımlamalarına ve gerçeği inşa edişlerine vakıf olmanın iyi bir yoludur. Aynı zamanda, başkalarını anlamak için kullanılan en güçlü yöntemlerdendir. (Punch, 2014: 165-166)

Görüşmenin “temelde soru sorma ve yanıt alma ile ilgili” olmasıyla birlikte, derinlemesine görüşme niteliksel araştırmada bir veri toplama tekniği olarak açık uçlu sorular sorma, dinleme, ilgi gösterme ve cevapların kaydedilmesini içermektedir (Neuman, 2014: 585; Punch, 2014: 166).

W.L. Neuman tarafından belli başlı özellikleri şu şekilde özetlenmiştir:

Başlangıç ve son belli değildir. Görüşmeye daha sonra kaldığı yerden devam edilebilir. Sorular ve sorulma sırası belirli insanlara ve durumlara uyarlanır. Görüşmeci yanıtlara ilgi gösterir, ayrıntılara görmeyi teşvik eder. (...) Açık uçlu sorular yaygındır ve sık sık derinlemesine irdelenebilir. (...) Görüşmenin toplumsal bağlamına dikkat edilir ve yanıtların anlamını yorumlamada önemli olarak görülür. (Neuman, 2014: 586)

2.3.2 Odak Grup Görüşmeleri

Derinlemesine görüşmeden farklı olarak öncelikle birden çok kişiyle aynı anda yapılan görüşmeleri tanımlamaktadır. Diğer önemli bir fark, soru ve cevabın birbiri ardına geldiği bir süreç yerine araştırmacının görüşmede idareci, gözlemci ve grup etkileşimini sağlayıcı bir görevde olmasıdır. Grup etkileşiminin, “*bir durumun aksi takdirde ortaya çıkmayacak dış görünüşlerinin açığa çıkarılmasına*” yardımcı olduğu düşünülmektedir (Punch, 2014: 168).

Bu özelliklerin dışında odak grup görüşmeleri gayriresmi nitelik taşıyan, “*insanlarla bir grup tartışmasında ortamında*” yapılan, toplantıyı yöneten kişinin yönlendirici olmak yerine katılımcıların “*serbest, açık tartışma yürütmesini*” kolaylaştırıcı bir rolde olduğu bir görüşme yöntemidir (Neuman, 2014: 592).

2.4 İŞLEM

2015 yılı Kasım ayında tez danışmanı ile belirlenen araştırma konusu bir tez önerisine çevrilerek 2016 yılı Şubat ayında enstitüye tez önerisinin teslimi yapılmıştır ve onayı alınmıştır. 2016 ve 2017 yıllarında araştırmada yer verilecek konular için Kazova işçileriyle ve sendikacılarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan odak grup görüşmeleri ve derinlemesine görüşmelerle tezin yazımı için gereken veriler toplanmıştır. Bu görüşmeler sırasında tezin yazımı başlamış ve 2017 Mayıs ayında tezin yazımı bitirilmiştir.

2.4.1 Veri Toplama

Araştırma için veri toplamada odak grup görüşmeleri ve derinlemesine görüşme teknikleri kullanılmıştır. Öncelikle tezin esas konusu olan işçi özyönetimi için Diren Kazova ve Özgür Kazova işçi grupları ana gruplar olarak belirlenmiştir. İki işçi grubunun işyerlerinde yapılan odak grup görüşmeleri için önceden telefonla iletişime geçilmiş ve onayları alındıktan sonra görüşme için işyerleri ziyaret edilmiştir. 60-75 dakika arası süren odak grup görüşmeleri önceden hazırlanmış sorular yardımıyla gerçekleştirilmiştir. (EK-2 ve EK-3) Görüşmeler sırasında ortaya çıkan yeni bilgiler ise görüşmenin akışı sırasında sorulan sorularla detaylandırılmıştır. Ayrıca iki işçi grubuna sorulan sorularda önceden gruplarla ilgili edinilen bilgilere dayanılarak bazı farklar olmuştur; bu farklar işçi gruplarının faaliyetlerini anlamada ve ortaya

çıkarmada yararlı olmuştur. Her görüşmede önceden izin alınarak ses kayıt cihazı kullanılmıştır.

Sendikacılarla ise derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşülen sendikacıdan alınmak istenen bilgiye ve sendikacının kişisel geçmişine uygun olarak sorular hazırlanmıştır. Genel bir soru şablonu yerine kişiye göre farklılaşan sorular sorulmuştur. Sendikacıların uygun gördükleri mekanlarda gerçekleşen görüşmeler yine önceden izin alınarak ses kayıt cihazına kaydedilmiştir.

2.4.2 Veri Analizi

Görüşmeler sonrası ses kayıtlarının dökümü yapılarak senaryo oluşturulmuş ve bu senaryolar yoluyla veriler analiz edilmiştir. Örnek olarak EK-5 ve EK-6'da senaryo hazırlama formu ile veri analiz formu yer almaktadır. Senaryo oluşturulurken gerekli görünen yerlerde görüşmecilerin ses kaydından anlaşılan veya akılda kalan hareketleri (jestler, mimikler vs.) dahil edilmiştir.

Veriler önce bulgular bölümünde yer verilecek ana konu ve yan konular bağlamında sınıflandırılmıştır. Sonra kendi içlerinde konu başlıklarına göre sınıflandırılmıştır. Ayrıca verilerin analizinde gerekli görüldüğü yerlerde verileri güçlendirmek için teorik çıkarımlarda bulunulmuştur ve tezin bulgular bölümünde yer verilmiştir.

BÖLÜM 3

BULGULAR

Şubat 2013 yılında Kazova Tekstil Fabrikası işçilerinin direnişiyle başlayan ve tezin yazıldığı zaman itibariyle devam etmekte olan işçilerin özyönetim girişimlerini kapsayan dönemle ilgili işçilerin kendi anlatımlarından toplanan veriler ışığında direniş-işgal-özyönetim süreci bu bölümde açığa çıkarılacaktır.

Kazova işçilerini önce direniş sonra işgale iten nedenler, işgal sonrası başlayan üretim ve özyönetim süreci, işçiler arasında baş gösteren yönetim ve fikir farklılıkları sonucu meydana gelen ayrılık, bu ayrılık sonrası iki özyönetim girişimi olarak Diren Kazova Kooperatifi ile Özgür Kazova Tekstil Kolektifi'nin özyönetim pratikleri, üretim-yönetim-bölüşüm-satış konularının yanında karşılaşılan zorluklar, işgal ve özyönetim süreçlerinde var olan dayanışma ağları ve son olarak patronsuz üretim konusunda araştırma verileri sunulacaktır.

3.1. KAZOVA İŞÇİ ÖZYÖNETİMİ

3.1.1. Çalışmaya Katılanların Profili

Araştırma verileri için Diren Kazova Kooperatifi'nden 2 işçi ve Özgür Kazova Tekstil Kolektifi'nden 3 işçi ile odak grup görüşmeleri yapılmıştır. Her iki işletmeden birer kadın işçi görüşmelerde yer almıştır. Özgür Kazova'dan görüşülen üç işçi eski Kazova Tekstil Fabrikası'dan kalan işçilerdir ve tezin ekinde yer alan görüşme listesindeki isim sırasıyla 4 yıl, 8 yıl ve 26 yıl Kazova Tekstil Fabrikası'nda çalışmışlardır. Diren Kazova'da görüşülen iki işçiden biri 18 yıllık eski Kazova işçisi, diğer kadın işçi ise eski Kazova işçisi olmayıp bir yıldan beri kooperatifte çalışmaktadır.

3.1.2. Diren Kazova Kooperatifi – Özgür Kazova Tekstil Kolektifi

Görüşmelerin yapıldığı zaman itibariyle (2016 yılı) söz konusu işletmelerin çalışan sayısı ve üretim faaliyetleri işçilerle yapılan görüşmelerden aktarılacaktır. Görüşmelerden aktarılan cümlelerin sonunda Diren Kazova için “DK”, Özgür Kazova ise “ÖK” kısaltmaları kullanılacak, tezin ekinde yer alan görüşülen kişiler

listesine göre G1 ve G2 kısaltmaları görüşülen 1 ve görüşülen 2 olarak Diren Kazova işçilerini, G3, G4 ve G5 kısaltmaları ise Özgür Kazova işçilerini simgeleyecektir.

Diren Kazova Kooperatifi'nde 4 işçi çalışmaktadır. Ancak üretim süreci sadece 4 işçinin çalışmasından ibaret değildir:

“Dört kişiyiz, Kaya abi rahatsız olduğu için gelemiyor eşiyle beraber. (...) Bir de gönüllü arkadaşlarımız geliyor, gönüllü arkadaşlarla beraber Kaya abinin eşi yapıyor dikişi.” (DK, G1)

Kooperatife gönüllü olarak yardımcı olanlar da vardır ve bu gönüllü katılım doğrudan üretim süreciyle ilgili olması nedeniyle önemli bir yer tutmaktadır:

“Genelde iki kişi geliyor ama en çok bir arkadaşımız çok geliyor, hani dikiş anlamında. Birgül diye bir arkadaşımız var, o bize çok yardımcı oluyor.” (DK, G1)

Resmi olarak 4 işçinin çalıştığı kooperatife bir dayanışma örneği olarak gönüllü kişiler gelip üretime katkı yapmaktadırlar. Tekstil işkolunda faaliyet gösteren kooperatifte en çok kazak olmak üzere birçok tekstil ürünü üretilmektedir:

“Kazak dışında çanta, penye daha önce onları üretmiştik ama şu an onu düşünmüyoruz çok, daha çok trikoyu tercih edeceğiz yani yeni makine de aldık. Hırka yani panço, atkı, bere, bunları triko üzerine olanları düşünüyoruz.” (DK, G2)

“Faaliyetlerimiz ilk etapta biz burda penye üretmeye başladık, çorap, kazak, çanta bu tür ürünleri yapmaya başladık, şu anda da devam ediyor zaten triko olarak devam ediyoruz bere ve şapka.” (DK, G1)

Özgür Kazova Tekstil Kolektifi'nde ise 3 işçi çalışmaktadır. Bunun yanında gönüllü bir katılım olmamakla birlikte dışardan işgücü katkısı alınmaktadır:

“Üç kişi. Alıp çıkartma değil de dışarıdan bir yardım alıyoruz. Bir ablamız var, o şu ramöz makinası var ya (...) kendine olan zamanını orada gelip ücret karşılığı bize yardım ediyor. Dışarıdan geliyor. Sabit şey yok yani.” (ÖK, G3)

Patronsuz kazak söylemini özyönetim faaliyetinin merkezine koyan Özgür Kazova işçileri kazak dışında başka tekstil ürünleri de üretmektedirler. Yalnız kazak dışında üretilenler toplumun farklı kesimlerinden gelen talepler doğrultusunda ortaya çıkmıştır:

“Biz 500 liralık kazağı 60 liraya indirdik diye sevinirken bu sefer de öğrenci arkadaşlar çıktı, ‘abi 60 lira da bizim için çok pahalı.’ ‘E ne yapalım size penye yapalım’, bu sefer penyeye soyunduk. Penyede de hep kazak gibi en iyisi en kalitelisi baktık, penyeye başladık sonra çanta yaparsanız çanta almak istiyoruz dediler, onu denedik onu da yaptık, çanta, penye, triko, başka da bir şey yapmadık. (...) Çanta sipariş üzerine, bir de kendimize yaptık, çanta sattık hem trikoyla beraber. Sonra bizim çantaları beğenince insanlar, iki sefer de Kadıköy Kooperatifi’ne yapıyoruz.” (ÖK, G3)

Diren Kazova işçileri Kasım 2014 tarihinde kooperatifleşmişlerdir. 2016 yıl sonu itibariyle resmi çalışan 4 işçiyle birlikte toplamda 11 üyeli bir işçi kooperatifi olarak faaliyet yürütmektedirler:

“11 kişi (...) [Resmi ve fiili çalışanlar dışındaki üyeler] gelip de ziyaret eden, bizimle orada beraber hareket eden, gelip de nöbet tutan arkadaşlarımız var içinde. Hepsisi öyle. Hani bu Kazova sürecini tanıyan insanlar hepsi, şey değil hani böyle dışardan yabancı insanlar değil, yani Kazova süreci, mesela diyelim işte Gezi’den kalan, gelen arkadaşlar, tanıyan insanlar, misal farzet oradaki gelen sanatçılar yani bizi tanıyan, bizi takip eden o arkadaşlarımız hepsi, o süreci çok iyi bilen arkadaşlar.” (DK, G1)

“Bizim ama kooperatif olmamızın gerçek şeyi de, hani burası resmi olması gerekiyor, buradaki üyelerin, çalışan arkadaşlarımızın burada üye olması ve bu kooperatifin eşitlik içerisinde anladınız mı, yoksa şirket şahıstadır, kooperatif.. Bugün ben burada çıkıp gitsem, benim burada bir resmi ya da ben şu kadar benim şirketim yüzde 30 falan benim öyle bir şeyimiz yok. Otururuz arkadaşlarla masaya herkes konuşur, sonra anladıktan sonra çıkar, alır ceketini gidersin. Ya da işte o arkadaşlar seni çağırırlar, işte gel şu şu hakkın var alın diyebilmek için.” (DK, G1)

Diren Kazova işçileri maddi olanakların el vermesiyle ve dışardan aldıkları üye desteğiyle kooperatifleşirken, Özgür Kazova işçileri çeşitli olanaksızlıklar nedeniyle kooperatifleşme hedeflerini gerçekleştirememişlerdir:

“Şahıs şirketi (...) Şimdi biz bu binaya [Rami] geldiğimiz zaman burada ne elektrik ne su vardı. Kablo bile yoktu burada. Şimdi biz tamam kooperatif kurmak istiyoruz ama buraya geldiğimizde zaten borç harç içindeydik. Paramız yok, 5 gün sonra kira vereceğiz, nasıl vereceğiz onu bilmiyoruz ama buraya da elektrik, su bağlatmamız lazım, muhattap arıyorlar kimsin. E biz o zaman kooperatifi bir araştırdık, 16.000-17.000 Lira para lazım. O zaman biz muhasebeciye dedik ki, bize en çabuk, en masrafsız ne olur, dediler ki şahıs şirketi olur. Biz

de gittik şahıs şirketi açtık. 1.200 Lira tuttu. Ama dedik ki bu arada biz bu kooperatif şeyini yaşarız staj görür gibi. Ona bakarsan mücadele, bütün makineler bir kişinin [Engin Yıldız, açık arttırma sonucu kıdem tazminatı karşılığı] üzerineydi. Hep söylüyorum bunu, kooperatif olsa n'olur şirket olsa n'olur, buradaki yaşayış tarzı önemli, tabii o kağıt üstünde mecbursun, ne olacak ki, ne yapabilirsin. (...) Burada önce kira, elektrik, su (...) önce masraflar, kimseye borcumuz olmadığını anlayınca ortaya kalan para 3'e, 5'e, kaç kişiye de ona bölüyorduk yani." (ÖK, G3)

Şahıs şirketi olarak yasal statüye kavuşan Özgür Kazova işçileri için isimlerinde kullandıkları "kolektif" sözcüğü ise bir dayanışma ağını temsil etmektedir:

"Kolektif, maillerde, sitelerde oluştu yani kafalarda oluştu. Yoksa yasal olarak bir yok. Onun için kolektif dedik ama yine aramızda yasal bir bağlantı yok, Komşu Kafe var, Kadın Mutfağı var, Muaf var, Son Gemi var, Kadın Kadına Mülteci Derneği var, birkaç tane daha stk var ve bunlarla biz görüşüyoruz, toplantılar yapıyoruz, işte kermeslerde buluşuyoruz. Hepimiz birbirimizin bütün şeyini biliyoruz yani dertlerini de biliyoruz ama bu yüzden kolektif, o çerçevenin içine girdik ama aramızda yasal prosedür yok. Birbirimize paslaşıyoruz, biz çantada elimizden gelirse yardım ediyoruz, onlar bize trikada elinden gelen bir şey olursa yardım ediyor, böyle yani." (ÖK, G3)

3.1.3. Kazova Direnişi'nin Nedenleri

2013 yılı Şubat ayında Kazova Tekstil Fabrikası işçilerini eyleme iten nedenler, Türkiye'de çalışma yaşamında örneklerine rastlanmakta güçlük çekilmeyen sorunlardan farklı değildir:

"Şimdi öncelikle sıkıntı maaşlarda vardı. Çalışma şartlarında vardı, çalışma şartları nasıldı? Şimdi orada normalde bir işçinin çalışması 8 ve işbaşı 6'da paydos. Cumartesi, pazar da yok. Fakat ben oraya 2009 yılında girdim. Ben hiç cumartesi, pazarım olmadığını veya 8'de gelip 6'da gittiğimizi pek nadir hatırlıyorum. İş olmadığı zaman. Hep 8-8, cumartesi-pazar mesai. Hiç dinlenme şansımız yoktu yani. Üstüne bir de ne mesai parası alabiliyorduk ne de maaşlar yani 2009'da ben girdiğimde 17 gün aksıyordu. 4 sene 2013'te bu hareketi yaptığında herkesin içeride 4 aylık maaşı vardı alınmamış. Mesai ücretleri falan." (ÖK, G3)

Fabrikada yaşanan ücret ve çalışma şartlarıyla ilgili sorunlar, fabrikanın Ocak ayı sonunda kapanmasıyla birlikte işçiler için yeni ve daha büyük sorunların doğmasına yol açmıştır:

"Biz işçiyiz, 4 ay maaş almamışız. ne yapabiliriz biz?! Buna rağmen sen fabrikayı kurtaramadıysan hatta yanlış bir yöne gittiysen bizim suçumuz değil ki! O zaman o karar vermiş, prosedürleri uygulamış ve 2013 31 Ocak'ta kapatmış. E kapatınca da senin o anki 94 işçinin de vereceksin hakkını. Ondan sonra ben şeyde de İMC TV'de de söyledim, git ondan sonra manavcılık yap bana ne! Ama maalesef böyle olmadı." (ÖK, G3)

İşçiler ise çalışırken yaşadıkları sorunların geçici olmadığı yönünde bir kanaata varmışlardır ve patronlarından şüphelenmeye başlamışlardır:

“Tabii bazı şeyler çalışırken belli olmaya başlamıştı. Ama hep şey diyorduk, buradan eklemek yiyoruz. Gittiği yere kadar gitsin. Mesela 4 ay maaş almamışız, mesai diyorlar geliyoruz falan. Fakat bazı böyle hareketler veya davranışlar veya gördüklerimiz sanki bunların bir şey yapma, bir şeyler yapıyorlar, bunun da bir süreci var, bu süreç bittiği zaman da kesip atacaklar diye tahmin ediyorduk çünkü ne yaptıysak hiç düzene girmede fabrika. Cumartesi pazar çalışıyoruz, mesai çalışıyoruz. Para yok, mal gidiyor mu gidiyor. Merdivenler dolu, çatı kat dolu, üretim var. Cumartesi-pazar geliyoruz ama para yok. Bunun gibi şeyler.” (ÖK, G3)

İşçiler içinde buldukları durumu protesto için çalışırken ufak tefek eylemlere girişmeye başlamışlardır ve bu eylemlerin o dönem patronlarını farklı arayışlara soktuğunu düşünmektedirler:

“Bireysel bir iki hareket yaptık çalışan arkadaşlar. Makine kapattık, bilmem ne. Sonra yukarıda kızlar şalter indirdi, öbür gün ütü şalter indirdi. Yani biraz karışmaya başlamıştı ortalık. Sonra bayramlarda, iki bayramda hiçbir kuruş para vermedi, fabrikaya bile gelmedi patronlar. O insanları kızdırdı. Sonra bizim kısık seste bağışmamız yüksek sese dönüştü. (...) Artık insanlarda oradaki işçilerde bireysel hareket yapmaya başlayınca bunlar herhalde tahminim o zaman şey dediler, artık şapkamız düştü, kel göründü bundan sonra daha bir şey kandıramayız yani bunları. Gerçekleri söylemeye başladılar. Yine önemli olan bir kısmını saklıyorlardı ama bizim bilmemiz gereken gerçekler. O da neydi mesela, oğlu ben babamla çalışmayacağım dedi, yan tarafa ayırdılar, Nes Triko yaptılar, bizim makinelerimizi yine. O oraya bakacaktı, babasıyla çalışmak isteyen çalışacaktı, istemeyen tazminatını alacaktı. (...) 4 aylık maaşlarınızı ben vereceğim. Sonra tazminat olayını babamla halledersiniz dedi. Bu hafta gelmenize gerek yok dedi. Haybeye yol parası vermeyin, zaten binaya üç tane müşteri var, hangisi bir lira fazla verirse ona vereceğiz, pazartesi günü gelirsiniz, helalleşiriz. Pazartesi günü geldiğimizde patronlar yok, avukat yollamışlar.” (ÖK, G3)

Avukatın ücret ve tazminat alacakları için sunduğu öneriler işçileri ikna etmemiştir. Nedeni ise fabrikayla ilgili ipotek ve haciz konularıdır. Bu durum işçiler için bir başka sorun yaratmaktadır:

“O da bizi yukarıya konfeksiyona topladı. İşte arkadaşlar şöyledir, böyledir, bu adamların parası yok ama sizin paranızı vermek istiyorlar, biliyorsunuz makineler de hacizli, para etmiyor, ben düşündüm taşındım, hepinize senet verelim, bu senetleri tapuya koyun, bina satılınca herkes parasını alsın. Oradan bir arkadaş dedi ki, o kadar borç var ki binadan para kalacak mı dedi, He dedi arkadaş bir de o var, iyi paraya satılması için dua edin dedi yani. E onun üstüne de bize senet vermeye çalıştı. Tabii o gün insanlar para bekliyor, bütün işçi arkadaşlar, hepimiz para bekliyoruz. Bize teklife bak şimdi, insanlar şey oldu, kızgınlık oldu.” (ÖK, G3)

Bu öneri üzerine fabrikadan bir işçinin avukat tanıdığı aracılığıyla yapılan araştırmalar sonucu fabrika sahiplerinin devlete ve bankalara olan birçok borcu tespit edilmiştir. Bu borç durumu işçileri alacakları konusunda iyice karamsarlığa sürüklemiş ve kızgınlıklarını arttırmıştır (ÖK, G3).

3.1.4. Kazova Direnişi

Avukatla işçiler arasında sonuç vermeyen görüşme sürerken işçiler yavaş yavaş tepkilerini farklı yollarla dile getirme arayışlarına yönelmiş durumdadırlar. Medya bunların ilki olma özelliğini taşımaktadır. İşçilerden biri, seslerini duyurma ve kamuoyunda patronlara baskı ortamı yaratma amacıyla Show Tv ve Kanal 7 televizyon kanallarını aramıştır. Söz konusu kanallar ilgi göstermiş ve haber yapmak için fabrikaya gelmişlerdir (DK, G1; ÖK, G5).

“E tabii avukat, kanallar falan da gelince atladı arabaya kaçtı. (...) 2-3 gün sonra fabrikaya zincir vurdular, kapattılar.” (ÖK, G3)

Medyanın ilk etkisi böyle olurken işçiler öncelikle hukuk yoluna gitmeyi tercih etmişlerdir. Ancak işçiler alacaklarını alma konusunda iyimser değillerdir:

“Adliyeye gittik, suç duyurusunda bulunduk. Adliyede savcı dedi ki darp var mı, bilmem ne var mı, yok. E sizin işiniz iş mahkemesi. Gittik İş-Kur’a da şikayet ettik. İş mahkemesine de müracaat ettik. Ama sonuçta fabrikada zincir var kapalı. Onlar ona ihbarname çekecek, işçilerin parasını ödeyin diyecek. O ödeyecek mi ödemeyecek mi?! 2 ay sonra iş mahkemesine gidecek o da 2 sene sürecek. 2 sene sonra n’olacak belli değil. Bu arada bu arkadaşlar tabii işini halledecekler tabii, bu patronlar.” (ÖK, G3)

Hukuk yolunun işçiler için uzun ve umutsuz bir gelecek sunması nedeniyle işçiler arasında farklı mücadele yolları öneri olarak sunulmaya başlanmıştır. Ancak bunlar tecrübesiz ve örgütsüz işçilerin çoğuna ilk başta uygun gelmemiştir:

“Ama n’oldu, savcılıktan bir şey çıkmayınca, o zaman işçi arkadaşlardan biri Kaya Abi, işte benim arkadaşlarım var dedi, onlarda gidip şey yaparsak dedi, onlar alır. Onlar alır ama onların da dediklerini yapmanız lazım. Ben dedim ki ne diyebilirler, ya işte çadır kurarsak çadır kuaracağız, şuraya gideceksek şuraya gideceğiz. E şimdi öyle olunca 40 kişi gitmiştik adliyeye, Çağlayan adliyesine, ben dahil hiçbirisi okey demedi. Çadırı nerede kuracan, kimin evine gidecen, nerede bağıracan, nerede edicen?.. O yattı.” (ÖK, G3)

Kazova direnişinin özyönetim pratiğine ulaştığı tüm süreç içinde işçiler mücadeleyi adım adım öğrenmiş ve örmüşlerdir. Mücadele yolunda kendileri için ilk basamak ise yine aynı işçinin bu sefer avukat önerisiyle olmuştur:

“Yatınca aynı arkadaş 2 gün sonra şey dedi, Çağdaş Hukukçular Derneği avukatları var dedi. Bunlar dedi ücretsiz bakıyorlar, işçi dostu dedi bunlar. 18 kişi toplandık, Aksaray’daki DİSK binasında buluştuk, işte Süleyman Gökten diye bir avukat geldi, şey dedi bize, sizin bir şey ispat etmenize gerek yok, bana vekalet de verseniz vermeseniz de hiç önemli değil, sizin alacağımız belli zaten, - hepimizde kağıt vardı, alacağımız belli -, yalnız 2 sene dava sürer, 2 sene sonra gene kazanırsınız, %100 kazanırsınız, ama parayı alabilir misiz, onu bilmem, ben sizden para istemiyorum, ister vekalet verin ister vermeyin, siz alırsanız gönlünüzden bir şey koparsa verirsiniz, almazsanız siz alamazsanız biz ne alacağız. Tamamen şey güzel. Yalnız dedi biz iki türlü çalışıyoruz, bir hukuki mücadele başlatıyoruz, ondan sonra meşru, meşru ne, işte bu şahısları belirli yerlerde teşhir etmek. Hatta dediler bu akşam Hey Tekstil Taksim’de bunu yapıyor, destek verin, gelin, hem bir havayı koklayın.” (ÖK, G3)

Hukuki mücadelenin işçiler için edilgen yönünü ortadan kaldıran, yaşadıkları sıkıntıları topluma iletebilecekleri ve verdikleri mücadele içinde etken olacakları – özneleşecekleri- bir sürecin ilk adımı böylece atılmış olmaktadır. Katıldıkları bu ilk protesto eyleminin; işçiler için yeni bir tecrübe olmasının yanı sıra kendileri gibi benzer sıkıntıları çeken diğer direnişçi işçilerle temas kurmaları nedeniyle, direnişten özyönetime giden yolda, yaşadıkları toplum içinde ayrı bir sınıf olma bilincine ilk kez ulaştıkları eylem olarak değerlendirilebilir. “Kendinde sınıf” olmaktan çıkıp “kendisi için sınıf” olmaya erişilen özyönetim pratiği yolunda ilk ciddi tecrübe demek yanlış olmamaktadır:

“Biz de o akşam 3 arkadaş gittik Taksim’e. Hey Tekstil o zaman 347. günündeydi. 25-30 kişi vardılar, belki de 40 kişi. Onların arkasına geçtik destek amaçlı. Biz de bağırдық, çağırдық. Baktık güzel, yani bu gibi insanlar orada teşhir edilebilir. Çoğu onun gibi insanlar, patron çevreleri. Karar verdik, paramız yok, bir sürü borcumuz var, maaş almamışız. Çuvallarla Kazova İşçileri yazıp 27 Şubat 2013’te ilk eylemimizi yaptık Hey Tekstil’in arkasında.” (ÖK, G3)

Giderek eylemlerin sayısı artmıştır, hakları için türlü mücadele yollarını benimsemeye başlamışlardır. Her eylem bir sonraki eylemi doğurmuştur. Üç eylem biçimi ortaya çıkmıştır ancak yine de bu süreç tecrübesiz işçiler için kolay olmamıştır:

“Şimdi biz o dönem üç tane eylem kararı almıştık. Bir, Taksim, çarşamba günleri Şişli’de camide toplanıp fabrikaya yürüme, üçüncüsü de patronların evi. Patronların evini buluyordu avukatlar adresini, oraya gidip orada teşhir ediyorduk. Fakat biz haftada 1 kere fabrikaya geliyorduk, çarşamba günleri.” (ÖK, G3)

“Hani bu Kazova olduğu zaman bile biz bile yani Kazova’nın işçileri orada çalışan biz bile ne bileyim ne yapacağımızı bilmiyorduk. Yani ilk etapta mesela Şişli’ye gidip de Şişli meydana işte caminin ordan fabrikaya yürüyoruz, yukarıya geliyoruz, slogan atmasını bile bilmeyen insanlarız yani utanıyoruz insanlar rahatsız olacak sesimizden insanlar, hani biz hakkımızı istiyoruz ama bir yandan da insanlar nasıl olacak insanların tepkisi ne olacak korkuyoruz yani.” (DK, G1)

Sadece çevreden gelecek tepkiler sorun değildir. İşçiler içinde bu mücadele biçimlerini benimseme konusunda da sıkıntılar olmuştur, her eyleme aynı sayıda işçi katılmamıştır:

“Şimdi Çarşamba günleri 20 kişi oluyorduk. Pazar günleri 40 kişi oluyorduk. Ama Taksim’de 3 veya 4 kişiydik. Yani hiç böyle bir kadro yoktu. Ama patronun evine gidiyoruz dedik mi 40 kişi oluyorduk. Şişli Camii’de toplanıp fabrikaya yürüyeceğiz dedik mi 20-25 kişi. Ama Taksim dedik mi 3 kişi, 4 kişi.” (ÖK, G3)

Bu eylemler sırasında “patronları teşhir” konusunda tesadüfi iletişimler de kurulmuştur, böylece direniş yerelden ulusötesine yayılmanın ilk örneklerini vermiştir:

“Ya aslında fabrika açık olsaydı çok da güzel olmuştu da, bizim tek şeyimiz vardı, o da fabrikanın kapalı olması. Çünkü orada Marco Polo, Sarar diyorduk hemen geliyordu turistler, Almanlar geliyordu, Marco Polo Alman diyordu, n’oldu?! Anlatıyorduk ve hemen gideceğim diyordu Almanya’ya, söyleyeceğim bu firmadaki işçiler sokakta.” (ÖK, G3)

İşçilerin sesleri giderek yayılırken fabrika işgalinin ilk kıvılcımını yakacak olay meydana gelmiştir. Kapatılmış fabrikanın boşaltıldığı bilgisi işçiler için mücadele biçimlerine yeni ve daha üst bir aşamayı eklemiştir:

“Bizim patron anahtar verip haftaiçi bizim oraya gitmediğimiz günlerde başlamış fabrikayı boşaltmaya. Bunu da bizim orada çalışan bir arkadaş oradan geçerken tır çekilmiş görünce fabrikanın önüne, haber verdi bize. Biz gittik, gittik ama aynı arkadaş onları da aramış. Ayıp değil mi, utanmıyor musunuz, herkesin hakkı var, siz oradan neyi çalışıyorsunuz, siz işsizsiniz, patrona niye böyle yapıyorsunuz, senin işçi arkadaşlarından yana olman lazım deyince bunlar demiş eyvah bunlar buralarda demek ki, bir de gelirlerse bunlara laf da anlatamayız, kaçıp gitmişler. Ama o çocuk ne zaman uyandı, o tır orada kaç saat duruyordu, veya içerideki malın ne kadarını aldılar, bilmiyoruz. Biz gittiğimizde tır mır yoktu, sonra dedik ki ne yapalım, ne

edelim, dedik ki burayı bırakamayız çünkü burdan her gittiğimiz gün buranın boş kaldığı her gün bir risk. Bunlar geliyor burdan parçaları, makineleri alıyorlar yani. Sonra çadır kararı aldık.” (ÖK, G3)

Direnişçi Kazova işçileri içinde mücadele konusunda yaşanan ayrılıklar bir tarafa, bazı eski çalışma arkadaşlarının patron safında yer almaları örgütsüz Kazova işçileri için sınıf bilincine sahip olma ve bu bilinci kazanma konusunun ne kadar zor bir süreç olduğunu göstermektedir. Direniş öncesi fabrikada çalışan Kazova işçilerinin bilinç seviyesi örgütsüzlüğün getirdiği bir sonuç olmaktadır:

“Mesela diğer Bülent arkadaştan bazen böyle çok oturup sohbet ettiğimiz çok nadiren böyle hani devrimcilikten falan bahsettiğimiz zaman misal örnek şeyi gösteriyorduk işte Arjantin’i işte başkaldırı işte haberlerde gördüklerimiz zaman falan adamlar böyle yapıyor orada demokrasi var işte, kimi işte tartışıyorlardı yok orada demokrasi yok diğer arkadaşlar da tepki gösterdikleri zaman, hani orada böyle bir ufak tefek yılda bir seferlik böyle bir tartışma olurdu, ya da ama %90 kimsenin öyle bir bilgisi ya da tecrübesi yoktu yani.” (DK, G1)

Sınıf bilincinin bir bakıma ait olunan sosyal sınıfın toplumsal çıkarlarının bilgisine sahip olmanın yanı sıra -az veya çok- ait olunan sosyal sınıfın mücadele tarihine ve güncel mücadelelerine de aşina olmak ve bu güncel mücadeleleri takip etmek anlamına geldiği düşünülürse, örgütsüz ve sınıf bilincinden yoksun Kazova işçilerinin örneğin Arjantin’de yaşanan dünyada ses getirmiş işçilerin özyönetim deneyimlerine –gazete veya televizyon haberi olsa dahi- yabancı kalması şaşırtıcı olmamaktadır. Direnişten yıllar önce ise örgütsüzlüğü aşmak için bir sendikalaşma girişimi olmuştur, ancak kısa sürede bertaraf edilmiştir:

“Bir sefer, ben daha oraya girmemişken, bir sefer bunlar denemişler. Bir işçinin bir ispiyonu yüzünden başlamadan bitmiş, hem de acayip bitmiş, anlatıyorlar böyle filmlerde seyretsen inanamazsın yani. Adam yumurtluyor, hemen o akşamı bütün dolaplara operasyon yapıyorlar, kırıyorlar kilitleri, bakıyorlar kimin dolabından ne evrak var, oradan başrollerdekini buluyorlar. Ondan sonra hiçbir şey olmamış gibi sabah oluyor, hepsini kapatıyorlar. Teker teker tehditle (...) istifa ettirmişler sendikadan.” (ÖK, G3)

Örgütsüzlüğün yarattığı bilinç eksikliği ve mücadeleden uzak durma tercihi fabrikada sıkıntılı günlerin doruğa ulaştığı günlerde de görülmüştür. İşçilerin yavaş yavaş eylem yapmaya yöneldiği zamanda bazı işçiler bundan uzak durmuşlardır:

“Yapana da mani oluyorlardı, bırak şeyi, mesela ben makineyi kapatıyordum, şef geliyordu, çağır diyordum patronu, gelsin kardeşim, yeter. E bakıyorsun adam çalışıyor, ya arkadaş diyorum burada 4 kişiyiz, 3 arkadaşın makine kapatmış, sen niye çalışıyorsun? ‘Bana makine kapat demeyin abi.’ Ne yapacağız? (...) Ya işçi nasıl, ne yapabilir yani işyerinde ne yapar? Ya makine kapatır ya da işe gelmez, gider istirahat alır, bilmem ne yapar, böyle işçi eylem yapar yani. Sonra da arkasından ekliyor, ‘benim çocukluğum var.’ E biz maymun mu besliyoruz evde?! Böyle karakterde olunca ne olur? Kapıya koyar, ne halin varsa gör der adam, nomaldır yani.” (ÖK, G3)

Bu eylemler görülmeye başlandıktan sonra patronlar da boş durmamıştır ve işçileri bölme politikasına başvurmuşlardır:

“Bireysel [eylemler] oluyordu ama adam taktiğini bulmuş. 5 kat vardı, her katta bölüm vardı. ‘Ne yapmam gerekiyor, şimdi üretim yapmam lazım.’ Geliyor, aşağıda dokumaya 100’er Lira veriyor, sonra diyor ki ‘tamam dokuma baya gitti değil mi, şimdi ne yapmam lazım, dikme’ (...) Dikim katı hangisi bu kat, bu katın 100 Lirasını veriyordu. Ondan sonra onlar ne olacak, yıkanacak. Yıkamacıya gidiyordu, konfeksiyona arkasını dönüyordu. Adam taktiği bulmuş, böyle olunca da 100 Lira dokuma almış diyor öteki grup, öteki katlar sana düşman oluyor. Birliktelik yoktu yani. Kırmış adam işçinin dostluğunu, arkadaşlığını, mücadele şeyini kırmış, bireysel kalmışın artık. Gizli gizli sağda solda para aldın aldın, e adam seninle mücadele eder mi?” (ÖK, G3)

Önceki bölümde görüşmelerden yapılan alıntıda yer alan Nes Triko’nun kuruluşu da işçileri bölmede bir başka faktör olmuştur. Nes Triko’ya geçen işçiler direnişten uzak durmuşlardır:

“[Bazı kazova işçileri] geçti, çalışmadılar, bir ay falan fabrika açıkken çalıştılar. Fabrika kapandıktan sonra korkudan orayı açamadılar, biz orada çadır falan kurunca açamadılar orayı. Ama bunlar o zaman evde oturuyorlardı, patron bunlara diyordu ki ‘orası biraz karışık’ demiş, ‘biraz sakinleşsin açacağım, siz şimdi senelik izin kullanıyormuşsunuz gibi devam edin, şu grup bir dağılsın şimdi tam sıcaklığına biraz bağırıp çağırıyorlar, sonra açacağım.’ Bunlar böyle arkadaşları orada mücadele ediyor, böyle perdenin arkasından bakıyorlardı, e niye, yarın öbür gün açacaklar, çalışacağız. [Bir Nes Triko işçisi] gidiyor hastaneye tedavi olmaya, adam ‘sen tedavi olamazsın’ diyor ‘sigortan yok’, nasıl yok ya, onların da çıkışını vermişler açamayınca orayı. Ondan sonra başladılar ne yapalım ne edelim ama aradan geçmiş 5 ay mı 6 ay mı, yalvarıyorum, bak diyorum siz kağıda imza attınız sabaha kadar bağırırsanız alamazsınız, adam diyecek ki kim bu, buyrun ne yazmış ‘Kazova şirketinden bütün alacağımı almışım, imza, e benim sana borcum yok ki.’ Gel diyorum bir pankart da siz açın Nes Triko hikayeden bunlar, hepsi Kazova işçisi, kandırılıp oraya alındı. Bizimle beraber bunu böyle koyalım dosyaya, mahkemenin dosyasına. Patron demiş ya bunlara siz senelik izindesiniz, bir kere de çağırılmış Cevahir’de maaş vermiş onlara gizli gizli, ama baktı ki uzun sürdü, biz gitmiyoruz, bırakmıyoruz peşini olayın, dükkanı da açmadı. Açamayınca bunlara haybeye maaş vermemek için bunları da işten çıkarmış.” (ÖK, G3)

Bir süre sonra az sayıda Nes Triko işçisi de Kazova Direnişi'ne katılmıştır. Kazova Tekstil Fabrikası'nın kapanmasının gündemde olduğu günlerde ise yine birçok gerçek ortaya çıktığı halde mücadeleye yanaşmayan işçiler görülmüştür:

“Ya adam en son paranızı vereceğiz diye çağırdı. Bütün işçiler orada, hiçbir şey getirmedi, patronlar gelmedi. Avukatları getirdi, yok senet sepet verelim, e sahtekarlık olduğu belli, adam kaçtı gitti, avukat da gitti. Kapıda duruyorum, ya gitmeyelim, duralım arkadaş, mecbur bunu çaresini bulacaklar. Adam beni böyle sanki dükkanda yangın çıkmış gibi dışarıya kaçıyor ya. Ya 5 gün orada yat, ne olur, olay çözülene kadar. Ne oldu, 2 gün sonra kilidi vurdular.” (ÖK, G3)

Görüldüğü gibi fabrika faaliyet halindeyken, kapandıktan sonra ve direniş sırasında Kazova işçilerinin birliği görülmemektedir. Direniş başladıktan itibaren de sayıları gitgide azalmıştır.

Direnişi işçiler içinde mücadele konusunda ayrılık çadır eyleminde de sürecektir. Kazova işçileri arasında direnişte çok katmanlı bir yapı hüküm sürmektedir:

“Çadırı kurduk gene 5-6 kişiydik, ana kadro. Çadır 72 gün sürdü. Bu sürenin içinde, gündüz kadınlar duruyordu, gece erkekler, 24 saat çadırı tutuyorduk orada.” (ÖK, G3)

Direniş çadırını kurmanın ve devam ettirmenin zorluklarına bir yandan kış mevsiminin koşulları eklenmiştir, ancak kurulan dayanışma ilişkileri sayesinde çadır direnişinde yer alan işçiler bu zorlukların üstesinden gelmişlerdir. Az sayıda işçinin mücadele azminin ve kararlılığının yanı sıra Kazova sürecini başarıya ulaştıran bir diğer etken de bu dayanışma örnekleri olmuştur:

“Yağmur çamur oldu o zamanlar, kış zamanıydı. Biz böyle bir branda germiştik, sonra bizim bir Feyyaz abimiz var sanatçı dostlardan o geldi, o da mimarlık işi onun, eski kalıntı parçalarla oraya bize güzel bir kafeterya gibi yaptı. Önceden bunlar ne yapıyor diyen işçi arkadaşlar artık oturup sohbet etmeye başladık. İçeri biz camdan girmiştik, tesisat çektik dışarı elektrik, çaymatığımız oldu.” (ÖK, G3)

Dayanışmaların belki de en önemlisi çadır direnişi sırasında meydana gelen bir başka direniş eylemi olan 31 Mayıs 2013'te başlayan Taksim Gezi Parkı eylemleri sayesinde olmuştur. Polis şiddeti karşısında çaresiz kalan yurttaşların sığındığı bir

yer de Kazova işçilerinin çadırı olmuştur ve bir süre sonra Gezi Parkı Direnişi kitlesi Kazova işçilerine omuz verecektir:

“Günler böyle geçerken işte o zaman Gezi direnişi patladı. O zaman da çadırdaki nöbette olan çadırdaki duruyordu, olmayan oraya gidiyordu, oradan kaçanlar, gazdan etkilenenler, yaralananlar bize çadıra geliyorlardı.” (ÖK, G3)

3.1.5. Direnişten İşgale

Gezi Parkı'nın işgaliyle sonuçlanan Taksim Gezi Parkı eylemlerinin toplumsal bilinçte sıçrama anlamına geldiği Kazova Direnişi'nin aldığı yeni halle de açıklanabilir. Direnişçi Kazova işçileri Temmuz ayı geldiğinde direnişlerinin o günkü haliyle bir sonuca ulaşmadığı değerlendirmesi yapınca fabrikaya girmeye, daha sonrasında da makinelere el koymaya karar vermişlerdir:

“Ondan sonra Gezi bitince, Taksim yasaklandı, tam işte bu 72 gün içerisinde oluyor bunlar, sonra biz içeri girme kararı aldık. çünkü her şey monotonlaştı, bir ara 10-11 kişi olduk, sonra kimisi de bir şey olsun olmayacaksa işimize bakalım, çünkü süreç uzadıkça insanlar bıkmıyor. Muhattap yok, kimse yok, ben basın açıklaması okuyorum duvara karşı okuyorum. Kimse yok. Ondan sonra dediler içeri girelim. Olacaksa bir şey olsun, olmayacaksa... içeri girdik.” (ÖK, G3)

Şubat ayında başlayan direnişle birlikte işçilerin tüm teşhir eylemleri sırasında ses vermeyen patron bu eylem sonrası işçilerle iletişime geçmiştir:

“İlk defa o zaman bizle muhattap oldu patron. (...) Liste verin, ben babamla konuşayım, bunları ödeyelim dediler. Biz de dedik ki bize laf şeyi yapmayın, bize getireceksin vereceksin parayı, yok o gün veririz 20 günde veririz, böyle bir şeyi kabul etmiyoruz. Verdiniz verdiniz, vermediniz, biz yarın sabah makineleri alıp gideceğiz. O zaman bize cevap geldi 1-2 saat sonra. Ben babamla konuştum, ramazandan sonra verebiliriz, 15 gün ramazana vardı, 30 gün de ramazan. 45-50 gün var. 50 gün sonra bir de ‘verebiliriz’ yani o da kesin değil. Ha bana inanmıyorsanız babama inanmıyorsanız, makineler zaten hurda, binayı da sattık hacizli her yer, ne haliniz varsa görün dedi. Biz de ertesi gün makineleri anlaştık taşıyıcılarla.” (ÖK, G3)

İşçiler makineleri taşıma sırasında devletin engeliyle karşılaşmışlardır. Kazova süreciyle ilgili bir sonraki bölümde gösterileceği gibi direnişçi işçilerin işgal sonrası ilk özyönetim girişiminin bir bakıma tesadüfi olarak gerçekleştiğini söylemek yanlış olmamaktadır ve bahsedeceğimiz fabrika işgali de belli faktörlerin ardı ardına gelmesiyle ortaya çıkmıştır. İşçilerin makineleri taşıma girişimi devlet tarafından

engelle karşılaştığı zaman aslında bir yandan da işgal başlamıştır ve bu işgal polis zoruyla sonuçlanabilecek durumdayken tesadüfi olarak nitelendirilebilecek bir başka faktör devreye girmiştir:

“Esenyurt’ta bir depo tuttuk, ertesi gün altı kamyon geldi, üçünü doldurduk, dördüncüyü doldururken polis geldi. İşte şöyledir böyledir, o gitti, sivil polis geldi, o gitti terörle mücadele geldi, ondan sonra savcılık araya girdi. Baktık bunu bize vermiyorlar, ama şey oldu, tekrar içeri alacağız makineleri, biz gene içeride kalacağız, o anlaşma şartıyla biz içeri geçtik.” (ÖK, G3)

“[Kazova Fabrikası’nın binasını satın alan kişi] o en başta içeri girdiğimiz zaman savcılığa bu arkadaşlar benim misafirimdir, istedikleri kadar kalabilirler dediği zaman bizi orada bıraktılar, yoksa operasyon yapıyordu çevik kuvvet, bir otobüs çevik kuvvet vardı. O adamın benim misafirimdir demesine hepsi gitti.” (ÖK, G3)

3.1.6. Kazova Fabrikası İşgali ve İlk Özyönetim Pratiği

Böylelikle işgal gerçekleşmiştir ancak yine ne yapılacağına dair belirsizlik hüküm sürmektedir ve bu belirsizliği yaratan önemli nedenlerden biri sayıca az olmalarıdır:

“Geçtik ama dışarıda çadır vardı, zaten az kişiydik, bir de içerisi var şimdi, nasıl olacak?!” (ÖK, G3)

Özyönetim girişimine yönelik tesadüf burada ortaya çıkmaktadır. Ne yapılacağı konusunda karar veremeyen işçiler fabrikada ne var ne yok diye gezinirken nesnel olarak özyönetime ilk adımlarını atacaklardır:

“İçeride nöbette olan arkadaşlar yukarı aşağı gezmeye başlayınca en üst katta kazak bulmuşlar. Kazak da nasıl kazak, yakası yok, kolu dikilmemiş ama parçaları var. İşte bunları biz yaptırarak acaba satabilir miyiz? Satarsak kazandığımız paralarla bu makineleri, hepsini bozmuş patron, adamları motorları çalmışlar, iğneleri çalmışlar, olur mu?..” (ÖK, G3)

Böylece işgal içinde üretim yapma düşüncesi direnişçi işçiler için ciddi bir olasılık haline gelmiştir. Üretim konusunda kesin bir karar vermiş olmasalar da şartlar direnişçi işçileri bu yöne doğru itmiştir:

“Ufak tefek ipler yapılmış numune, mesela ben orda ustalık yapıyordum numunelerin ilk üretim başlangıç numunelerini çatı katına atıyorduk misal, çuvallara koyuyorduk onlar da sezonluk değerlendirliyordu ama genelde Kazova çok büyük bir firma olduğu için Marco

Polo, M&S, Mavi Jeans, Rifle, Sarar hep böyle firmalara çalıştığı için böyle işlere gerek duymuyordu ön numune ne yani adam için, beden seti işte hep beden seti yapıyorduk sürekli, o beden setleri için çuvalda çatıda onları gördük ne yapalım ne edelim işte bunları yapıp satalım falan çünkü Kazova'nın ipliği gerçekten şu an yaptığımız gibi %100 yünse yün pamuksa pamuk, H&M vs fimalara çalıştığı için, onları işte gördük, orda bile tereddütte kaldık ne yapalım ne edelim işte olur mu olmaz mı hani bunu bile kendi aramızda tartıştık. Mesela işte Şişli, forumlar vardı işte Tatavla, diğer arkadaşlar falan, işte onların desteğiyle.." (DK, G1)

Gezi Parkı Direnişi'yle ortaya çıkan forumlar ise tamamlanan kazakların satışı için gereken ortamı sağlamış ve bir kez daha dayanışma direnişi büyüten bir faktör olmuştur:

"İşte o zamanlar forumlardan yardım, yani konuştuk, baktık forumlar olumlu karşıladı. Biz kimse gitmeden her forum kendi forumunda kazak sattı. Baktık ki iyi para kazanmaya başladık, her hafta bir makineyi tamir ediyorduk. Motor, iğne, elektronik bilmem ne, bir ayda üç makineyi faaliyete geçirdik. Sonra bu Gezi'den sonra oluşan forumlar bize ziyarete geliyorlardı." (ÖK, G3)

Forumlarla dayanışma sağlanır ve özyönetim süreciyle direniş güçlenirken, medyanın kullanımı da bir diğer önemli faktörlerden olmuştur. Forumların dayanışmasından alınan destekle sadece sınırlı bir alana değil, medya aracılığıyla seslerini mümkün olduğunca topluma da duyurmuşlardır:

"Öyle şimdi hem forumların basın olarak hem destek olarak mesela herhangi bir baskı, farzet işte en kötü ihtimal ya hani forumlar olmasa polis iki sefer, üç sefer geldiği zaman biz orada kaç kişiydik, 16 kişiydik, yani 16 kişiden çoğu giderdi belki yine kalırdık ama yani biz ne kadar dayanırdık ya da o ne kadar ilerlerdi o da soru işareti. Çünkü sana basın o kadar alaka göstermeyecekti. Basın olmadığı yerde de bugün görüyorsun basının olmadığı yerde hiçbir şey olmaz, sesin çıkmadığı yerde sesini duyurmadığın yerde ne demokrasi olur ne adalet olur ne de hiçbir şey olur işte alır seni götürür." (DK, G1)

Topluma medya kanalıyla ses duyurmada bu süreçte en önemli olaylardan biri defile olmuştur. Eylül ayında fabrika önünde yapılan defile kamuoyuna Kazova Direnişi'ni tanıtmaya açısından dönüm noktalarından biri olarak değerlendirilebilir:

"Sonra bizim Metin Yeğin abi var, o işte İspanya'ya gitmeden bir uğradı bize, çocuklar bir şey yapalım mı, istiyor musunuz falan. Biz de o zaman abi bizi hep sol gazeteler sol kanallar çekiyor, bu patronun tanıdıkları bu kanalları izlemiyor, bu gazeteleri okumuyor. Bu fazla rezil olmadı yani. Bizim bütün kanallara çıkmamız lazım. Dedi ki ben bir düşüneyim, ertesi gün şey dedi, defile yapalım fabrikanın önünde. Çok güzel bir defile yaptılar. Tüm sanatçı arkadaşlarımı da getirmiş, çok güzel geçti, bütün kanallar da verdi." (ÖK, G3)

Üretim devam edip forumlar aracılığıyla satışlar belli bir düzene oturduktan sonra direnişçi işçiler için en önemli sorun makinelerin sahipliği olmuştur. İşgal söz konusu olduğu için bir an önce satışlardan elde edilen gelire tamir edilen makinelerin işçiler için haciz edilmesi süreç içinde destek veren avukatlardan talep edilmiştir:

“Şimdi bizim o zaman 9 tane avukatımız vardı, biz ilk içeri girip makineleri alamayınca biz avukatlara şey dedik, burada ne kadar duracaksa burada bu arada makinelere haciz yapalım, dediler yok. Niye?.. adam iflas etmemiş, kapanış vermemiş, zaten bir makinenin üstünde on tane haciz var, biz onbirinci. Bize kalır mı, tamam mantiken kalmaz. Niye masraf yapalım, niye edelim, 8 ay biz haybeye orada fabrikada durduk. Haciz yapmadılar makineleri.” (ÖK, G3)

Avukatların bu çekincelerine rağmen defile için yardımcı olan Metin Yeğin yine devreye girmiştir ve bir kez daha dayanışma direnişçi işçiler için kurtarıcı bir rol oynamıştır:

“Metin abi bize süreci sordu, kaç aydır burdasınız, işte bu kadar aydır burdayız, makinelere haciz yaptınız mı, yok yapmadık, neden yapmadınız, işte bu yüzden abi yapmadık, çok fena kızdı bize, dedi böyle olmaz, ne olursa olsun işçi devletten sonra ikinci sırada gelir, siz niye bu kadar zaman haciz yapmadınız, boşu boşuna bilmem ne deyince, biz avukatları çağırdık, gece 01.30’da hararetli bir tartışma.” (ÖK, G3)

İşçiler için direnişin her aşaması yepyeni bir tecrübe olmaktadır. Her olay, her insan bir bakıma işçiler için yeni bir yol açmaktadır:

“Ya bir yapraktık suyun sürüklediği. Bir şeyler hissediyoruz, aklımıza bir şeyler geliyor ama etrafımızdakilerle paylaşıyoruz ama onun branşı o ne derse inanmak zorundasın.” (ÖK, G3)

İşçiler avukatlara haciz için ısrar etmişlerdir ve sonunda haciz konusu işçilerin ısrarı sayesinde çözülmüştür. İşçilerin direnişi sadece patronlarına karşı değil, süreç boyunca onlara destek verenlere karşı bile zaman zaman olabilmektedir:

“Hep şeye vuruyorlardı, biz de sizinle öğreniyoruz, ya 9 tane avukatımız var ya böyle bir saçmalık olur mu, yani sen avukatsın sana git fasülye yemeği yap demiyoruz ki, senin branşın avukatık yani. Dedik yani bunu yoldan geçen adam söylüyor, biz size 8 ay önce söyledik, bu makineleri haciz yapın, yok dediniz ama varmış böyle bir hakkımız Dediler yarın bir

araştırılm, ertesı gün sabahın sekizinde haciz koydurdular makinelere oluyormuş diye. Ama bizim kafamız bir şey oldu bizim, yani dedik bu ne ya, bir döndük arkamızı 8 ay. 8 ay kaybımız var, 8 ayda mahkeme bile sonuçlanırdı.” (ÖK, G3)

Kazova Direnişini'nin işgal ve özyönetime evrildiği süreçte işçiler bir yandan da doğal olarak geçimlerini sağlama derdindeydiler. Patronlardan hukuk yoluyla almalarının zor olduğunu anladıkları ücret ve tazminat alacaklarını, fabrikanın işgali sonrası üretime başlayarak, ürettikleri kazaklardan elde edecekleri satış gelirleriyle telafi etme yoluna gitmişlerdir. Ancak hem makinelerin tamiri hem geçim derdi hem de gündemde olan taşınma konusu işin görüldüğü kadar kolay olmayacağını göstermektedir:

“Üç veya dört kere almışızdır maaş babında yani. Çünkü hele sonlara doğru almıyorduk. Neden almıyorduk, haciz yaptık, 7 gün itiraz hakkı vardı, etmedi, itiraz etmeyince bizim makineleri götürme hakkımız oldu. şimdi makinelere hakkımız var, ama makineler büyük, bunu kaç paraya götürürsünüz, 30 milyar. Şimdi 30 milyar makineyi taşımaya lazım. E bir dükkan bulacağım depozitosu 20, 50 milyar. Biz nasıl karşılayacağız bu parayı?! Dedik ki kazandığımız parayı makinelerin tamiri için harcadık, ondan sonra şimdiki kazanacaklarımız da yedek olsun, kenarda dursun, taşınırken bir dükkan tutarken verelim diye.” (ÖK, G3)

Forumlarda yapılan satışlardan elde edilen gelir zaman zaman 3.000-5.000 TL. dolaylarında olmaktadır (ÖK, G3, G4) ellerine geçen para geçimlerinden çok makineleri tamir ve taşınma işleri için harcanmak durumundadır. Makinelerin haczi sonrası taşınma planları yapılırken patronlardan fabrika binasını satın alan kişinin işçilerle görüşmesiyle, süreç fabrika işgalinin sonlanacağı yeni bir aşamaya evrilmiştir:

“O arada binayı bizim patrondan alan adam aradı. (...) O bizi davet etti çaya, gittik çay içmeye, o zaman da 3 ay falan vardı yıl başına. Dedi çocuklar ne yapıyorsunuz ne ediyorsunuz, nasıl gidiyor, ben bir yanlış yaptım, buna elden para verecektim, parayı verirken söylemiş bak demiş çocuklar orada, paralarını ver yazık günah. O da demiş ki tamam ben zaten onun için binayı sattım, işçilerin hakkını vermek için. (...). Ama bak görüyorum ki dedi hiçbirinizin parasını vermemiş. O yüzden ben de dedi çocuklar hakkını alsın diye gittim karakola da dilekçe verdim, bak 10 ay olmuş ben orayı satın alalı daha adam tuvaletin yerini bilmiyordu, binanın içine girip nerede ne var bilmiyor. Kapalıyken almış, üstüne de biz geldik. Dedik ki abi çok sağol, hepsini biliyoruz biz. Bu kadar idare ettin, üç ay daha idare et yılbaşına kadar, ondan sonra dedik helalleşip herkes yoluna gitsin. Neden dedi üç ay, dedim ki şimdi kazak satıp para kazanmaya başladık, bu makinelerin buradan taşınması büyük para, bir tane dükkan tutmak para, bunların hepsi daha o kadar paramız yok. Ama üç ay içinde bu gidişle gidersek bu kadar parayı olmasa bile buna yaklaşıyoruz, az bir borçla kalkarız buradan.” (ÖK, G3)

Üç ay beklemek istemeyen bina sahibi, işçilere yer bulma konusunda yardımcı olarak fabrika binasının boşaltılmasını sağlamıştır ve böylece Ekim ayında fabrikanın işgali sonlanmıştır (ÖK, G3). Makinelerin Kağıthane’de kirayla tutulan yere taşınması sonrası işçiler ayrıca kazaklarını satacak bir mağaza düşüncesi taşımaktaydılar:

“Dedik ki abi bu kadar iyilik yaptın bize, binayı ne yapacaksın? Dedi giydireceğim binayı. Sen dedik yukarıda çalışırken, biz dedik altta bir kenarda eskiden mağazaymış, 20-30 metrekare bir yer var, orayı dedim senin dış cephen bitene kadar dedim, bize ver, orada dedik kazak satmaya devam edelim. Dedi olmaz, ordan bir şey düşer gelen gidenin üstüne dedi.” (ÖK, G3)

Bina sahibinin yönlendirmesi ve yardımıyla Şişli’de yine aynı mahallede mağaza için yer bulunmuştur ve 2014 Ocak ayında kazak satışının yapılacağı mağaza açılmıştır. Tüm bu süreç içinde artık 12 kişi kalan işçiler (ÖK, G3) Şubat 2013’te ücret ve tazminat alacakları için başlattıkları direnişi, Temmuz 2013’te fabrikanın işgaline ve bir süre sonra kazak üretimiyle birlikte özyönetime çevirmişlerdir. Ekim 2013’te makineleri taşıdıkları Kağıthane’deki atölye ve Ocak 2014’te kazak satışı için açtıkları Şişli’deki mağazayla birlikte direnişçi işçiler için yeni bir zorlu süreç başlamıştır:

“E biz de taşındık mı oraya taşındık, taşındık ne oldu, Kağıthane’de fabrikamız oldu, Şişli’de mağazamız oldu. oldu ama bize aşağı 3.5 yukarı 2.5, 6.000 Lira da kiramız oldu. masrafı bilmem ne...” (ÖK, G3)

3.1.7. Ayrılık Süreci – Kooperatifleşme

Taşınma sonrası ortaya çıkan zorunlu kira giderleri Kazova işçileri için yeni durumun eskisinden daha sıkıntılı olacağını göstermektedir. Maddi sıkıntıların nasıl aşılacağı konusunda ortaya çıkan fikir ayrılıkları işçiler arasında bölünmenin bir tarafını oluştururken genel olarak yönetim ve finansman konuları ayrılığın esas nedenleri olarak değerlendirilebilir. Yaşanan bir örnek bu durum için açıklayıcı olmaktadır:

“Hollanda forumla Skype görüşmesi yapmıştım, ordakiler sormuştu, bir şeyler yapmak istiyor buradaki insanlar ne yapsınlar dediler. Dedim ki kesinlikle biz bir şey istemiyoruz, ne yapabilirsiniz, Hollanda’da mı yaşıyorsun, buraya gelen bir arkadaşın varsa veya burdan

oraya giden bir arkadaşın varsa aranızda anlaşın, birer tane kazak kaç tane 15 tane kazak yani 15 kişi, biz kazak satıp kazağın parasıyla dönmek istiyoruz. Biz yardımla istemiyoruz yani kazağımız var ipliğimiz makinemiz var. Onu çalıştıracak eleman var, hepsi var, biz yardım parası istemiyoruz. Biz dilenci değiliz, biz direniyoruz, dilenmiyoruz. Ama ne yapmışlar gece düzenlemişler, bak ben istemiyorum diyorum, ötekiler olabilir demiş, avukatlar öyle deyince bunlar da yemek düzenlemiş.” (ÖK, G3)

Kazova Direnişi'ne başından itibaren destek veren avukatlarla bir kısım işçi daha yakın ilişki içindeyken, ayrılıp Özgür Kazova olarak yollarına devam edecek olan diğer işçiler bu durumun yol açtığı gelişmelerden rahatsız olmaya başlamışlardır:

“E tabii şimdi bizim Kazova işçilerinden de 3-4 tanesini yanlarına çekmişler. Onlar ayrı bir Kazova işçisi olmuş biz ayrı bir Kazova işçisi olmuşuz.” (ÖK, G3)

“Kesinlikle buraya yardım parası toplamayacak mesela kaç sefer hesap numarası açmak istediler, hayır dedim yok öyle bir şey ama gidip açmışlar benim haberim yok, diğer arkadaşların haberi yok.” (ÖK, G3)

Ayrılığa giden süreçte bu gelişmeler yaşanırken Kazova işçileri direnişe hem yasal bir kimlik kazandırmak hem de bu yasal kimliğin özyönetim faaliyetlerine uygun eşitlikçi bir anlam taşıması için kooperatifleşme hedefini benimsemişlerdir (DK, G1). Bu hedefe ulaşmak için işçiler kendi geçim sıkıntılarını bir kenara bırakarak gereken maddi fedakarlığı yapmaya hazırdır:

“Bir miktar paramız var ama işçi arkadaşlar da şey diyor, ayakkabım yok pantolonum yok, gelip gidemiyorum, yol param yok. Ben de dedim ki arkadaş şu kooperatifi kuralım, söz verdik, patronsuz kazak kooperatif kuracağız, bak kaç para gidiyorsa gitsin, işçi arkadaşlar başladı para istemeye, yok paramız yok, ne gideceğini bir görelim, kalan parayı da 3-5 dağıtalım.” (ÖK, G3)

Ancak maddi konularla ilgili başlayan tartışmalar ve fikir ayrılıkları direnişin kooperatifleşmesi aşamasında Kazova işçileri arasında bölünmenin gerçekleşmesinin fitilini ateşlemiştir:

“Ben aylardır baskı yapıyordum mesela [kooperatifleşme için] (...) Oo daha makineler hacizli, bizim olacak mı, mahkeme nasıl bitecek, bir avukat var onu götüreceğim sizi oraya, kooperatif hakkında bilgi verecek, 4-5 ayımız var diyenler hemen u dönüşü yaptılar, herkes ikamet kağıdını getirsin kooperatif kuruyoruz. Yok abi öyle bir şey, ben daha seninle yan

yana yüz metre gitmem ne kooperatifi!.. Dedik olmaz, dediler büyük toplantı yapalım, herkes şapkasını önüne koysun. Ertesi gün toplantı yaptık mağazanın alt katında.” (ÖK, G3)

Avukatlarla direnişin nasıl sürdürüleceği konusunda güven bunalımı yaşıyan bir kısım işçi, önemli hedeflerinden biri olan kooperatifleşme fikrinin yaşama geçeceği bir sırada mevcut yönetim tarzıyla devam edemeyeceklerini artık açığa vurmuşlardır. Yapılan toplantı; ayrılığın kesinleştiği ama yine de tam olarak gerçekleşmediği, yaşadıkları sorunlara en azından mevcut durumdan rahatsız olan işçiler için çözüm getirmediği kaotik yeni bir sürecin başlangıcı anlamını taşımıştır:

“Tamam Serkan işte biz kooperatifi kuracağız, bizimle olmak isteyen burada kalır, kalmak istemeyen de aşağı gidersiniz fabrikaya makineleri satıyor musunuz, örüyor musunuz, ne haliniz varsa görün dediler. Ben kalktım, Muzo kalktı, Aynur kalktı, Engin vardı, Yaşar vardı o da kalktı. Kalktık biz.” (ÖK, G3)

Sonuçta 2014 Şubat ayında; ayrılan işçiler 5 kişi, avukatlarla yollarına devam etme kararıyla kalan işçiler ise 6 veya 7 kişi (DK, G1; ÖK, G3) olarak bölünmüşlerdir (ÖK, G5). Ayrılanlar Kağıthane’deki atölyeye geçmişler, kalanlar ise Şişli’deki mağazada devam etmişlerdir:

“Sonuçta n’oldu? 5 kişi aşağıya fabrikaya indik, Kağıthane’ye bunların [makineler] olduğu yere. Ben arkadaşlara dedim, ben onlara rest çektim, bu para buranın parası, buranın 3.5 milyar kirası var. O parayla idare ettik işte.” (ÖK, G3)

Maddi konuda artık kalıcı bir çözüm sağlanmışır. Satışa hazır ciddi sayıda kazak ve birtakım malzemeler mağazada kalanlara, makineler ise ayrılanlara kalmıştır. Bu durum ilerleyen haftalarda yine bir başka sorun doğurmuştur. Makinelerin paylaşımı sorunu ortaya çıkmıştır:

“İşte orada [mağaza] ne var ki, burada makineler var, biz burdan hak istiyoruz bilmem ne. E diyoruz ki arkadaş, adamlar avukatlar orada ayırdı, burada kalan burdan alacak, aşağıya giden aşağıdan alacak. Sen şimdi Kazova işçisisin değil mi, sen diyoruz yukarıda mı kalmak istiyorsun, buraya mı gelmek istiyorsun, ben yukarıda kalacağım, e o zaman yukarıdan alacaksın çünkü biz orada (...) kazak, malzeme, ıvız zıvır bıraktık. Sen seçimini yap, buraya mı geliyorsun, yukarıda mı kalıyorsun, hakkını oradan alacaksın.” (ÖK, G3)

Bu tartışma sonucu ortaya çıkan çözüm makinelerin paylaşımı konusunu bir süreliğine ertelemiştir ancak ayrılan işçiler için çözümden çok yeni sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur:

“Kavga ettik edeceğiz, oraya gelmişti, sonra bizim Engin abinin kilit muhabbetiyle, çok yanlış bir hareketiyle, iki tane kilit koyduk. Biz olmadan onlar, onlar olmadan biz giremiyoruz. Ama n’oldu fabrika kapandı. Tam 6 ay kira ödedim o parayla 21.605, 7. ay son aylığı vereceksen artık dedik ki olmuyor, gittik onlar mağaza açık çalışıyorlar, (...) kazak satıyorlar.” (ÖK, G3)

Ayrılan işçiler için boş geçen aylardan sonra kendilerinin ve Kağıthane’deki atölyenin durumu için tekrar görüşmeye giderler. Her ne kadar ayrılmış olsalar da çift kilit kararından sonra ayrılık kağıt üstünde kalmıştır:

“Son aylık vardı, son kirayı verecektim artık, dedik olmaz. Yaşar’la beraber gittik mağazaya, masaya oturduk dedik son kira parası kaldı, bundan sonra yok. 2 şansınız var bundan sonraki aylarda kira parasını vereceksiniz, vermiyor musun, vermiyorsun, ayın birinde dükkanı açarım, ev sahibine kaç lira kira vermem lazım, 3.5, bir makine satarım veririm kirasını ta ki orda hiç makine kalmayana kadar kira borcunu veririm, ondan sonra adama derim ki ben gidiyorum abi. Benim burada eşyam kalmadı, dükkan senin. (...) ‘Biz nasıl vereceğiz, biz burasının kirasını veremiyoruz’ dediler. (...) Biz orada ne güzel gidip çalışacaktık, hem kira ödenecekti hem yasal süreç tamamlanacaktı, belki de sonuçta biz alacaktık. Baktım ki bu iş olmayacak, dedim ki biz yarın açıyoruz orayı, zincirleri kıracağız açacağız.” (ÖK, G3)

Çözüm böyle sağlanmışken eski fabrikada olduğu gibi yine binanın satışı söz konusudur ve yeniden makinelerin taşınması gereği ortaya çıkmıştır:

“Sonra biz ertesi gün açtık baktık ki gelen giden yok, bazı şeyleri kabul etmişler ya da dediler ki bırak çalışsın kirayı ödesinler. Üstüne orası satıldı mı, binayı adam gitti birine sattı, bizim orda bomboş geçen 7 ayımız var, tam açtık 3-5 kuruş para kazanalım diyelim çünkü ay sonu kirayı nasıl vereceğiz, üstüne de yeni ev sahibi geldi mi, ben burayı aldım, en yakın zamanda halledelim falan.” (ÖK, G3)

2014 Şubat ayında yapılan toplantı sonucu mağaza kısmında kalan Kazova işçileri ise Diren Kazova olarak kooperatifleşmişlerdir. 2015 yılında Şişli’deki mağazadan yeni atölyelerini kurdukları Bayrampaşa’ya taşınmışlardır (DK, G1). Böylece işçilerin özyönetim girişimlerine dayanarak kurulan, hem üretim hem satış faaliyetlerinin gerçekleştirildiği, dünyadaki örneklerine benzeyen, Türkiye tarihindeki ilk işçi kooperatifi Diren Kazova Kooperatifi adıyla kurulmuştur.

3.1.8. İşçi Özyönetimi Pratiği: Diren Kazova – Özgür Kazova

Bir süre sonra Özgür Kazova adını alacak olan ayrılan işçiler için taşınma konusu maddi sıkıntılar nedeniyle yine zorlu bir durum yaratmıştır, yeniden üretime geçip kendi yollarını çizmeyi düşündükleri bir zamanda binanın satılacağı haberi yapılacak üretimin kısa süreli ve sadece taşınma giderlerini karşılaması amacıyla yapılacak anlamına gelmektedir:

“Çanta değil ki burdan al git, 30 milyar para harcadık taşınmak için, ben nereye gideceğim, şöyle yaparız falan. Sonuçta ordan da gitmemiz gerekiyor, 1-2 arkadaştan destek aldık, iş yaptık onlara, süreç doldu, sonuçta biz 6.000 Lira borçla taşıyıcılara borçlanarak, ve 12 gün sonra buraya kira parası vermek şartıyla buraya [Rami’ye] geldik.” (ÖK, G3)

Kağıthane’den Rami’ye taşınma süreci maddi imkansızlıklar içinde gerçekleşirken, bir işçi arkadaşları da yaşanan olumsuzluklar üzerine ayrılma kararı almıştır:

“Buraya geldik sıfır, tam 1.5 sene oluyor buraya geleli. Dükkana geldik, aşağıda 5-6 kamyon mal var alınacak, caraskal yok. Caraskal soruyoruz, 4 milyar diyorlar. İçerinin bomboştur bu dükkan, tesisat çekilecek bunları aşağıdan getirmemiz lazım, kamyon bulduk diyelim, yukarı nasıl çekeceğiz? Bir kamyon aldık, taşıdık ama anamız ağladı, üç gün kendimize gelemedik. 12 gün sonra kira verilecek, makine çalışmıyor, nasıl vereceğiz, 6.000 Lira taşıyıcıya borcumuz var. O arada bir fire daha verdik, Engin o da kaçtı gitti, bunları nasıl ödeyeceğiz, burada iş yok güç yok neyi o da korkudan kaçtı gitti. Kaldık 4 kişi. Yavaş yavaş toparlandık.” (ÖK, G3)

Binbir zorluklarla sürdürülen direniş başından itibaren çok sayıda işçinin ayrılmasına sahne olmuştur ve süreç bu kadar ilerlemişken bile sorunların hiç bitmemesi ayrılıkların görülmesine neden olmaktadır. Ancak ayrılıklar sadece bağıni tamamen koparmak şeklinde olmamaktadır, geçim derdi nedeniyle ayrılan ama bağıni koparmayan, hatta müsait oldukları zaman direnişe yardımcı olan işçiler de vardır. Diren Kazova Kooperatifi, kooperatife üye olanlar olsun, üretime yardımcı olanlar olsun bunun bir örneğini sergilemiştir:

“Ben ilk etaptan beri Kazova Direnişi içindeyim ama ben normalde çalışıyordum çünkü benim dört çocuğum var, geçinmek için mecburen çalışmam gerekiyordu, ihtiyaçları karşılamak için ama ben sürekli geliyordum mesela fazla zamanlarda diğer arkadaşlarla beraber.” (DK, G1)

“Hani burda çalışmayan arkadaşlarımız [kooperatife] üye olan arkadaşlarımız var, Kazova ama onlar dışarda şu anda.” (DK, G1)

Asıl işinden arta kalan zamanlarda yetkinliğine göre üretime katkı sunarak direnişe güç vermeye devam eden eski Kazova işçisi örneği, doğrudan direniş içinde yer almamakla birlikte kooperatife yardımcı olmaya devam etme açısından önemli bir örnek olmaktadır:

“[Kooperatife katılılı] benim de 1 yıl oluyor. Nasıl 1 yıl oluyor ama ben hiç kopmadım çünkü arkadaşlar çalıştığı zaman, ihtiyaç duyduğu zaman, ben sürekli işte telefonla görüşüyorum. 8 saat çalışıyordum genelde, 8 saatten sonra telefon açıyorum bir isteğimiz ya da yapabileceğim bir iş ya da ihtiyacınız oluyor mu ki oluyordu sürekli. Mesela ben sabah 8-3 çalıştığım zaman 3’ten sonra çıkıp arkadaşların yanına gidiyordum. Saat kaçta kadar, işte onlar saat 6’ya kadar mı 7’ye kadar mı çalışıyorlarsa onlarla beraber çalışıyordum.” (DK, G1)

Direnişe verilen bu destek, kooperatife elektronik makinelerin alınmasıyla artık bir ihtiyaç haline gelmiştir ve kooperatife katılım teklifi yapılmıştır:

“Buraya geldim elektronik makine alınınca, artık ihtiyaç duyuldu çünkü buraya gelmem gerektiğini düşündüm, arkadaşlar biraz daha elektronik makineler anlamıyorsak daha şey olur, ben de o zaman dışarda çalışıyordum, işte bu makinelerle işte buraya gelip burada çalışmam gerektiğini söylediler. Ben de kabul ettim, geldim. 1 yıldır tamamen burdayım.” (DK, G1)

Bu örneğin dışında, kooperatifte çalışmayan ama bağını koparmayan, zamanında yaşanan ayrılığa Diren Kazova tarafında kalan işçiler kooperatiften ilgilerini eksik etmemektedirler:

“Şimdi mesela o arkadaşlarla görüşüyoruz, onlar dediğim gibi mesela sohbete geliyorlar, geliyorlar yanımıza işte. Mesela geçen hafta arkadaşlar geldi, oturduk, konuştuk, hatta buranın durumunu soruyorlar, ne olacağız ne yapacağız. (...) Onlar şu anda farklı yerde çalışıyorlar ama böyle bir şey olduğunu düşünüyorum, hani burası biraz kendisine gelirse, önu açılırsa o arkadaşlarımız da mutlaka gelecektir. Yani onlar da zaten buraya geldiklerinde sohbet ettikleri zaman ondan bahsediyoruz zaten. O arkadaşlarımız sadece buranın gidişatına bağlı. Yani ekonomik olarak çok önemli, şimdi o arkadaşlara burada bir şey vermediğimiz zaman olmuyor, herkes aile sahibi, o sıkıntımız var, o arkadaşlarımızla bağlantımız kopuk değil, sürekli telefonla görüşüyoruz, onlar buraya geliyor oturuyoruz ama dediğim gibi biraz büyüme olduğu zaman işler olduğu zaman o arkadaşlarla tekrar çalışmaya devam edeceğiz.” (DK, G1)

Kooperatifin büyütülmesi konusunda Diren Kazova için geçerli durum Özgür Kazova için de geçerlidir. Özgür Kazova'nın ekonomik şartları iyileştikçe yeni katılımların olması işçilerin gelecek planlarında vardır:

“900 kazak olsa aylık satışımız o artı [800 +] 100 kazak buraya lazım olan bir makineyle onun elemanı bir işçi arkadaş olarak öyle karar verdik. Ama bir türlü biz 800'ü yakalayamadık.” (ÖK, G3)

4 kişi kalan Özgür Kazova işçileri yeniden üretime geçme amacıyla yeni atölyelerinde toparlanmaya çalışırken, makinelerle ilgili mahkeme sürecinin sonlanması için kendilerini bir yandan da bu hukuki sürecin içinde bulmuşlardır:

“Ayrıldıktan sonra zaten bu avukatlarla aramıza kara kedi girdi, almak istedik davayı, dediler biz söz verdik davaya bakarız, ama almak istiyorsanız da siz bilirsiniz dediler. Avukatlara soruyoruz, etik olmaz bilmem ne olmaz, dedik hadi neyse başlamışız beraber bitsin, bir tek avukat şeyi kalmış aramızda başka hiçbir bağlantımız yok. (...) Duruşmaya gittik, hatta gelmeyin dediler, gittik, orada başka şeyi öğrendik. Patronun avukatı da geldi mesela oraya, dedik ki sen niye böyle aksilik yapıyorsun, adam demez mi ben ne aksilik yapacağım bende bir iş yok, biz makineleri verdik siz almıyorsunuz, hayda dedik ki olmaz. Biz dışarıdan destek almaya başladık, avukatlardan sonra öyledir böyledir bizim zorumuzla satış günü aldık.” (ÖK, G3)

Hacizli makineler için satış günü konusunda çeşitli sıkıntılar yaşanmıştır. Satış günüyle ilgili karışıklıklar hem zaman kaybı hem maddi kayıplara neden olmuştur. İlk satış gününün hangi gün olduğu konusunda yaşanan sorun hem bir yandan avukatlarla yaşanan anlaşmazlıktan hem de mahkeme tarafından yediemin olarak atanan Özgür Kazova işçisi Muzaffer Yiğit'e satış günüyle ilgili çağrı kağıdının ulaşmaması nedeniyle ortaya çıkmış ve Özgür Kazova işçilerinin karşı çıkışlarıyla satış günü ertelenmiştir (ÖK, G3, G4).

“Sonra biz kendi şeyimizle ama 2.000 lira para yatırmıştık biz, o yanınca (...) ondan sonra biz kendi çabamızla Aynur bir daha gitti geldi Yaşar'la, biz satış günü aldık mesela ertesi gün satış vardı, çağrı yaptık burada 200-300 kişi güzel bir eğlence yaptık, sabaha kadar burda satışı bekledik.” (ÖK, G3)

2015 Ocak ayında gerçekleşen satış, ayrılan Özgür Kazova işçisi Engin Yıldız'ın kıdem tazminatı alacağına karşılık gerçekleşmiştir ve bu satışla birlikte makineler

sonunda Kazova işçilerinin eline geçmiştir (ÖK, G3). Bu süreç içinde yine dayanışma ilişkileri önemli bir yer tutmuştur. Makineler için çeşitli yerlere para yatırılması gerekmektedir. Gerekli finansman için yapılan kazak satışı çağrısı bu işin çözülmesini sağlamıştır:

“10 gün içinde bizim avukatlar bir araştırdı, 27.000 lira para yatırmamız lazım, yok ticaret odası, yok maliye bakanlığı, yok belediye bilmem ne. Onu da biz Facebook’tan anons yapınca, millet ikişer üçer tane kazak aldı. Biz 1 haftada 29.000 lira topladık. Sonra gittik bütün her şeyini hallettik. 3 gün sonra da memur verdi makineleri.” (ÖK, G3)

İnternet kullanımı konusunda özellikle sosyal iletişim ağı olarak Facebook’un tüm Kazova Direnişi süreci boyunca önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Direnişle ilgili bilgi paylaşımı, kritik zamanlarda yapılan dayanışma çağrıları, ürünlerin tanıtımı, iletişim bilgilerinin anlık güncellenmesi ve ürünlerin satışı için yararlanılan araçlardan biri olma konusunda Facebook kullanışlı bir internet uygulaması olarak öne çıktığı karşılaşılan örneklerden anlaşılmaktadır. Son yıllarda ortaya çıkan yeni toplumsal hareketlerin önemli bir özelliği olarak sunulan internet ve sosyal iletişim ağlarının kullanımı konusu Kazova Direnişi örneğinde de kendisini göstermektedir (Castells, 2015: 226).

Makinelerin satış süreci sonunda ertelenen bir tartışma tekrar gün yüzüne çıkmıştır: makinelerin paylaşımı sorunu. Özgür Kazova işçileri için tüm yaşananlardan sonra haksız bir istek olarak görülürken (ÖK, G3), Diren Kazova işçileri için ise isteklerinde haklı olsalar bile paylaşım konusunda fedakarlık yapıldığı ve bu fedakarlık sonucunda aslında olması gereken eşitlikçi bir paylaşımın gerçekleşmediği yönünde itirazlar dile getirilmektedir:

“Eski Kazova’da kalan makinalar 3 tane koton arkadaşlarda [Özgür Kazova] 2 robot onlarda kaldı. Biz sadece oradan robot aldık, koton almadık, biz oradan 3 tane robot aldık. 3 tane ama ben yine söylüyorum, kendi düşüncemi söylüyorum, arkadaşlara her zaman saygı duyuyorum, o gün adil bir paylaşım olmadığını söylemişim ama arkadaşlar bizim kotonlarımız var, Diren Kazova’nın o zaman koton makinaları vardı, bu arkadaşlara da çalışma sahasını yaratmak için bu makinaları bu arkadaşlara bırakalım diye beni ikna ettiler, ben de saygı duydum. Biz orda ayrıldığımız zaman adil bir ayrılık olmadı yani sadece o arkadaşlar da çalışsın, o arkadaşlara da iş sahası olsun diye orada 3 koton da onlara bıraktık, 2 robot, 3 koton onlara bıraktık, iki sağlam bir de hurda robotu biz aldık.” (DK, G1)

Makinelerin paylaşımı sonrası artık sayıca azalmış direnişçi Kazova işçilerinin kendi aralarında yaşanan ayrılık süreci tamamlanmıştır:

“En son bu şekilde, onlar Diren Kazova, biz Özgür Kazova.” (ÖK, G3)

Diren Kazova işçileri kendi koton makinelerine avukatlar aracılığıyla bir dayanışma gecesi düzenleyerek sahip olmuşlardır. Dayanışma ilişkilerinin varlığı Kazova Direnişi'nin her aşamasında kurtarıcı bir rol oynamaya devam etmiştir:

“Kotonları zaten kooperatif olunca dışardaki arkadaşlar almıştı. Kazova işçileri olarak biz robotları getirdik ve çalışarak bu [elektronik] makinaları aldık. Onları [koton makineleri] dışardaki ÇHD olsun, avukatlar bir gece yaptılar oradan gelen parayla işte 2 tane koton aldılar.” (DK, G1)

Diren Kazova işçileri koton makinelerle ürettikleri kazakların satışından gelen gelirle 2016 yılında elektronik makine yatırımı yapma imkanı bulmuşlardır:

“Koton makinede yaptığımız kazakları sattık, misal diyelim ki şu anda elimizde 2.000 tane pamuk yapılmış hazır görüyorsun paketlenmiş malımız var, bunu 30 TL'den sattığın zaman iyi bir para yapar. Onunla da işte makine misal diyelim ki her yıl makine yeni makineler çıkıyor cep telefonu gibi Nokia düşün, bugün kaç para 50 lira işte o gün çıktığı zaman 300 liraydı bugün bir Iphone 3 milyar misal diyelim, bu makineler de öyle çıktıkça diğer alttaki şeylerin değeri düşüyor. E sen bunu mesela 40-50 milyar sen 2.000 tane sattığın zaman, 2.000 tanesi nereden baksan bir 80 milyar yapar ve 80 milyarla sen bunu aldığın zaman o parayla biz 4 tane makine aldık.” (DK, G1)

Piyasaya göre eskimiş kabul edilen ve bu nedenle fiyatı düşmüş ancak Diren Kazova işçileri için eski makinelerine göre bir ilerleme anlamı taşıyan makinelere yapılan yatırımla daha kaliteli ve seri üretimin önü açılmaktadır.

İki özyönetim pratiği için makinelerin yanı sıra hayati öneme sahip olan hammadde tedariği ve ürünlerin satışı konusunda benzer durumlar söz konusudur. Diren Kazova işçileri hammadde tedariğini piyasayı dolaşarak yapmakta ve tek bir yere bağlı alım yapmamaktadırlar (DK, G2). Özgür Kazova ise eski fabrikadan kalan ipliklerin yanı sıra Türkiye'de güvenilir bir yer bulamayınca hammadde tedariğini yurtdışından yapmışlardır:

“Bir miktar bizim fabrikadan kalanlar var ama yeterli değil. 5 tane kırmızı var, bir bobin var 5 tane çıkar, 5 tane kemik rengi var, ama biz yün almak istedik, Türkiye’de bulamadık, birkaç yerde söylediler ama çok dikkat edin dediler, %100 diye sahte iplik veriyorlarmış, o zaman dedik hiç bulaşmayalım. Biraz araştırdık, İtalya’da bulduk, %100 ekolojik yün, oradan aldık. 17 torba aldık oradan. Onlarla idare ediyoruz ama tabii onlar bitince yeniden iplik almamız lazım. Orası duruyor, orada var, bilgiler var, istersek yeniden alabiliriz. Pamuk olayı, pamuk Türkiye’de %100 olarak, orada bir sıkıntı yaşayacağımızı zannetmiyorum.” (ÖK, G3)

“Hammadde işte bir tek dışardan alıyoruz, iplikleri bildiğin gibi yani buradaki iplikçilere gidiyoruz, sipariş veriyoruz. Misal renk seçiyoruz ve ipliğin kalitesini söylüyoruz, ona göre siparişle ip getiriyoruz.” (DK, G1)

Üretim süreci Bölüm 3.1.2’de belirtildiği gibi Diren Kazova’da 4 işçi ve gönüllü katılımlarla, Özgür Kazova’da ise 3 işçi ve dışardan ücret karşılığı bir işgücü katılımıyla sürdürülmektedir. Yaratılan patronsuz çalışma ortamına düzenli yeni işçi katılımıyla ilgili yaşanan sorunun ise ekonomik olduğu bu bölümün başında belirtilmiştir. Bu duruma yol açan elbette satışlardır. Gezi Parkı Direnişi sonrası ortaya çıkan forumlar bir süre sonra etkinliğini kaybetmiştir ve Kazova Direnişi’ni ayakta tutan en önemli toplumsal dayanışma son bulmuştur. Kazova Direnişi’ne yönelik genel ilginin de Gezi Parkı Direnişi’nin toplumda yarattığı politizasyonun ve dayanışma ruhunun yavaş yavaş son bulmasıyla azaldığı ise bir başka gerçektir:

“O süreci düşünüyorum, şimdi baktığın zaman çok fark ediyor, hani o zaman sürekli etkinlikler vardı, çağrı yaptığın zaman kitleler çok geliyordu, şimdi öyle bir şey yok, öyle bir heyecan. Tamam Kazova işçileri aynı heyecan içinde çalışıyorlar ama hani kitle olarak...” (DK, G1)

Böylece Kazova işçi özyönetimi kapitalist piyasa ekonomisinin gerçekleriyle yüz yüze gelmiştir. Pazar bulmak –talep yaratmak- öncelikli sorun haline gelmiştir:

“Biz şimdi böyle boş durduğumuza bakma, biz ayda 3 gün çalışsak bizim koliler ağzına kadar kazak doluyor, işte bunların bizim paraya dönmesi lazım. Bunlar paraya dönmeyince, biz bak 3. aya girdik eve para götüremedik daha. Bu ayın da daha kirası toparlayamadık yani. Bizim sorunumuz bu. Kazak satmamız lazım bizim. Kazak penye neyse bunları satmamız lazım. Bunlar dönmeyince yani o zaman ne iplik alabiliyorsun ne bir şey. Neye takılıyorsun aman kirayı vereyim, elektriği vereyim, biz kendimizi de unuttuk, ama buraya bir işçi arkadaş alabiliyor musun, yok, çünkü onun maaşını nasıl vereceksin.” (ÖK,G3)

“Sıkıştığımız zamanlar oluyor. Yani mesela özellikle yaz aylarında triko dediğin zaman sipariş üzeri, mesela atölye fason çalışır, misal örnek vereyim, ben bir insan fason ya da işte ne bileyim bir ihracat yaptığı zaman ne yapıyor? Kışın satış yapıyor, yazın dokuma yapıyor, elinde bir siparişin olmadığı zaman yazın sıkıntı çekiyorsun ama siparişin olduğu zaman kışa hazırlık sezonu çünkü yazın trikoda böyle trikoda yazın çalışılır, kışın yatılır. Kışın elindeki

ürünü satıyorsun, yazın da öbür kışa hazırlık olduğu için yazın sürekli çalışıyorsun ama yazın sipariş almadığın zaman sürekli kendine de çalışmak, nereye kadar çalışabilirsin yani mesela günde 200 tane, 200 komple mal çıkarıyorsun bir vardiyada, hesap et işte bir ayda 6.000 tane mal yapıyorsun öyle olduğu zaman da aşırı derecede elinde stok oluyor. Hani yazın sipariş olması bizim için daha rahat oluyor.” (DK, G1)

Diren Kazova işçileri bu durumu aşmak için sipariş üzerine çalışmayı zorlamaktadırlar. Kaç adet talep edildiğine bakmadan üretime geçip satış yapmaktadırlar. Ayrıca piyasa araştırması da satışları arttırmak ve ne üretileceğine karar vermek için önemli bir faktör olmaktadır:

“Mesela sipariş istiyor adam bir model var, eline alıyor, geliyor işte arkadaşlar bana bunu ne kadara yapabilirsiniz? İşte 1.000 tane istiyorum ya da 500-100 tane. Hani biz misal diyelim ki arkadaş geldi bana bundan başka yere yapılmaz, mesela başka yere gittiği zaman bana bundan 50 tane yap dediği zaman olmuyor, yapmıyorlar yani. Biz onu şey yapmıyoruz, 50 taneyse 50 tane, 100 taneyse 100 tane, öyle bir problemimiz yok. Genelde buraya geliyor arkadaşlar çok isteyen arkadaşlar ama mesela diğer diyelim ki bundan 5 tane istiyor, 6 tane istiyor, biz bunu internette veya Facebook'ta paylaşıyoruz arkadaş arıyor işte bana 10 şu v yakasından, işte sıfır yakasından veya işte şu renkten öyle.” (DK, G1)

“Satışları tabii en çok sipariş ama hani biz boş zamanlarımızda da kendimiz alıp, kendimiz de mesela %100 pamuk alıp yaptığımız ürünlerimiz şu an %100 pamuk satılabilecek diyelim ki piyasada ne satabiliyorsun, diyelim %80 klasik veya fitili mi veya farklı bir model gidip tespit ediyoruz, geliyoruz karar verdikten sonra yani boş durmamak için tabii ki satabilecek daha kaliteli ürün de yapmaya çalışıyoruz ama sipariş evet sipariş üzerine de yapıyoruz.” (DK, G1)

Diren Kazova işçileri zaman zaman sipariş üzerine çalışsalar bile, kooperatife bakış yüzünden sıkıntı çekmektedirler, ihtiyaçları olduğu kadar sipariş alamamaktadırlar. İşçi özyönetiminin varlığı kapitalist sosyo-ekonomik düzen içerisinde farklı bir yönelimi ortaya koyması nedeniyle, kooperatifleşerek yasal bir kuruluş haline gelmiş olsa bile, iş verme konusunda insanların çekindikleri bir işletme olma gerçeği söz konusudur:

“Dün ben bir arkadaşla görüştüm, konuştuk, bu arkadaş dışarıya iş veriyor ama daha önce çalıştığımız tanıdığımız bir arkadaşımız, dedim ki şu an boşum dedim, makineler duruyor dedim, hani iş varsa ben yapabilirim, dokuyabilirim hani sırf şu boşluğu gidermek için, şey söyledi sonra biraz konuştuk arkadaşla sohbet falan ettik, aslında iş verecek ama şey söyledi peki ben sana oraya misal diyor, örnek veriyor ama direkt söylemiyor, misal ben senin oraya ipi yıktım, sen de oraya oldu ya polis baskın yaptı diyor, kapıyı da mühürledi diyor, ben diyor ipi nasıl alacağım? Ben de dedim resmi çalışırsın, ben dedim şey çalışmam faturasız çalışmam, ben dedim sen benimle resmi çalışırsan senin elinde faturan olacak, o faturayı götüreceğiz, sen iplerini alırsın, ben orada neticede sana fason iş yapmış olurum. (...)Resmi çalışıyoruz irsaliye alıp irsaliye yazarız dedim senin irsaliyen olur sen söylersin dedim

götürürüz dedim avukatlarımız var bunlar var senin ipini ordan çıkarırız ipler senin ya, adam o şeyi o korku herkeste var aslında hani buraya karşı adam fason da veriyor bırak şeyi öyle bir şey düşün.” (DK, G1)

Diren Kazova işçileri ellerinde biriken stoğu eritmek için zaman zaman dayanışma çağrılarını yapmakta ve çeşitli etkinliklere gitmeye çalışmaktadırlar. Ancak her zaman istenen satışlar gerçekleşmemektedir:

“Şu anki ortamdan kaynaklı o şey olmuyor ama biz yine çağrımız yine öyle şeyimiz var. Etkinliklere gidiyoruz standlar açıyoruz, ya da gidiyoruz biz de stand açalım gibi şey oluyor ama beklediğimiz olmuyor mesela ne oluyor, bazen taksi parasını bile karşılamıyor, 2-3 tane kazak... İşte konser oluyor kapının girişine koyuyor veya şey ediyor, ona da yine de gidiyoruz daha yeni işte ben sabah diyordum radyoda konser çağrısı vardı, ben de oraya gidip biz de stand açalım, yapıyoruz ama tatmin edici olmuyor. Bazen gerçekten de yoruluyoruz da, ürünleri sırtımızda taşıyoruz ya da bavulla taşıyoruz falan tekerlekli çantayla ama ona rağmen biz bir umutla yani böyle bir istekle insanlara hala üretiyoruz.” (DK, G2)

Özgür Kazova işçileri satışlar konusunda benzer sorunları yaşamaktadırlar. Henüz piyasadan sipariş üzerine çalışma seçeneğini değerlendirmeyen işçiler için çeşitli mecralar kullanılmasına rağmen satışlar beklenen seviyede değildir:

“[Aylık] ya 100 de oluyor, 50 de oluyor, hiç olmadığı da oluyor. Bazen 200 oluyor. Ya 800’ün biz daha şeyine yanaşamadık. (...) 800 kazak satarsak biz burada ayda burası dönüyor.” (ÖK, G3)

“İnternette var, Gittigidiyor’da, bizim Facebook var, Clandestino’da var 3 tane, 3 mağaza, Tasarım Bakkalı var, Komşu Kafe var, Nazım Hikmet’te bir ablamız var organik pazarda. Muaf’ta var barda, Ankara’da var bir kültür evinde bir de Altüst barda. Böyle Fransa’ya, İngiltere’ye, Fransa’ya, İtalya’ya giden arkadaşlar buradan oradan götürüp getiriyorlar. Bu şekilde gidiyoruz.” (ÖK, G3)

Satışların beklenen seviyede olmaması Özgür Kazova işçileri için piyasa seçeneğini yavaş yavaş gündeme getirmektedir:

“Stres her zamanki gibi var yani, işler ne olacak, niye kazak satamıyoruz, niye böyle olmuyor gibi şeyler var ama zaten 6-7 ay oldu burayı tam anlamıyla makineleri alalı yani daha bu sene de geçecek, gelecek sene bunun bilançosunu yapacağız yani bakalım ne oluyor, ne bitiyor diye ama sanki biraz piyasaya dalacağız gibime geliyor yani.” (ÖK, G3)

Satışlarda yaşanan sorun hem Diren Kazova işçileri hem Özgür Kazova işçilerinin geçimi için benzer zorluklar yaratmaktadır:

“İşte bazen zorlanıyoruz mesela işte kira vermekte, maaş almakta böyle bir sıkıntılarımız oluyor.” (DK, G1)

“Biz anca kirayı zor veriyoruz, üstüne bir şey kalıyorsa 300-500 alıyoruz.” (ÖK, G3)

Özgür Kazova’da zorunlu giderler düşüldüncü kalan gelir işçiler arasında eşit bölüşümle dağıtılmaktadır. Diren Kazova’da ise eşitlikçi bir amaç benimsenmekle birlikte fiili durumda çoğu zaman "duruma ve kişiye" göre gelirin bölüşümü gerçekleşmektedir. İşçi özyönetiminin kapitalist sosyo-ekonomik düzen içinde eşitlikçi eğilimleri ortaya serdiğini söylemek yanlış olmayacaktır:

“Ne kazandığımız burada, kasada, o gider bu gider şu gider, ne kaldı onu paylaşıyoruz.” (ÖK, G3)

“Aslında öyle çünkü burada herkes eşit (...) gelir gideri karşılamıyor çoğu zaman, çoğu aylar öyle oluyor ama burada mesela ihtiyaç işte, ben mesela 4 çocuğum var vs. ona göre arkadaşlar konuşuyoruz. Ama diyelim ki misal dediğimiz gibi gelir gider denkleşiyor, kar dönüyor vs. kasada bir para kalıyor. O zaman ne olacak, diğer arkadaşlar da sohbet edilecek, konuşulacak, adil bir şekilde bütün insanlar adil, daha rahat yaşaması için gereken hakeden ne varsa dağıtılır. (...) dediğim gibi şu an ancak duruma göre ve kişiye göre.” (DK, G1)

İşçiler bölüşüm konusunu diğer çalışma deneyimlerine göre değerlendirdikleri zaman özyönetimin kendi hayatlarında yaptığı olumlu etkiden bütün zor şartlara rağmen bahsetmektedirler:

“Ama bu gönüllü oluyor. Öyle bir düşünce, işte bana ayrımcılık yaptı, hak yiyor ya da işyerlerinde bu oluyor, rekabete giriyor işte. Hayır biz birbirimizi tanıyoruz, ihtiyacımızı görüyoruz, eksikimizi görüyor ve ondan şey yapmıyor. Mesela arkadaşımız soruyor bile, ne diyor, o çocuk okula gidiyor hani bunun güzel yönü, bu gönüllü olmak sahiplenmek. Yoksa birçok şey düzenli piyasaya çalışıyoruz, karı paylaşıyoruz ya da maaş şeklinde çalışıyoruz birçok şey öyle ama en güzel şey burada ortak karar verip arkadaşımızı sahiplenip onu görebilmek, ha verebiliriz ya da alamayız o başka bir şey ama birbirimizi sahiplenmek üzerine güzel olan bir şey.” (DK, G2)

İşçi özyönetimi sadece amaçlanan eşitlikçi bölüşümden ibaret olmamaktadır, aynı zamanda toplum yararına ucuz ve kaliteli üretim en önemli amaçlardan biri olmaktadır. Diren Kazova işçileri bu amacı açık bir şekilde vurgulamaktadırlar:

“Biz bu ürünü yapıyoruz %100 pamuk, biz bunu ipini aldığımız zaman bu ipin kilosu 18 TL, ama biz bunu gramaja attığımız zaman 300 gr geliyor bu kazak, yani ne yapıyor 900 yani 1 kilodan 3 tane kazak çıkıyor filesiz yakasız. (...) 1 kilo iplikten 3 tane kazak çıkıyor ama biz bu 3 kazağın yıkamasını, dokumasını, hepsini koyduğumuz zaman bize 18 TL’ye geliyor misal, e bunun ticari karını koyduğun zaman da misal biz bunu toptan 20 TL’ye satıyoruz. (...) Bunu mesela şu an mağazalarda %100 pamuk, 59 ki bulunmuyor çoğu yerde %100 pamuk yoktur, işte 49-59 vs ama biz buna diyoruz ki biz perakende sattığımız zaman tek 30 TL, %100 pamuk istediğin yere götür, üniversiteye, nereye götürüyorsan götür, biz bunun her zaman arkasında duruyoruz yaptığımız ürünün, ama bunu değeri 30 TL’dir diyoruz hani bunu toptan sattığımız zaman da değeri 20 TL’dir misal diyoruz, bunun maliyeti şu an 22-23 TL, doların yükselmesiyle belki 26 TL falan buluyor ama biz yine 30 TL’ye satıyoruz bunu çünkü neden biz insanlara ne söylemiştik en başta? Demiştik ki hem kaliteli hem de ucuz halkımıza.” (DK, G1)

Diren Kazova işçilerinin değerlendirmesine göre işçi özyönetiminin ucuz ve kaliteli üretim yapma amacı, hem işçi kooperatifinin yolundan sapmasını engellemektedir hem de insanların dayanışma isteklerini güçlendirici bir etki yaratmaktadır:

“Adam Kazova’yı görünce şey düşünüyor, dayanışmak amaçlı ben ne yapayım, şu 30 TL’ye şu kazağı alayım işte, 20 TL’ye şu kazağı alayım.” (DK, G1)

“Dayanışmayla varsın ve insanlar da seni destekliyor, ona bağlıyoruz. Başka hiçbir şey yok. Pazar rekabet konusunda düzen çok güçlü, sokağa çıkalım, rengarenk mağazalar görüyoruz tek fark o.” (DK, G2)

Ucuz ve kaliteli üretim konusunda yapılacak bir değerlendirme için kazak fiyatları üzerinden gidildiği zaman üretim maliyetlerinden doğan bir farklılık Özgür Kazova aleyhine kendisini göstermektedir:

“Mesela 45 milyon kilosuna İtalya’dan ip aldık, 2 tane, 2,5 kazak çıkıyor yani 25 milyon sadece ipliğin parası kazakta. Dokuması, elektriği, suyu, kirası bilmem ne, 60’a 70’e geliyor bir kazak. Ama bizim kazak burada Marco Polo yazarsa 500 lira, 1.000 lira. Biz bunu 60’a 70’e indirmişiz. (...) Bana 70 milyon yetiyor, 8 lira kar kalıyor dükkana, yetiyor.” (ÖK, G3)

Üretim maliyetinin fiyatı yukarı çekmesi olumsuz bir durum yaratabilmektedir ve Diren Kazova işçilerinin yaşadığı bir örnek bu olumsuz durumu göz önüne getirmektedir:

“Mesela fuarda [Tüyap Kitap Fuarı] onların [Özgür Kazova] standı vardı, bir adam kazak almıştı, yani hoş olmayan bir şey, geldi dedi ki 50 TL’ye bana kazak verdiler, bana kızıyor, bilmiyor, ayırdetmiyor [Diren] Kazova’dan (...) Sen anlatırsın ama onlar için de insanlar ne düşünüyor, sana ne için geliyor, dayanışma, direnerek geldiğin için o duyguyla bakıyor.” (DK, G2)

3.1.9. Dayanışma Ağları

Kazova Direnişi’nin en önemli gücü doğal olarak Kazova işçilerinin verdikleri mücadeleden gelirken, direniş sırasında işçilerle yapılan dayanışmalar direnişi ayakta tutan diğer bir güç olmuştur. Önceki bölümlerde değinilen bireysel dayanışma örneklerinin yanı sıra Gezi Parkı Direnişi’yle ortaya çıkan forumların ön planda olduğu toplumsal dayanışma örnekleri ve Çağdaş Hukukçular Derneği üyesi avukatların direnişin başından itibaren Halkın Hukuk Bürosu çatısı altında verdikleri kurumsal destek dayanışma örneklerinin en önemlileri olarak ön plana çıkarken ilginç bir durum olarak sendikalar arasından sadece DİSK’e bağlı Nakliyat-İş Sendikası Kazova Direnişi’ne en yakın ilgiyi göstermiştir (DK, G1). Bu yakın ilgi Kazova Tekstil Fabrikası’ndan makinelerin taşınması konusunda kritik ve önemli bir desteği de içermiştir:

“O dönemde bir tek Nakliyat-İş, Ali Rıza abi [sendika genel başkanı] destekten ziyade bize o zamanlar eylemler yapıyorduk, eylemlerde sağ olsun toplabildikleri gün geliyorlardı bizim eylemlerimize denk geldikleri gün. Bir de fabrikayı, biz taşıma hakkı doğduğu zaman Kağıthane’de bir yer tutmuştuk, malları götürmek için o zaman bize bir araba, kamyonet akşama kadar belki 20 tur attı yani. Ali Rıza abinin yeri başka bizim için. (...) Direnişin çadır eylem zamanıydı.” (ÖK, G3)

Direnış süresince gösterilen bu dayanışma örnekleri Diren Kazova ve Özgür Kazova olarak özyönetimin kurumsallaşmasının ardından belli oranda devam etmekle birlikte, Gezi Parkı Direnişi’nin sönümlenmesi toplumsal dayanışmanın gerilemesi sonucunu yaratmıştır. İşçi özyönetimi için Bölüm 3.1.8’de değinildiği gibi pazar bulma veya pazar yaratma konusu önemli bir başlık haline gelmiştir. Bu konuda uluslararası dayanışma düşüncesi ön plana çıkmıştır. Türkiye’de yaşanan işçi özyönetimi deneyimi Avrupa ve Latin Amerika ülkelerinde bulunan işçi kooperatiflerinin ilgisini çekmiş ve nasıl bir dayanışma ilişkisinin kurulabileceğine dair fikir alışverişleri yapılmaya başlanmıştır:

“Aslında uluslararası evet, bir geçen onuncu ayın onikisinde bir toplantı vardı, Avrupa ve Latin Amerika’nın patronsuzlar kooperatif toplantısı vardı. Bizim hem vize hem bu ohalden dolayı vize alamadık, geç kaldık aslında oradaki arkadaşların bize geç haber vermesi, burada başvurduk ama bir randevu verdi 16 gün sonra verildi, yani ona katılmadık ama bir önceki şeye katılmıştık. İşte [BIOME/Vio.Me] sabun fabrikası var, oraya katılmıştık, oraya gitmiştik, Yunanistan oraya gitmiştik. Onlarla şu anda aslında bir şeyimiz var (...) bir resmi dayanışma teklifi var oradan.” (DK, G1)

Diren Kazova Kooperatifi’nin yaşanan sorundan dolayı henüz resmi işbirliği geliştirememesine rağmen gelecek açıdan umutsuz bir durum yoktur, dayanışma ilişkilerinin kurulması yönünde yabancı kooperatifler isteklidir:

“İşte geçen onuncu ayın onikisinde bir toplantı vardı, onu kaçırdık, ama yine de ordaki arkadaşlar bizi temsilen arkadaşlarımız var, onlar konuşmuşlar. Onlar da bize haber gönderdiler, işte hani bir dil sorunumuz var onu gidermeye çalışıyoruz, ne yapabiliriz, nasıl dayanaşabiliriz ama bir teklif var yani. (...) Gitmem gerekiyordu, hani oraya gidip ne yaptığımız ya da görmemiz gerekiyordu ama bir aslında takas gibi daha çok böyle bir biz onlara kazak onlar ürettiği mamullerden bir dayanışmak amaçlı, böyle bir dayanışma.” (DK, G1)

Özgür Kazova işçileri ise uluslararası dayanışma konusunda istedikleri gelişmeyi sağlayamamış durumdadırlar. Bunun önemli bir nedeni yasal bazı gerekleri yerine getiremedikleri için kooperatifleşmemiş olmaları olarak gösterilebilir. Diren Kazova Kooperatifi’nin yabancı kooperatiflerle kurduğu ilişkinin ilk nasıl gerçekleştiği bu konuda açıklayıcıdır:

“Şimdi böyle bir şey var, iki Kazova var biliyorsunuz Özgür Kazova, Diren Kazova. Onlar bizi davet ettiler ama ilk etapta o arkadaşların [Özgür Kazova] işte oraya gidip de kendi iletişim kurmaları vs ama bunlar kooperatif olarak kendilerini tanıtmışlardı. E onlar da resmi kooperatif şey yaptıkları zaman biz çıktık karşısına o yüzden bizi davet ettiler.” (DK, G1)

Bu durumun dışında Özgür Kazova işçileri sadece uluslararası değil, ülke içinde de dayanışma ilişkileri geliştirmeye çalışmaktadırlar. Yurtdışıyla ilgili istedikleri ilişkileri geliştirememiş olmalarının yanı sıra ülke içinde de benzer sorunlar yaşamaktadırlar:

“İspanya’da mesela o kooperatifler bir pazar varmış, pazar değil de bir yer varmış, oraya mesela ayda bir ortak ürün getiriyorlarmış oraya, bizim orada bile ürünü satılıyor, burdan oraya ürün bile gidiyor yani, Ulus abi buradan oraya giderken pazara gidiyorum dedi, bizim standımızı kuruyor oraya, bizi herkes biliyor, varlığımızdan haberdarlar. Mesela prosedürleri

bilmiyorum kooperatif şeylerini ama mantiken hareket ediyorum. Mesela geliyor bana diyor ki Ulus abi Soma'daki madenci işçilerin hanımları organize olmuşlar, kendi salçalarını yapıyorlar, kendi kaşarlarını, yoğurtlarını, peynirlerini yapıyorlar, otomatikman abi bize de bir set getir buraya veyahut da onların şuraya bir raf yaparız, biz de bayisi olalım, burada satalım, 10 liraysa 10 lira kaç tane satıldı 100 lira. Buyur kardeşim 100 lirani. Ama buraya kazak alan burada bak, organik salça var, peynir var, ya bu işler böyle olması lazım. Hep bize diyorlar İspanya'da 16.000 kooperatif var, var da senin sorduğun soru burada yarım kalıyor. Hiçbir oranın, hiçbiriyle bağlantı halinde misin, e yok, 16.000 kooperatif orada ayakkabıcı mı, yok terklikçi mi, yok penyeci mi, değil mi, çeşit çeşit vardır, sen benim kazağımı satarsın, ben senin ayakkabımı satırım. Sen beni orada yönlendirirsin, ben de seni burda yönlendiririm neyse artık. Oturulur konuşulur, ama yok maalesef.” (ÖK, G3)

Bu girişimlerin dışında yabancı kurumların ilgisi de vardır ancak sürekliliğe sahip kurumsal bir dayanışma ilişkisi gerçekleşmemektedir:

“Ya geliyorlar, ziyaret ediyorlar ama öyle kalıyor. Geçen İsviçre'den iki sendikacı arkadaş geldi mesela. Kazak da aldılar buradan, giymek için aldılar. Çok da güzel geçti. Ama sonra bir dönüş olmadı, mail adreslerimizi verdik. Almanya'dan geldiler, onlar aralarında konuşup 'ne yapabiliriz'i. Hep şeydeyiz şu anda, ne yapabiliriz yani. Geliyorlar, konuşuyoruz, çok güzel sohbetler ediyoruz, ama ya o şey uymuyor, şimdi onların mesela İsviçre'de o kooperatif kendi içinde yapabiliyorlar ama Türkiye'yle ilişkilendiremiyorlar ya da ne bileyim kalıyor.” (ÖK, G3)

İspanya örneğinde geliştirecek bir uluslararası dayanışmanın Özgür Kazova işçilerinin yaşadıkları soruna çözüm olacağına dair bir düşünce ortaya atılmaktadır:

“Ulus abi var bizim, hep İspanya'dan örnek veriyor bize. İspanya'da 16.000 tane kooperatif var diyor, orada kooperatif açmak manav açmak gibi. Yahu ne bileyim, ben mi hayal kuruyorum, onlar mı yanlış, 16.000 kooperatif ne demek, müthiş değil mi? Bir kooperatifte kaç kişi çalışıyordur, 100'lük de vardır, 40'lık da 50'lik de. Boşver onları 5 kişi olsun, 16.000 çarpı 5, 80.000 tane işçi var değil mi, belki 180.000 de 80.000 diyelim. Şimdi herkes bir kazak giyer yani giymez mi?! Bütün kooperatifler birer tane sipariş verse, 16.000 kazak yapar, 16.000 kazakta burası tavan yapar. Tavan yaparsa buraya 3 kişiydik, 30 kişi oluruz burda.” (ÖK, G3)

Direnış sonrası piyasayla baş başa kalınca ve mevcut pazarın şu ana kadar dar olması nedeniyle, Özgür Kazova işçileri için uluslararası dayanışma özyönetimin devamı için bir çıkış noktası oluşturmaktadır. Ancak şu ana kadar bu konuda istenen yol kat edilememiştir:

“Sanki bir engel mi var?! Şimdi mesela şöyle diyeyim, biz mesela yurtdışına gittiğimiz zaman bir kırmızı halı sermiyorlar yani. İlgi, alaka süper. Misafir etmeleri süper. Ama herkes de biliyor. Fakat yok. (...) Gidiyoruz davet ediyorlar, satış, pazarda bize de yer ayırıyorlar.

(...) [Yurtdışından davet] senede bir kere, belki de 2 sefer yani, çok seyrek, zaten sorunumuz o bizim. Süreklilik yok.” (ÖK, G3)

Aynı beklenti Diren Kazova işçilerinde de bulunmaktadır. Son zamanlarda kurulmaya başlanan uluslararası dayanışma ilişkisinin, kooperatifin büyümesi için bir kaynak olabileceği düşünülmektedir:

“Hani yoksa bizim ülkemizin koşulları, biz de piyasaya çalışıyoruz. (...) Destek alabilir, toplu ürün verebilirsek Yunanistan’a işte böyle bir şey bu mesela. (...)Yoksa diğer şekilde çünkü biz piyasa usülü şu anda o öyle çalışıyoruz, ilerdeki hayallerimiz farklı hani büyütme [kooperatifi].” (DK, G2)

“O kooperatiflerle dayanışma içerisine girdiğimiz zaman daha iyi yollar, daha iyi kanallar bularak kendimizi daha iyi idare edebileceğiz yani.” (DK, G1)

3.1.10. Patronsuz Üretim Üzerine: İşbölümünün ve Yabancılaşmanın Aşılması Yolunda İlk Adımlar

Patronsuz üretim, Kazova Direnişi’nde yer tutan ve işçilerin yarattığı farklılığı vurgulayan bir kavram olarak öne çıkmıştır. Patronsuz üretim kavramı, işçi özyönetiminin hüküm sürdüğü tekstil atölyelerinde değişen mülkiyet ilişkilerinin bir ifadesi olmakla birlikte kapitalist sosyo-ekonomik düzen içerisinde hem işçilerin “ortak” mülkiyetinin mümkün olabileceğini ve hem de kapitalizm dışı bir yolu işçi sınıfı için gösteren bir örnek teşkil etmektedir.

“Biz burada hani şeyi de gösteriyoruz aslında (...) bazı patronlar işçilere şey baskısı yapıyor, biz olmazsak siz hiçsiniz. Mesela ben elektrik fabrikasında çalıştım, adam sürekli toplantı yapıyor, ben paramı bankaya da koyar, faizini de şey yaparım, ben sizi seviyorum, sürekli böyle empoze eder, biz bir hiç gibi hani (...) özgüvenimizi kaybediyorduk. Ben burada aslında o şeyi de fark ediyorum. (...) bize sanki lütfediyor, istihdam sunuyor, iş veriyor, mesela o ne derse haklı (...) Biz aslında buradaki amacımız, onu da hani görüyoruz, işçiler yani her şeyi var ediyor. Patron yok öyle dövize yatırım, bankaya da yatırırım demişti, ben bu atölyeyi kapatır, giderim hayatımı yine sürdürürüm diyor, işsiz kalan sen olursun hani ben olmasam sen hiçsin diyor aslında bize. Biz burada da ne diyoruz, evet sen yoksun biz varız ve biz yine yapıyoruz.” (DK, G2)

Mülkiyet ilişkilerinin tüm işyerlerini kapsayacak şekilde toplumsallaşmasıyla elbette kapitalist sosyo-ekonomik düzende köklü bir değişiklikten söz edilecektir ancak Kazova işçilerinin deneyimi düzen içinde düzen dışı bir eğilimin varlığını ortaya koymaktadır.

Bir yandan düzen dışı bir olayı temsil etmekle birlikte mevcut kapitalist sosyo-ekonomik düzen içerisinde var olmanın yarattığı çelişkiyle de başa çıkmak zorunluluğunu duyurmaktadır. Bu durum iki işçi grubunun özyönetimi devam ettirme konusunda yaşadıkları sıkıntılarda kendisini göstermektedir. Dayanışma ilişkileri dışında hammadde tedarigi ve satış konularında piyasaya bağlı kalmaktadır ve özyönetimin devamlılığı için sorunlar yaratmaktadır. Fason çalışma/fason üretim bu sıkıntıların aşılması için bir alternatif olarak durmaktadır ancak işçi özyönetimini tamamen kapitalizm çarkları içinde itme tehlikesini barındırması nedeniyle sıcak bakılmamaktadır. Yine de zaman zaman başvurulan bir çözüm yöntemi olmaya başlamıştır. Bu bakımdan kapitalizmin hareket yasaları, Kazova işçilerinin iradesine karşı bir baskı unsuru olarak kendini göstermektedir.

“Biz mesela şimdi fason çalışmak istemiyoruz. Çünkü fason sıkıntı. Nasıl sıkıntı? Hakkını vermiyorlar, sömürüyorlar, bunu tüccarlar yiyor. Ama şimdi diyoruz ki mesela bu makine duruyor, niye duruyor çünkü bir sürü mal yapmışız, mağazalar için bir sürü mal var ama makine duruyor. Şimdi eğer ben yaptığım malı mağazalarda satsam o zaman gerek yok. Ama oradan para dönmeyince, bunlar boş yatınca batıyor işte bize bunlar şimdi. Gözümüze batıyor. 1.5 1.5 diyorsun, diyorsun bari çalışayım, elektrik çıksın, kira çıksın.” (ÖK, G3)

“Yok, şu anda öyle bir şeyi aslında düşünmüyoruz. Hani biz ilk etapta dedik ya, evet mesela farzet ki şu an boşuz, hani işimiz yok (...) hani fason çalışmak da bir yerde sadece gününü kurtarmak, kendi hedeflerinden tamamen uzaklaşmak. Ama sadece günü geçirmek için en azından belki böyle düşünülebilir, diyelim ki şu anda elimizde yeterince stokumuz var ama boş durmamak ve biliyorsun ay başı geldiği zaman maaşlar, elektrik, kira, hiçbir şey durmuyor, devam ediyor, o anlamdan düşünüyorum, bazen düşünülüyor ama şu ana kadar insanlar da bize pek bir fason vermekte sıcak bakmıyor, konuşuyoruz insanlar bile tedirgin yani hani bize fason vermek yok yani.” (DK, G1)

Bir yandan ekonomik yasalara tabi olmanın işçiler için yarattığı ikilem diğer yandan düzen dışı bir eğilim olmanın düzen içi aktörler için yarattığı kaygı aynı anda söz konusu olmaktadır. Sadece kapitalizm özyönetim için bir çelişki yaratmamakta aynı zamanda özyönetim kapitalizm için bir çelişki yaratmaktadır. Her ikisi de birbirinin inkarını içlerinde taşımaktadır.

İşçilerin “ortak” mülkiyetinde olan üretim araçlarıyla yapılan üretim için verilmesi gereken kararlar vardır ve bu kararlar ortak karar alım süreçleriyle belirlenmektedir. Kooperatif genel kurulları, toplantılar yapılarak üretim ve yönetim süreci işletilmektedir.

“Mutluyum yani orada [eski işyerinde] bunalıyorduk. (...) Biz yapıyoruz yani zorlanıyoruz, uğraşıyoruz, bilmediğimiz bir konu. Biz sonuçta ticaret yapmamış insanlarız, ticareti bilmiyoruz ama ona [patrona] rağmen yine varız yani şu atölyede bir kazağın şeklini, şemalini çiziyoruz, dokuyoruz, dikiyoruz yani sattırmak için uğraşıyoruz. Geziyoruz, tozuyoruz kazağımızı alıp, neler öğreniyoruz...” (DK,G2)

Karar alım süreci aynı zamanda öğrenme süreciyle baş başa gitmektedir. Yönetmek işçiler için yeni bir alandır. İşbölümüne hapsolmuş işçiler artık işin tüm süreçlerini bilmek ve işyerini yönetmek zorundadırlar. Bir geçiş süreci olarak düşünülürse zaman zaman işçiler arasında öne çıkanlar olmaktadır. Patronsuz üretimde patron rolüne bürünmek durumunda kalan işçiler gözlemlenebilmektedir:

“(Gülerek) Var ya patron, para vermeyen patron var. [Serkan Gönüş’ü kastederek]” (ÖK, G4)

Kişilik özelliği, liderlik ihtiyacı, tecrübe gibi herhangi bir faktörden dolayı Özgür Kazova işçileri arasında bir işçinin “eşitler arasından” patron rolüne bürünme durumu bir örnek olarak gösterilebilir. Hem Diren Kazova hem Özgür Kazova işçileri için özel mükîyet düzeni altında çalışmanın verdiği alışkanlıklar yeni süreçte ortadan kaybolurken bazı yönlerden etkisini sürdürebilmektedir. Ancak bu etki eskinin devamını değil, yeni sürece eklenilerek farklı bir durum yaratmaktadır. Henüz emekleme aşamasında olan işçi özyönetimi için bazı işçilerin özyönetimde ön plana çıkma durumu, geçici ve demokratik içerikli olarak değerlendirilebilir ve bir benzetme yapılabilir:

Tedbirlerin uygulanmasında buyurucu güçlerin belli bir asgari düzeyi kaçınılmaz olmasına rağmen, bazı örgütler onu mümkün olduğunca azaltmaya çalışabilirler. Bunun anlamı otorite sahibi kişilerin üyelerin kendisine verdiği otorite nedeniyle, sadece onların iradesine uygun davranmaya ve onlara hizmet etmeye zorunlu tutulmasıdır. Tüm üyelerin tek bir yerde toplanabildiği, birbirlerini tanıdıkları ve sosyal olarak eşit değerlendirildikleri küçük gruplarda bu yüksek derecede elde edilebilir. (Weber, 2012: 410)

Bunun yanında Diren Kazova Kooperatifi’nde ise özyönetimin sürdürülmesinde ve karar süreçlerinde, avukatların yol göstericiliği ile kooperatifte fiili çalışmayan ama kooperatife üye olan, eski Kazova işçilerinin ve zamanında direnişe destek olmuş kişilerin varlığı söz konusudur.

Patronsuz üretimin Kazova işçileri için bir anlamı da başa çıkmak durumunda kaldıkları zorluklardır. İşçinin yönetim süreciyle ilgisinin olmadığı kapitalist işyerinden özyönetime geçiş ironik bir dille anlatılmıştır:

“(Gülerek) Valla önceden iyiydi de şimdi sanki bir patron olsa mı acaba?! Şimdi şöyle bir şey var, (...) yani öbür mevzuata dalarsan bunlarla bayağı başı beladaymış yani, patronların, biz şimdi kiraymış, elektrikmiş, düşünemiyorsun biz kendimiz para alamıyoruz.” (ÖK, G3)

Ancak ironik bir dille anılmasına rağmen patron kavramı kötü anıları çağrıştıran bir özelliğe doğal olarak sahiptir. İşçileri rencide eden kapitalist disipline dair cümleler görüşmelerde yer almaktadır:

“Şey güzel bak, şimdi bağırın yok, çağırın yok, kafana göre yapıyorsunuz mesela. Eskiden sana liste veriyorlardı, illa bu kazağı yap diyorlardı. Şimdi bakıyorsunuz hoşuna gitmiyorsa yapmıyorsunuz.” (ÖK, G3)

“Anlattığımız gibi patronsuz ve özgür (...) Düşün, misal başında bir patron var, mesela geç kaldın, içine bir sıkıntı basıyor, adımların daha hızlı, daha tedirgin, belki işten çıkarılırim korkusuyla değil ya da gideceğim bir şey söyleyecek bana, bir kelime seni çok etkileyebilir insanların içinde ya da arkadaşlarının içinde sana söylenmiş ya da sesini yükselterek sana konuşan bir insan yani tabii bu kişiden kişiye fark ediyor. 16 yıl Kazova’da çalıştım ve hep disiplinli bir ortamda çalıştığım için dışarı çıktığım zaman da 2 dakika bile geç kaldığım zaman kendimi suçluymuş gibi hissediyordum yani Kazova’ya gideceğim Ümit Bey kapıda beni bekliyor. 16 yıl çalışmışsın, bir işyerine emek vermişsin, 2 dakika geç kaldın diye terddüt ediyorsun, endişe ediyorsun yani sıkılıyorsun, utaniyorsun yani bir insan yüzüne bakacak sanki suç yapmışsın, suç işlemişsin gibi yani sadece 2 dakika yani başka şey söylemiyorum 1 saat, yarım saat, 40 dk (...) Mesela farzet çalışıyorsun, izin istiyorsun, diyorsun ki çocuğum hasta ya da ihtiyacım var işte kendimi iyi hissetmiyorum yani bugün çalışmak istemiyorum. Öyle bir şansın, öyle bir lüksün yok özel sektörlerde ya da patronlu yerde.” (DK, G1)

Patronsuz üretim Kazova işçileri için özgürlük anlamına gelirken, kapitalist disiplin ise bu cümlelerden ücretli kölelik kavramını hatırlatmaktadır. İşçinin ürettiği ürün üstünde söz sahibi dahi olmaması ve işe geç kalınca alınan tepkiler gibi yıllarca verilen emeğin bir anda hiçe sayılabildiği durumlar kapitalist işletmede işçi sınıfının konumunu kısa ama yeterince göstermektedir.

İşçinin harcadığı her zamanın üretimde bir değer yaratma amacı taşıdığı kapitalist disiplin altında geç kalmak veya izin almak kapitalist “kar”ın kaynağı olarak işçinin işgücününün o gün veya o zaman diliminde kullanılmaması anlamına gelmektedir:

Her metanın değerinin, üzerinde harcanan ve kendisinde maddeleşen emek miktarıyla, üretimi için belli toplumsal koşullar altında gerekli emek-zamanı ile belirlendiğini biliyoruz. (...) sürecin maddi öğelerinin normal nitelikte olup olmaması, işçiye değil, bütünüyle kapitaliste bağlı bir husustur, ayrıca, emek-gücünün de ortalama yeterlikte olması gerekir. (...) Bu gücün, normal sayılan ortalama bir çaba, toplumda yaygın bir yoğunluk derecesinde uygulanması gerekir; ve kapitalist de, zaten bunun böyle olmasına, işçinin bir an bile boş kalmamasına, gerekli özeni gösterir. Emek-gücünün kullanılmasını belirli bir dönem için satınalmıştır ve bu hakkını kullanmada kararlıdır. Soyulmaya hiç niyeti yoktur. (Marx, 2007: 188, 197)

Kapitalist disiplinin fabrikada “işgücü israfı”nı önlenmesi amacı ortadadır. Mevcut sosyo-ekonomik düzende, kapitalist özel mülkiyet rejimi altında -sahip olduğu işgücünden başka paraya çevirecek bir kaynağa sahip olmaması nedeniyle- yaşam mücadelesi veren işçi sınıfı, fabrika içinde de sahip olduğu işi kaybetmeme adına -yedek işgücü ordusu olarak işsizler safına katılmamak için- kapitalist disipline boyun eğmek zorunda kalmaktadır:

İşçinin, emek araçlarının tekdüze hareketlerine teknik bakımdan bağlı oluşu ile, her iki cinsiyetten ve her yaştan bireyleri içersinde toplayan işçi topluluğunun kendine özgü yapısı, fabrikada tam bir sistem halini alan bir kışla disiplini yaratarak daha önce de sözü edilen denetim ve gözcülük işini ayrı bir uğraş haline getirir (...) Sermayenin bir yasa koyucusu gibi, işçiler üzerindeki kayıtsız şartsız egemenliğini dilediği şekilde formüleştirdiği fabrika yönetmeliği, geniş ölçüde elbirliği ve emek araçları ile özellikle makinelerin ortaklaşa kullanılmasıyla emek-sürecinin gerekli kıldığı toplumsal düzenin kapitalistçe bir karikatüründen başka bir şey değildi. Köle çalıştıranların ellerindeki kamçının yerini, şimdi, gözcülerin elindeki ceza kitabı alıyordu. (...) Fourier, fabrikaları, “islah edilmiş hapisaneler” diye adlandırdığında haksız mıydı? (Marx, 2007: 406, 407, 409)

İşe geç kalma veya gelmeme durumunda kapitalist disiplinin karşısında işçi özyönetimi, Diren Kazova işçileri için hem bir sorun olduğunda ortaklaşa çözüm bulmanın hem de yardımlaşmanın olabileceğini göstermesi açısından farkını ortaya koymaktadır:

“Bir atölyenin içerisinde, bir kooperatifin içerisinde, ‘bugün işim var arkadaşlar, hani bugün gelmeyebilir miyim, beni idare edebilecek misiniz?’ (...) bu daha farklı bir şey çünkü sen biliyorsun ki beni idare edebilecekler yani o arkadaşlar seni her türlü idare edebileceklerini düşünüyorsun zaten, o sıkıntı yok içerisinde, ‘ya ben söylesem acaba bana cevabı ne olacak?’ o yüzden farkı budur aslında. (...) yani özgüven budur, patronsuzluk budur yani.” (DK, G1)

Ancak bu demek değildir ki işçiler işleri savsaklamakta ve kapitalistin olmadığı yerde disiplin olmamaktadır. Patronsuz üretimin aynı zamanda işçilerin kendi

işlerinin patronu olması anlamına geldiği, Diren Kazova işçisinin cümlelerinde saklıdır:

“Yine Kazova’da çalıştığım gibi çalışmaya çalışıyorum kesinlikle her zaman elimden ne geliyorsa (...) ve bir de hani kendi işinmiş ya hani işte diyor patronsuz, patronsuzun şeyi budur.” (DK, G1)

Kapitalist disiplin özel mülkiyet rejiminde kapitalist sınıfın egemen sınıf konumundan güç almaktadır. Bu güç kapitalizmin basit el birliği ve manüfaktür sonrası sanayi aşamasıyla en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Fabrika ve makine işçi sınıfının kapitalizme tam anlamıyla boyun eğdiği bir düzenin anahtarları olmuştur:

Çok sayıda işçinin, aynı zamanda, aynı yerde (ya da isterseniz aynı iş alanında diyebilirsiniz), tek bir kapitalistin patronluğu altında aynı türden meta üretmek üzere birarada çalışmaları, hem tarih hem mantık açısından, kapitalist üretimin çıkış noktasını meydana getirir. (...) Basit elbirliği, sermayenin, büyük ölçüde faaliyet gösterdiği, ama işbölümü ile makinenin ancak ikinci derecede rol oynadığı üretim kollarında daima egemen bir biçimdir. (...) [Manüfaktür] bir yandan, bağımsızlıklarından sıyrılarak, tek bir metanın üretimindeki salt yardımcı, kısmi bir süreçte uzmanlaşan çeşitli bağımsız el zanaatçıların elbirliğinden doğuyor. Öte yandan da, bir zanaatın zanaatçıların elbirliğinden doğuyor; manüfaktür, bu belirli zanaatı çeşitli parça işlemlere bölüyor ve her biri belli bir emekçinin özel işi haline gelinceye kadar onları yalıtıyor ve birbirinden bağımsız hale getiriyor. Bu nedenle manüfaktür, bir yandan bir üretim sürecine işbölümü getiriyor ve bu bölünmeyi daha da geliştiriyor, öte yandan da eskiden ayrı ayrı olan el zanaatlarını biraraya topluyor. (...) Basit elbirliği, bireylerin çalışma biçimini büyük ölçüde değişikliğe uğratmadığı halde, manüfaktür, bunu, baştan sona altüst eder, emek-gücünü ta kökünden kavrar. (...) Manüfaktür dönemi, emek araçlarını, her parça-işçinin özel görevine uygun hale getirerek bunları basitleştirir, geliştirir ve çoğaltır. Manüfaktür, yalın araçların biraraya gelmesiyle oluşan makinenin varolması için gerekli maddi koşulları da yaratmıştır. (...) Aletle birlikte işçinin onu kullanmadaki becerisi de makineye geçer. Aletin iş yapma olanağı, insanın emek-gücünün zorunlu sınırlarından kurtulur. Böylece, manüfaktürde işbölümünün dayandığı teknik temel yıkılmış olur. Manüfaktörü nitelendiren uzmanlaşmış işçiler arasındaki kademeleşmenin yerini, otomatik fabrikaya, makineyi kullananlar tarafından yapılan her türlü işin bir ve aynı düzeye indirilmesi ve eşitlenmesi eğilimi alır. (...) Fabrikada işbölümünün yeniden ortaya çıkması, esas olarak, işçilerin özelleşmiş makineler arasında dağılımı; ve işçi kitlelerinin, fabrikanın çeşitli bölümleri arasında gruplar halinde örgütlenmemiş olmalarına karşın, herbiri, biraraya getirilmiş benzer makinelere dağılması yüzünden, aralarındaki elbirliği, basit bir elbirliğidir. (..) Teknik deyimiyle eski işbölümü sistemi, makine tarafından tahtından indirilmesine karşın, manüfaktürden devralınan geleneksel bir alışkanlık olarak sürüklenir gider ve daha sonra emek-gücünün sömürülme aracı olarak sermaye tarafından daha iğrenç bir şekilde sistemleştirilir ve yerleştirilir. Bir ve aynı aleti yaşam boyu kullananın verdiği uzmanlık, şimdi, bir ve aynı makineye yaşam boyu hizmet etmenin verdiği uzmanlık halini alır. (Marx, 2007: 313, 326, 329, 332, 348, 349, 402 403, 404)

“Makineye yaşam boyu hizmet etme”, Diren Kazova işçilerinin cümlelerinde saklı bir gerçek olarak kendisini göstermektedir. Özyönetimle gelen özgürlükle birlikte eski durumun anlatımı yan yana sergilenmektedir:

“Tabii bugün bu iş var, makine açmadık. Bugün bunu katlamamız, kaldırmamız çünkü ortalıkta toz oluyor çünkü yıkamadan ütüden geldi bu mal, bunu kaldıracacağız. Bugün burada çalıştım ama yarın makinede çalışırım ama başka bir yerde olsa ben makineyi kapatayım geleyim yok öyle bir şey. E bu da ne, özgüven yani özgürlük, bu ne, istek yani çok yönlü.” (DK, G1)

“Atölyede makine gibisin yani ne önüne geliyor, yapıyorsun ama burada biz hepimiz her şeyi birlikte yaşıyoruz.” (DK, G2)

Kapitalizmin teknik temelinde yaşanan değişimler gittikçe işçi sınıfının yoksunlaşmasını en üst seviyelere ulaştırmıştır ve sanayinin ortaya çıkışıyla kapitalist sınıf işçi sınıfı karşısında egemenliğini tam anlamıyla perçinlemiştir:

Üretimin zihinsel güçlerinin el emeğinden ayrılması ve bu güçlerin, sermayenin emek üzerindeki kudreti haline dönüşmesi, daha önce gösterdiğimiz gibi, ensonu, makine temeli üzerinde yükselen büyük sanayi tarafından tamamlanmıştır. Fabrika işçisi için önemsiz olan her bireyin özel hüneri, bilim, dev fizik güçler, ve fabrika mekanizmasında somutlaşan ve bu mekanizma ile birlikte “patron”un kudretini oluşturan kitle emeği karşısında, küçük bir miktar olarak yok olur gider. (Marx, 2007: 405)

Sanayide “üretimin zihinsel güçlerinin el emeğinden ayrılması” gerçeği aynı zamanda genel olarak sınıflı toplumlarda geçmişten beri var olan işbölümünün varlığı sorununu akla getirmektedir. İşbölümü, Kazova işçilerinin özyönetimi örneğinde, bir yandan fabrikada işçilerin farklı işler arasında dağılması konusunda öbür yandan yönetim süreçlerinden dışlanma konusunda yaşanan değişimler açısından önemlidir ve aynı zamanda özyönetimde işbölümünün aşılması sürecinde emeğin yabancılaşmasının aşılması olgusu da kendisini göstermektedir:

... iş bölümü bize, insanlar doğal toplum içinde buldukları sürece, yani özel ve ortak çıkar arasındaki bölünme mevcut olduğu sürece, yani faaliyetin gönüllü olarak değil de doğal haliyle bölünmüş olduğu sürece; insanın kendi eyleminin, kendisine yabancı, karşısına dikilen bir güç haline geldiğinin ve ona egemen olacağı yerde kendisini boyunduruk altına aldığı ilk örneğini sunar. Zira, işin bölüşümü yapılmaya başlanır başlanmaz, artık herkesin kendisine dayatılan ve içinden çıkamayacağı belirli ve kesin bir faaliyet alanı vardır... (Marx&Engels, 2013: 41)

İş bölümü, ancak maddi ve zihinsel emek arasında bir bölünme meydana geldiği andan itibaren gerçek anlamda iş bölümü halini alır. (...) iş bölümü ile birlikte, zihinsel ile maddi

faaliyetin, eğlence ile çalışmanın, üretim ile tüketimin, farklı bireylerin payına düşmesi olanağı, hatta gerçekliği doğmuş olur. Bunların birbiriyle çelişki içine girmemesinin tek yolu, iş bölümünün tekrar ortadan kaldırılmasından geçer. (Marx&Engels, 2013: 38-39)

Patronsuz üretim kavramı, üretimin ve yönetimin işçilerin kendi iradeleriyle gerçekleştiği bir olguyu anlatırken aynı zamanda işin yapılış şeklinin değişikliğe uğradığı, işyerinde işler/görevler arasında var olan sınırların tamamen ortadan kalkmasa bile silikleştiği bir yeni durumu göz önüne getirmektedir. Diren Kazova işçileri patronun olmadığı bir işyerinde yüklenmek durumunda oldukları yönetim sorumluluğunu üzerilerine alırken bir yandan da üretim sürecinde farklı işleri üstlenme isteğinde olmaktadır. İşin tüm süreçlerini öğrenme konusunda verilen cevaplar bu duruma ışık tutmaktadır:

“Mesela ben hayatımda ilk kez mal katlıyorum, paket yapıyorum yani ben hiç paket yapmamıştım ama demek ki neymiş çalışarak öğreniliyormuş ya da yapılıyormuş.” (DK, G1)

“Tabii biz kompleciyiz! (...) Her şeyi öğrenmek... (...) Mesela bir günde baya dikiyoruz, zor olan yerleri beraber dikiyoruz, kolay yerleri ben mesela dikiyorum. Bu şekilde buranın dikimi, kompleksi bu şekilde çıkarıyoruz yani.” (DK, G2)

Diren Kazova işçileri tarafından verilen cevaplar sadece üretimde var olan işbölümünün aşılmasına yönelik bir tutumu kapsamamaktadır, aynı zamanda bir an önce yönetim süreçlerine hakim olmak istenmektedir ve eski çalışma yaşamlarında fabrikanın yönetime dair kayıtsızlığın özyönetimle birlikte ortadan kalktığı görülmektedir:

“İşi kendin buluyorsun, dokumayı kendin yapıyorsun, dikimi kendin yapıyorsun, ütünü kendin yapıyorsun, pazarlamasını kendin yapıyorsun yani her şey patronsuzluğun şeyi bu aslında yani dersin patronsuzluk bu. Ama öbür türlü farkı dersin, ay başına gidiyorum, çalışıyorum, ayın beşi geldiği zaman paramı istiyorum. Ama burada öyle bir şey yok. Burada her şey, çalışacaksın, koşacaksın, koşturacaksın.” (DK, G1)

Eski çalışma yaşamlarında sadece alacakları ücrete önem veren Kazova işçileri için artık geçim derdi sorunu başka bir boyut kazanarak sahipleri oldukları işletmeyi yaşatma sorumluluğu da söz konusudur, ancak ortaklaşa çalışmanın getirdiği güven duygusu, yaşanan sıkıntılara rağmen, eskiden içinde yer aldıkları patron-işçi ilişkisinin yarattığı olumsuz duygulara baskın gelmektedir:

“Orada şeyin yok, bir atölyede çalışıyorsun, ay başı gelsin benim için önemli değil, ayın beşinden sonra ben paramı istiyorum ama burada öyle bir şey yok, burada sen hem çalışıyorsun, hem idare ediyorsun.” (DK, G1)

“Stresini yaşıyorsun yani ekonomi stresini yaşıyorsun varlığını işte döndürebilecek miyim, iş alabilecek miyim, belki hani orada o sorumluluğun yok, sadece maaşını düşünüyorsun. (...) tabii ki aşılıyor mesela, 1 seneki önceki şeye göre çok çok daha iyi (...) ama bir maliyet çıkarabiliyoruz, öğreniyoruz hani (...) yapmadığımız bir şey, biz hep yönetildik yani...” (DK, G2)

“Hiç şimdi düşünmüyoruz ki patron zarar mı etti, kar mı etti, zammımızı mı vermedi? Kazanamıyorum diyor, araba almış kendine bir tane. Bize maaş vermedi, bize zam vermedi. Şimdi para burada kalırsa yiyoruz, kalmazsa yemiyorsun, hiç kimse de acaba n’oldu bu para demiyor, her şey meydanda yani o güzelliği var.” (ÖK, G3)

Tüm bu cevaplar bir sorumluluğu vurguladığı gibi aynı zamanda Kazova işçileri için eskiden kayıtsız oldukları işi sahiplenmeyi ve sıkıntı yaşasalar bile bu sahiplenmenin yol açtığı işçi arkadaşlarına güvenmenin verdiği huzuru göstermektedir. İşçi sahiplenmenin; patronsuz üretimin doğal bir sonucu olmakla birlikte, nesnel olarak emeğin yabancılaşmasının ve üreticiyi üretici etkinliğe yabancılaştıran kapitalist özel mülkiyet rejiminin etkisinin Kazova özyönetim sürecinde ortadan kalkmasıyla gerçekleştiği ortadadır:

Yabancılaşma sadece sonuç içinde değil, ama *üretim eylemi* içinde, *üretici etkinliğin* kendi içinde de görünür. (...) İkincisi, emeğin, *çalışma* içindeki *üretim eylemi* ile ilişkisi. Bu ilişki, işçinin, kendine ilişkin olmayan yabancı etkinlik olarak kendi öz etkinliği ile ilişkisidir, edilginlik olan etkinlik, (...) işçinin *kendine özgü* fizik ve entelektüel enerjisi, onun, ona ilişkin olmayan, ondan bağımsız, onun kendisine karşı yöneltilmiş etkinlik (...) Demek ki, *yabancı kılınmış, yabancılaşmış emek* aracılığıyla, işçi bu emek ile ona yabancı ve onun dışında bulunan bir insanın ilişkisini oluşturur. İşçinin emek karşısındaki ilişkisi, kapitalistin, kendisine verilen ad ne olursa olsun, emeğin efendisinin ilişkisini oluşturur. *Özel mülkiyet*, demek ki *yabancılaşmış emeğin*, işçinin doğa ve kendi kendisi ile dışsal ilişkisinin ürünü, sonucu zorunlu vargıdır. (Marx, 2005: 143, 144, 150)

İşçi sahiplenme aslında üretici etkinliği sahiplenme sürecidir. Patronsuz üretimde işçi üretici etkinliğin patronudur, istediği şekilde çalışma özgürlüğüne –bazı engellere (piyasa vs.) rağmen- sahiptir ve bu özgürlük çalışmanın artık sadece bir zorunluluk değil, bir zevk haline gelmesine yol açmaktadır. Özgür Kazova işçileri bu yeni durumu vurgulamışlardır:

“[Kazağa] daha dikkatli bakıyorsun, kazağı yaparken daha önem veriyorsun. Artık zevkle yapıyoruz bazı şeyleri. Orada bir sorun yok.” (ÖK, G3)

Üretici etkinliğin sahiplenilmesiyle birlikte doğal olarak üretici etkinliğin sonucu olarak ortaya çıkan ürün de artık işçilerin sahipliğinde olmaktadır. Hem ürün üzerinde hem çalışma üzerinde var olan yabancılaştırmanın ortadan kalktığı görülmektedir:

İşçi, kendi emek ürünü karşısında, yabancı bir nesne karşısındaki ile aynı ilişki içindedir. Çünkü bu durum, varsayım gereği açıktır: işçi kendi emeği içinde kendini ne kadar dışlaştırırsa, kendi karşısında yarattığı yabancı, nesnel dünya o kadar erkli bir duruma gelir; kendi kendini ne kadar yoksullaştırır ve iç dünyası ne kadar yoksul bir duruma girerse, kendine özgü o kadar az şeye sahip olur. (...) İşçinin kendi ürünü içinde yabancılaştırması, sadece emeğinin bir nesne, dışsal bir varoluş durumuna geldiği anlamına değil, ama emeğinin kendi dışında, ondan bağımsız, ona yabancı, ve onun karşısında özerk bir erk durumuna gelen bir varlık olarak varolduğu, ve nesneye çevirdiği yaşamın, hasım ve yabancı bir yaşam olarak, ona karşı çıktığı anlamına da gelir. (...) Sonuç olarak, işçi ancak çalışmanın dışında kendi kendisinin yanında olma duygusuna sahiptir, ve çalışmada, kendini kendi dışında duyar. (...) Öyleyse çalışması istemli değil, ama istemsizdir, zorlama çalışmadır. Öyleyse bir gereksinmenin karşılanması değil, ama sadece çalışma dışındaki gereksinmelerin bir karşılama aracıdır. (...) Son olarak, emeğin işçiye dışsal niteliği, onun işçinin kendi öz malı değil, ama bir başkasının malı olması, işçiye ilişkin olmaması, işçinin emekte (çalışmada) kendine değil, ama bir başkasına ilişkin olması olgusunda da görünür. (Marx, 2005: 140, 141, 143)

Kazova özyönetimi sürecinde yabancılaştırma olgusunun ortadan kalktığı bazı verilerle desteklenebilirken yine de ortada var olan bir sorun vardır ve bu sorun kapitalizmin her biri bir ekonomik birim olan işletmelerin içinde var olduğu sosyo-ekonomik düzenin kendisi olması olgusudur. Kapitalizmin hareket yasaları kendisini dayatmaktadır ki bu dayatmanın ortaya çıkardığı sorun önceden değinilen pazar bulma sorunu olmaktadır. Ancak başka sorunlar daha vardır, o da her ne kadar Kazova işçileri için yönetim süreçlerinin öğrenilmesi söz konusu olsa bile kapitalist mantığın hala geçerli olmasıdır:

“Ama bizim işte en iyi yapmadığımız şey pazarlama. O da niye işte, bizim ticari şeyimizin olmaması. Demek ki biz neymişiz? Biz yapıyormuşuz, üretiyormuşuz, dokuyormuşuz ama işte satmasını yapamıyormuşuz. Çünkü o da ticaret adamının yaptığı iş olduğu için, biz ama biz ne yapacağız, bunu da öğreneceğiz. Bunu da aşacağız yani, bu da belki 1 yıl, belki 1.5 yıl, 2 yıl ama 3.yıl biz inanıyoruz...” (DK, G1)

Özgür Kazova işçilerinin ise satışlarla ilgili karşılaştığı çarpıcı bir örnek mevcut düzen içinde işçi özyönetiminin nasıl faaliyet yürütmeye zorlandığını göstermektedir. Clandestino mağazasıyla aralarında satıştan gelen gelirin ödenmesiyle ilgili mağazanın yönetiminden kaynaklı bir sorun nedeniyle, dışarıya verilen ürünlerin

satış gelirlerinin takibinin kendi sözleriyle “kapitalist kafayla” yapılması gerektiği ortaya çıkmaktadır:

“Clandestino’nun 3 mağazasında satılıyor mal. (...) şimdi öbür türlü davranırsan her şeyi kağıt kalem alsan bu sefer kapitalist kafa gibi oluyor, oluruna bırakıyorsun dayanışma ruhuyla işte güven gütmeye çalışıyorsun bu sefer de böyle sorun çıkıyor. (...) Çoğu yerler böyle konsinye mal verdiği zaman her hafta denetliyor. Atlıyor adam arabaya, geliyor kaç tane kazak var, satılmış mı, 5 tane satılmış, 5 kere 5 25, 250 lirasını alıp gidiyor mesela. Biz onu da yapmıyoruz. 1 ay, 1.5 ay, 2 ay, geçen 6 ay sonra gittik mesela.” (ÖK, G3)

Sonuç olarak, Kazova işçileri kendilerini özgürleştiren özyönetim pratiğinde yer alsalar bile işletmenin girdi-çıkıtı konularında yani hammadde tedariği ve üretilen malın satışı konusunda kapitalist piyasa koşullarına tabi olmaya devam etmektedirler. E. Mandel bu durumu zamanında açık bir şekilde belirtmiştir:

Gerçekten, bir ekonomik kararlar dizisi bireysel işletme düzeyinde geçerli bir biçimde alınmaz. “Özyönetimciler” bu kararları almakta “özgür”dürler denildiği vakit, gerçeğin yarısı saklanmış olur; bu kararlar sonuçta pazar tarafından “düzeltilecektir” ve “özyönetimcilerin” gözetiklerine karşıt sonuca varabilecektir. (aktaran Işıklı, 1983: 59)

“Özyönetimcilerin gözetiklerine karşıt sonuçlar” meselesi Özgür Kazova Tekstil Kolektifi’nin 2017 Nisan Ayı sonu itibariyle geldiği durum açısından kendini göstermiştir. İlk olarak, Özgür Kazova’nın karşı durduğu fason çalışma konusu Diren Kazova’da olduğu gibi hayata geçmiştir. Ancak aynı şekilde büyük şirketlere değil, küçük çaplı bir çalışma olmuştur:

“7000-8000 tane mal yaptık, o da bu büyük firmalar değil, bizim çapımızda kendi 3-5 arkadaşın veya ailece bir şey yapmaya çalışan arkadaşlar, araya işte acil yetiştiremediği malların bir bölümünü yardım maksatlı ama test ediyoruz bu arada kendimizi ne yapabiliyoruz diye. Öyle bir girdisi oldu yani.” (ÖK, G3)

İkinci olarak, ekonomik sıkıntıların devam etmesi ve her ay sürekli bir gelirin olmaması nedeniyle bir Özgür Kazova işçisi örneğinde işine aidiyet (yabancılaşmanın ortadan kalkması) konusunda açık bir sorun kendini göstermiştir. Bu sorun, özyönetimin gerçekleşmesinin doğrudan işçi bilincinde bir dönüşüm yaratmadığını göstermesi bakımından önemlidir:

“4.000 tane iş bağlamıştım, arkasından 46.000 tane daha gelecekti, o halde bırakıp gitti. (...) Krizi atlatacak için bir de kendimize mal yapmışız mağazalara bir sürü malımız var, o arada makineler duracağına dedik biraz ondan faydalanalım. 2-3 gün çalışsan bir sürü mal yapıyoruz, diktiriyoruz ütülüyoruz satışı bekliyoruz, e beklerken de makineler duruyor, durmasın biraz ekstra gelir olsun diye dönemediğimiz için o da işte böyle sonuçlandı.”

“(…) diyor e para kazanamıyoruz. E tamam da buraya iş aldığımız zaman da ‘ben gece gelmem, cumartesi-pazar çalışmam.’ Böyle dersin nasıl para kazanacağız? (...) arada bir ben 3-4 gün eve gitmiyorum, niye, söz vermişiz o malı bitirmek için. (...) Ama bu şartlarda ödeme aldığımız zaman masaya koyduğumuz zaman eşit paylaşım. Nasıl olacak? Hani onda da eyvallah dedik, görmedik. E bu bir olur, iki olur, o zaman sen beni kullanıyorsun şeyi oluyor. (...) bir de bir müddetlik bu, atıyorum bir iş almışız 1.5 ayda bitmesi lazım, kaç cumartesi var, 4 tane, 5 tane var, iş olmadığı zaman zaten gelme. (...) kira, elektrik, su, masraf çıktıktan sonra ne kaldı, eşit paylaşım, e tamam da sen bu eşit paylaşımın ne kadarını hak ettin, ona da eyvallah, mevzu direniş devam etsin ama (...) hata üstüne hata veya bilinçli olarak nasıl olursa bana bir şey diyemezler deyip sen burada saltanat sürmeye kalkarsan, gene de bir şey demedik (...) kendi isteğiyle gitti, gittiği gün de 4.000 tane iş aldık.” (ÖK, G3)

Özgür Kazova’yı rahatlatıcak işin ayrırlık nedeniyle gerçekleşmemesi bir yana, tam o sırada işin alınmasına rağmen söz konusu işçinin bırakıp gitmesi ve ayrıca kendi işine sahip çıkmak yerine gelir getirecek başka mecralar araması, kapitalizmin yarattığı ekonomik koşulların işçi özyönetimi karşısında bazı işçiler için cesaret kırıcı olduğunu göstermektedir:

“Gittin ömrünün geçtiği fabrikaya, adamın bomboş kağıdına bütün haklarımı aldım diye imza attın, yüz küsür milyarını feda ettin, adam vermiyor şimdi, orda ağzını açıp hakkını aramaz [direnişe sonradan katılım], burada (...) cumartesi çalışmam, pazar çalışmam, Kazova’da 7.30’da işe geliyordu, burada 11’de geliyor. Kazova’da cumartesi-pazar mesai koşa koşa geliyordu, burada cumartesi-pazar çalışmıyor. Biz söz vermişiz, burada gece gündüz çalışıyoruz, pazartesi geliyor, böyle geliyor, buraya oturuyor [belini tutuyor], cumartesi-pazar tatil yaptın, biz eve gitmedik, bu ne abi, sanki sırtında taş mı taşıyorsun? Harbiden taşıyormuş ya, harbiden adam mobilya-ev eşyası taşıyormuş cumartesi-pazar, 150 Lira yevmiye alıyormuş. Bak cumartesi-pazarı kendine ayırıyor adam.” (ÖK, G3)

İşçi sınıfının toplumsal ve siyasi alandaki etkisizliği, sendikaların ilgisizliği, sınıfsal dayanışmanın söz konusu olmadığı gibi toplumsal dayanışmanın direniş boyunca giderek zayıflaması ve tabii ki ekonomik sorunlar karşısında işçi özyönetimi için irade ve “ne için mücadele edildiğinin” bilinci ön planda olmak durumdadır. Özgür Kazova işçisi Serkan Gönüş bunu özellikle vurgulamaktadır:

“Bunun yalanı dolanı yok, mücadele sürdükçe, uzun sürdükçe, bunun dönüşümü iyi olmayınca, e bir de Türkiye şartları, işte ekonomi, ev-aile problemleri, insanları başka şeyler düşünmeye sevk ediyor. (...) bir rahatlama, bir kazanım olmadığı için de bu problem yaratıyor. (...) Mücadele ruhu çok önemli, ne için mücadele ettiğın çok önemli, kafanda nasıl plan yaptığın çok önemli!” (ÖK, G3)

3.2. ARJANTİN İŞÇİ ÖZYÖNETİMLERİ ve KAZOVA İŞÇİ ÖZYÖNETİMİ: Benzerlikler-Farklılıklar

Bu bölümde, elde edilen araştırma verileri ışığında, Kazova işçi özyönetimi deneyimiyle Arjantin işçi özyönetimi deneyimlerinin karşılaştırılması yapılacaktır. Kazova işçi özyönetimi deneyimine en benzer örneklerin yaşandığı Arjantin’de var olan pratikler ışığında yapılacak karşılaştırmayla benzerliklerin ortaya konulacağı gibi farklılıklara da değinilecek ve nedenleri tartışılacaktır.

Arjantin’de işgal-özyönetim-kooperatifleşme çizgisi, 2001 yılında başlayan yıkıcı ekonomik krizle birlikte fabrika/işyeri iflaslarının ve işten atılmaların yoğun bir şekilde görülmesiyle birlikte işçi sınıfı içinde neoliberalizme karşı bir mücadele tarzı olarak ortaya çıkmıştır. Diğer Latin Amerika ülkelerindeki örneklere kıyasla Arjantin’de birçok örneğin görüldüğü bu mücadele tarzının bir toplumsal hareket kimliğinde olduğu savunulmaktadır (Ruggeri, 2015: 24).

Kitlesel işsizlik ve iflaslar işçilerin işgal eylemlerine başvurmalarına neden olmuştur. Örneğin Arjantin’in işçi özyönetiminde olan en önemli ve en büyük fabrikalarından biri olan Zanon Seramik Fabrikası’nda tıpkı Kazova Tekstil Fabrikası’nda olduğu gibi önce ücretlerin ödenmemesi (Kazova örneğinden farklı olarak işten çıkarmalarla birlikte) ve sonrasında fabrikanın kapatılmasıyla birlikte işçiler direnişe geçmişlerdir. Bu direniş önce yürüyüşlerle başlamıştır ve bu eylemin en önemli amacı hükümete yönelik olması olmuştur. Kazova işçileri ise önce kendilerinin düzenlemediği yürüyüşlere katılmışlardır ve eylemleri hükümete yönelik değil, kamuoyunu sorunlarından haberdar etmeye yönelik olmuştur. Bu eylemden Kazova işçileri gibi sonuç alamayınca Zanon işçileri çözümü fabrikayı işgal etmekte bulmuşlardır (Petras, 2006: 68). Bir başka işçi direnişine sahne olan Chilavert Matbaa Firması’nın işgal nedeni ise, Kazova sürecinde de benzer sorunun görüldüğü gibi, işçilerin, makinelerin fabrikadan kaçırılmasına engel olmak istemesine dayanmaktadır (Yeğin, 2006: 158). Yüzlerce işgalin ve özyönetim pratiğinin yaşandığı ve bu bakımdan farklı farklı deneyimlere sahne olan Arjantin’de işçileri işgale iten süreç belli noktalarda şöyle özetlenmektedir: Öncelikle fabrikada/işyerinde normal zamanda olandan farklı bir yönetim süreci izlenmeye başlanmıştır. Ücretle ilgili sorunlar, zorunlu izin ve düşük üretim gibi durumlar ortaya çıkmıştır. İşçiler işletmede yaşanan sorunları görerek işverenin bir sonraki adımına göre bir strateji belirlemeye

çalışmışlardır. Belirlenen stratejinin gerçekleşmesi için çeşitli toplumsal hareketlerin (diğer işgal fabrikaları, işsizler hareketi (MTD/piqueteros [barikatçılar]), mahalle meclisleri gibi) destekleri ve politikaları önemli olmuştur. İşverenin işletmeyi kapatması, iflas açıklaması veya işletme varlıklarını satışa çıkarması gibi bir durum ortaya çıkınca işçiler çoğu zaman bu toplumsal destekleri de arkalarına alarak fabrikayı/işyerini işgal etmişlerdir. Toplumsal hareketlerin desteği ve dayanışması işgalin sürdürülmesinde çok önemli bir yer tutmuştur çünkü çoğu zaman işgalin sonlandırılması için kamu gücü devreye girmiştir. İşçilerin işletmeye el koymak için başlattıkları yargı sürecinin sağlıklı devamı ve işletmenin güvenliğini sağlamak için işgal önemli olmakla beraber, işçiler işgali işletme içinde sürdüremedikleri durumlarda işletmenin önünde kamp kurarak giriş-çıkışı kontrol altına alma yoluna başvurmuşlardır (Rossi, 2016: 166-168). Kazova Direnişi'nde, Türkiye'de Arjantin benzeri toplumsal hareketlerin yokluğu veya zayıflığı nedeniyle işgal sürecinde bu tip bir destek görülmemektedir. Bireysel dayanışma ve kurumsal olarak avukatların desteği görülmektedir. Arjantinli işçilerin fabrika önlerinde kamp kurmalarına benzer şekilde fabrikadan bazı makinelerin kaçırılması sonrası direnişçi Kazova işçileri çadır kurarak fabrikanın güvenliğini sağlamak istemişlerdir. Sonrasında ise fabrikanın işgali bir el koyma amacıyla değil, işverenin dikkatini çekme amacıyla yapılmıştır. Türkiye işçi sınıfı tarihinde kısa süreli özyönetim deneyimlerine rağmen bu deneyimlerin hem bilgi birikimi olarak hem kurumsal olarak geleceğe aktarılamaması sınıf bilincinde bu konuda ciddi bir bilgi eksikliğine ve hafıza yokluğuna yol açtığı söylenebilir. Arjantin'de geçmişte yaşanan çeşitli işgal ve özyönetim deneyimlerinin yanı sıra işçi özyönetimi altında faaliyet yürüten eski bir özel okul çalışanının söyledikleri bahsedilen durum için önemlidir:

Arjantin'de kooperatif hareketinin önemli bir geçmişi de vardır. Kooperatif hareketi 1990'dan çok önce başladı aslında. Franco'dan, Mussolini'den kaçan birçok anarşist, komünist, sosyalist buraya kooperativizm fikirleriyle birlikte geldiler. Önce hemen bir köye yerleştiler ve kooperativizmi denediler. Biz de bundan dolayı bu fikre yabancı değildik hiçbir zaman. Bunun gibi çok eski örnekler vardır. Mesela SANCOR hala yaşıyor. (...) Yani bizde güçlü bir kooperatif tarihi vardır. Askeri hükümetler, diktatörlüklere rağmen, yaşamı idame ettirmek için hala ayaktadırlar. (Yeğin, 2006: 160)

Arjantin'de işgal fabrikalarının yargı süreci ve yasal durumu önemli kazanımlar ve reddedilen taleplerle sonuçlanmıştır. En büyük ve en önemli işgal fabrikaları olarak

Zanon Seramik Fabrikası ve Brukman Tekstil Fabrikası işçileri ilk başta işçi denetimi altında kamulaştırma talebinde bulunmuşlardır. Bu talebin nedeni ücret ve sosyal güvenlik konularında işçilerin devlet güvencesi altında bulunma isteği olmuştur. Başka bir açıdan da devlet mülkiyeti, yeniden üretim için gereken sermaye ve teknoloji yardımını yapacak güvenilir bir desteğe sahip olma anlamına gelmektedir. Ancak bu talep tüm direnişlere rağmen kabul görmemiştir, siyasi iktidar işçi kooperatifi modelini işgal fabrikaları için tek yasal statü olarak tanımıştır (Kabat, 2011: 370, 371). Gerçekleştirilen yasal reformlar yoluyla işgal fabrikalarının işçi kooperatifine dönüşmesi ve işçilerin mülkiyetine geçmesi belli bir yasal meşruiyet kazanmıştır. Ancak bu kazanım bedelsiz olmamakta, eski firmadan kalan borçların işçilerin sorumluluğuna verilmesi ve işçilerin iki yıllık bir üretim sürecinden sonra işletmeyi eski işverenden satın alma hakkını elde etme ya da kiralama hakkı gibi bedeller söz konusu olmuştur. Bunların yanında geçici kamulaştırmalarla fabrikalar/işyerlerinin işçiler tarafından devralınması sağlanmaktadır, ancak yine çeşitli borçlar, işletmenin yer aldığı binanın satın alınması gibi giderler işçilerin sorumluluğunda olmaktadır. Ayrıca bina ve makineler için açık arttırma da söz konusu olmaktadır. Bu giderler işçilerin alamadıkları ücretlerin toplamından düşüldüğü gibi, sağlanan devlet kredileriyle de karşılanmaktadır. Yargı süreci ise işçilerin işgal ettikleri işletmede üretime devam ettiklerini kanıtlamalarını kapsamaktadır (Kabat, 2011: 369, 370; Rossi, 2016: 171, 172; Ruggeri, 2015: 124). İşçi kooperatifinin işçilere tanınan tek yasal statü olması işgal fabrikaları sorununun devlet tarafından kapitalist sosyo-ekonomik düzen içinde mümkün olduğunca en uygun şekilde çözülmesi düşüncesiyle örtüşmektedir. Bu yasal yönlendirme, kooperatife dönüşen işgal fabrikasının kapitalist piyasa ekonomisi içinde faaliyetine devam etmesi ve eski işverenden kalan borçlar gibi çeşitli yükümlülüklerden de kurtulamaması sonuçlarını vermektedir. Kazova Direnişi'ne bakıldığında zaman belli yönlerden avantajlar ve dezavantajlar görülmektedir. Kazova Fabrikası işgal edilmesine rağmen ve bu işgal süresince üretime başlanmasına rağmen ortada ne kamulaştırma talebi ne fabrikayı devralma talebi vardır. İşgal belli bir süre sonra bitmiş ve fabrika yeni mal sahibine terkedilmiştir. Ücret ve tazminat alacaklarıyla ilgili yargı süreci başlatılmış ve haciz koyulan makinelerin mahkeme tarafından Kazova işçilerinden birine geçici teslimi sayesinde sadece yeni taşınan yerlerin (atölye ve mağaza) kirası dışında ciddi başka bir gider (eski borçlar, fabrika binasının satın alınması) söz konusu olmamıştır. Bu görünen avantajlara rağmen devletin işçi

kooperatifi konusunda bir desteği olmaması yaşanan ekonomik sorunların devamına neden olmaktadır. Açık arttırma ise makineler konusunda normal bir yasal prosedür olarak işlemiş ve bir Kazova işçisinin kıdem tazminatı alacağına karşılık Kazova işçilerinin eline geçmiştir.

Yeniden üretime geçme konusunda ise Arjantin’de makinelerin tahrip edilmesi gibi eski işverenin sabotajları ve fabrikadaki malzemelerin, makinelerin vs. kaçırılması örneklerine rastlanmıştır (Kabat, 2011: 373; Ruggeri, 2015: 30). Aynı durum Kazova Fabrikası’nda da yaşanmış, kaçırılan makineler olduğu gibi tahrip edilen makinelerin tamiriyle uğraşmıştır.

Arjantin işçi özyönetimlerinde işgücü kaybı başka bir sorun oluşturmaktadır. İşgal sürecinde özellikle nitelikli işçilerin ayrılması görülmüştür. Son yıllarda ise ekonominin daha iyileşmesiyle işgücü piyasasında ücretler konusunda dezavantajlı bir duruma düşülmeye başlanmıştır (Ruggeri, 2016). Tamamen aynı olmasa da benzer bir durum fabrikanın kapanması ve sonrası işgal sürecinde Kazova Direnişi’nde yaşanmış, fabrikanın kapanmasıyla başlayan sürecin çeşitli aşamalarında işçilerin sayısı giderek azalmıştır. Bunun yanında direnişten bağıni koparmayan ama direnişin içinde de doğrudan yer almayan işçilerin varlığı da bir yandan söz konusu olmuştur. Bunun nedeni ise hem ekonomik hem de üretim için çok sayıda işçiye ihtiyaç olmamasıdır çünkü elde yeterince stok bulunmaktadır ve dolayısıyla üretilen malların satış sıkıntısı görülmektedir. Arjantin’de ise çoğunlukla işgücü kayıplarından ve üretimde altyapıyla ilgili bazı yetersizliklerden dolayı ilk başlarda anca %30 kapasiteyle üretim yapmak mümkünken, son yıllarda %60 kapasiteyle üretim yapılmaktadır. Arjantin’de satış sorunundan ziyade üretimde var olan eksikliklerden dolayı işgal fabrikalarının tam kapasite çalışamaması gözlemlenmektedir (Ruggeri, 2015: 116).

Arjantin işçi özyönetimlerinde ilk yıllarda mevcut teknolojinin yenilenmesi konusunda ciddi sıkıntılar yaşanırken son yıllarda işgal fabrikalarının %70’inin bu konuda gereken ilerlemeyi gösterdiği görülmektedir (Ruggeri, 2015: 117). Diren Kazova Kooperatifi’nin elektronik makine yatırımı işçi özyönetiminin tüm zorluklara rağmen gereken teknolojik yenilenmeyi gerçekleştirebildiğini göstermektedir.

2011 yılında yapılan araştırma Arjantin’de işçi özyönetimi altında faaliyet yürüten işletmelerin %71’inde gelir bölüşümünde eşitlik olduğunu ortaya çıkarmıştır. 2005

yılında ise bu oranın %44 olduğu görülmektedir. Bu konuda bir artış söz konusudur. Gelirin bölüşümünde eşitsizlik olan işletmelerde bu durum işçiler tarafından, yapılan işlerin nitelikleri arasındaki farklılıkla savunulmaktadır (Faria&Novaes, 2011: 406; Kabat, 2011: 375). Kazova işçi özyönetiminde ise gelir bölüşümü Özgür Kazova'da eşitlikçi bir şekilde gerçekleşmekte, Diren Kazova'da ise çoğu zaman bölüşümde farklılık olmaktadır. Ancak işlerin niteliğinden doğan bir farklılık değil, işçilerin ekonomik ihtiyaçlarından doğan bir farklılıktır.

Kazova işçi özyönetiminin gelirleri çoğu zaman düzenli ve bu nedenle yeterli olmamaktadır. Aynı ekonomik sıkıntıları yaşayan Arjantin işçi kooperatifleri için bu olgu kendi kendini sömürme (self-exploitation) olarak tanımlanmaktadır. Öbür yandan ise ekonomik olarak başarı kazanmış bazı kooperatiflerin yeni ücretli işçi aldığı, ancak işe alınan işçilerin kooperatife üye yapılmadığı ve bunun sonucunda ücretli işçi sayılarak yeni bir sömürü düzeni yaratıldığı gözlemlenmektedir. Bu durumun tersi örnekler de yaşanmaktadır. En önemli ve en büyük işgal fabrikalarından olan Brukman Tekstil Fabrikası'nda 132 işçiden 32'si direniş sürecinde ve kooperatifin kuruluşunda yer almıştır. İlerleyen zamanlarda üretimi arttırmak için yeni işçiler almışlardır ve bu yeni katılan işçiler kooperatife üye yapılarak eski Brukman işçileriyle aynı haklara sahip olmuşlardır (Kabat, 2011: 375, 376). Ekonomik koşullar el verdiği zaman eşit üye olarak yeni işçi katılımını Kazova işçileri de desteklemektedirler. Ekonomik koşulların el vermemesi ürettikleri malları satacak bir pazar bulamamalarından kaynaklanmaktadır.

Piyasaya olan bağımlılık Arjantin'de de benzer bir sorun yaratmaktadır, ancak 10 yılı aşkın bir süre sosyal demokrat hükümetin çeşitli destekleri işçi kooperatiflerinin yaşaması için yardımcı olmuştur. Ancak yeterli olmayan durumlarda kooperatifler pazar bulma sıkıntılarını zaman zaman olumsuz durumlar yaratan sonuçlara rağmen aşmaya çalışmışlardır. İşgal edilen fabrikanın eski müşterileriyle yeniden anlaşma yapılması ve fason çalışma pazar sorununun aşılması için başvuru yaygın yöntemler olmuştur. Ancak bu yöntemler kooperatifleri yaşattığı gibi, işçi özyönetiminin üretim faaliyetlerine işçilerin kendi iradeleriyle değil, bir başka "patron"un iradesiyle karar verilmesi gibi sakıncaları barındırmaktadır (Rossi, 2016: 169-171; Ruggeri, 2015: 116-118). Pazar yaratırken bir yandan yeniden mevcut kapitalist özel mülkiyet rejimine teslim olunmaktadır. Fason çalışma konusuna Kazova işçi özyönetiminde de uzak durulmakla beraber ekonomik sorunların ağırlığı altında zaman zaman

başvurulan bir yol olarak isteksizce yaklaşılmaktadır. Her iki ülkede de işçi özyönetimleri piyasaya tabi olma engeliyle karşılaşmaktadırlar. Bunun yanında Arjantin’de bazı işçi kooperatifleri piyasa engelini aşmak için aralarında dayanışma ilişkilerini güçlendirerek birleşme yoluna gitmektedirler. Örneğin matbaa sektöründe yer alan 7 kooperatif 2007 yılında yatay bir örgütlenmeyi esas alarak bir federasyon olarak bir araya gelmişlerdir. Üretim, satın alma, eğitim gibi konularda birimler oluşturularak ortak bir yönetim organı oluşturmuşlardır (Kabat, 2011: 378).

Kooperatiflerin kendi aralarında dayanışma ilişkileri geliştirmeleri gibi işgallerin ilk başladığı zamanlarda ortaya çıkan toplumsal dayanışmalar işçi direnişlerinin devamlılığı için kritik bir nokta oluşturmaktadır. Bu konuda Arjantin ve Türkiye örnekleri benzer toplumsal dayanışmaların farklı şekilde etki ettiğini göstermiştir. Örneğin Arjantin’de bir toplumsal hareket olarak mahalle meclisleri doğrudan Brukman Tekstil Fabrikası işgalini desteklerken, Türkiye’de Gezi Parkı eylemleri sırasında çeşitli semtlerde, mahallelerde ortaya çıkan forumlar Kazova Tekstil Fabrikası işgalini üretilen kazakları satın alarak maddi olarak desteklemişlerdir. Meclis ve forum arasında var olan nitel farklılıkların desteğin biçimini belirlediği ortadadır.

Kazova işçi özyönetimi sürecinde görüldüğü gibi işbölümünün aşılması yolunda gelişmeler Arjantin işçi kooperatiflerinde de var olmaktadır. İşçiler hem üretimde çok yönlü olmaya başlamışlar hem de birçok örnekte karşılaşıldığı gibi yönetim kademesinde yer alan çalışanların ayrılması sonucu yönetim işlerini de üstlenmek zorunda kalmışlardır. Üretim konusunda örneğin Brukman Tekstil Fabrikası’ndan bir işçi eskiden sadece giysinin ceplerini dikmekten sorumluyken artık giysinin tamamıyla ilgilendiğini söylemiştir. Bunun yanında yönetim işleriyle uğraşmaya başlayan işçilerin sadece üretimde var olan işbölümünü değil, maddi ve zihinsel faaliyet ayrılığını da ortadan kaldırdıkları çeşitli işçi kooperatiflerinde gözlenmektedir. Ancak yönetim ve üretimin dönüşümlü sürdürülmesi örneğiyle her işçi kooperatifinde karşılaşılmamaktadır (Kabat, 2011: 376; Rossi, 2016: 173).

Kazova işçi özyönetiminde işçi meclisleri, konseyleri gibi kurumsal ve resmi yapılar görülmemektedir. Sadece Diren Kazova Kooperatifi’nin yasal zorunluluğun getirdiği genel kurulları olmaktadır. Buna yol açan etken Kazova işçi özyönetiminde az sayıda işçinin yer almasıdır. Dolayısıyla kararların alımında ve işletmenin işleyişinde

yönetim mekanizmalarına doğrudan ihtiyaç doğmamaktadır. Ancak ortalama 20'yi aşkın işçinin olduğu Arjantin işçi özyönetimlerinde genel olarak bu mekanizmalara gerek duyulmaktadır ve bazı sorunlara da yol açmaktadır. Kooperatif üyesi işçilerin oluşturduğu bir işçi meclisinin yanı sıra seçimle oluşturulan bir yönetim konseyinin varlığı zaman zaman işçilerin çoğunluğundan ayrı kararların alınması gibi durumlar yaratabilmektedir. Bu sorun işçi meclisinin sık sık toplanmasının mümkün olmamasına dayandığı gibi, işçilerin çoğunun yönetimle ilgili işlere eski alışkanlıklarından kaynaklı olarak yabancı ve uzak durmalarının da rolü olmaktadır. Böylece yeni tipte bir patronluk makamının ortaya çıkışına neden olmaktadır. İşçi özyönetiminin gerçekleştirmek istedikleri bakımından bir gerileme anlamına gelerek kapitalist özel mülkiyet yapısı altında var olan işçi-işveren ilişkisinin farklı bir şekilde yeniden üretilmesine yol açmaktadır (Kabat, 2011: 377; Ruggeri, 2016). Kazova işçi özyönetiminde de ortaya çıkan farklı tipte bir patron rolü gözlemlenmektedir. Ancak Arjantin'deki örneklerden farklı olarak kurumsal bir yönetim mekanizmasının olmayışı ve az işçinin varlığı bu durumun anlık ve uzun vadede geçici olduğunu göstermektedir. Kazova işçileri ister istemez özyönetimde ortaya çıkan her gelişmeye ve soruna doğrudan tanık olmaktadır.

Ortaya konulan birçok örnek üzerinden yapılan karşılaştırmalarla, Arjantin işçi özyönetimleri ve Kazova işçi özyönetimi, aralarında var olan birtakım farklılıklara rağmen genel olarak benzer süreçlerden geçtikleri ve benzer sorunları yaşadıkları görülmektedir. Tarihsel ve ulusal faktörler işçi özyönetimlerinin farklılaştıkları noktalarda ön plana çıkmaktadır, ancak görünen farklılıklar işçi özyönetimini tanımlayan genel benzerliklerin önüne geçememektedir.

3.3. İŞÇİ ÖZYÖNETİMİ ve SENDİKALAR

İşçi sınıfı mücadelesinden bahsedildiği zaman akla gelen en önemli toplumsal aktörlerden biri sendikalar olmaktadır. İşçi sınıfının ücret ve çalışma koşullarıyla ilgili sorunlar karşısında kapitalist sınıfla mücadele edebilmek için oluşturduğu sendikal örgütlenme ve yine benzer sorunlara dayanan ancak ağırlaşan koşullar karşısında işçi sınıfının başvurduğu daha radikal bir adım olan işçi özyönetimi pratiği, kapitalist üretim ilişkilerinin bağrından doğmaları bakımından birbirleriyle yakın ilgili konumdadırlar. Bölüm 1.3.2'de gösterildiği gibi Türkiye'de yaşanmış işçi özyönetimlerinin büyük kısmı sendikaların öncülüğü veya yönlendirmesiyle

gerçekleşmiştir. Ayrıca yine güncel örnekler olarak Bölüm 1.4'te gösterildiği gibi Latin Amerika'nın bazı ülkelerinde işçi özyönetimi sendikaların liderliğinde sürdürülmektedir. Bu bakımdan işçi özyönetimi ve sendikalar konusu hem teorik hem pratik olarak birbiriyle bağlantılı olmaktadır.

Ancak bu bölümde sadece işçi özyönetiminde sendikaların rolü konusu değil, ayrıca işçilerin sınıf örgütlenmeleri olarak sendikalarda katılım ve işçi denetimi konusu tartışılacaktır. Özyönetim nasıl ki bir işletmede işçilerin kendi yönetimlerini tanımlamak için kullanılıyorsa, sendika da bir sınıf örgütlenmesi olarak işçilerden ayrı bir yapı değil, esas olarak işçilerin kendi örgütleri olmaktadır ve bu örgütlerde işçilerin konumu meselesi her zaman ön plana çıkmaktadır. Bu bakımdan işçi sınıfının doğrudan ekonomik ve demokratik çıkarlarını koruduğu varsayılan sendikaların üye işçilere sendikal örgütlenme içerisinde ne kadar etkin olacakları alanlar yarattıkları veya yaratabildikleri önemli bir soru işareti barındırmaktadır.

Özellikle günümüz sendikal örgütlenmelerinde ön plana çıkan sorunlar esas olarak yasal mevzuatın kısıtlayıcılığı, işçi sınıfının toplumsal ve siyasi alandaki zayıflığı ile bundan güç alan devlet/işveren kesiminin uygulamaları olarak gösterilebilir ancak sendikaların kendi iç sorunları da bu sorunları ağırlaştıran bir etki yaratmaktadır. Sendikalarda var olan yönetsel ve bürokratik mekanizmalar, sendikaların gittikçe merkezileşen yapıları, sendika içi demokrasinin işleyişiyle katılım ve denetim süreçlerinde üye işçilerin etkisi gibi konular mevcut sendikaların işçi sınıfını temsil etme konusunda olumsuz bir görüntü ortaya koymalarına neden olmaktadır (Lordoğlu, 2004). Bu görüntünün işçi sınıfı içerisinde sendikaların işçilerin haklarını savunmayacağı inancını yarattığı ve bu nedenle işçilerin sendikal örgütlenmeden uzak durma tercihinde buldukları yapılan bir araştırma sonucunda ortaya çıkmıştır (Şenkal, 1999, aktaran Lordoğlu, 2004).

Bu duruma karşın bu bölümde mevcut bazı sendikaların işçi katılımı ve denetimi konusyla birlikte işçi sınıfının çıkarlarını savunmada nasıl çözümler üretmeye çalıştıklarına da kısaca değinilecektir. Bunun yanında sendikaların Kazova Direnişi'ne kayıtsızlıkları bahsedilen olumsuz görüntüyle beraber tartışılacaktır ve Kazova işçi özyönetiminin çeşitli açmazları yine sendikacıların görüşleriyle beraber değerlendirilecektir.

Bölüm 1.3.2’de bahsedildiği gibi Yeraltı Maden-İş Sendikası 1980 öncesi Türkiye’de yaşanmış önemli işçi özyönetimi deneyimlerinde öne çıkmış bir sendika olma kimliğine sahiptir. Günümüzde varlığını sürdürmeyen sendika, sendikal anlayışı ve örgütlenme yapısıyla işçi özyönetimini hem sendika içinde yaşatan hem de devletin kapatma kararı aldığı işletmelerde yönetimi ele alarak üretimi sürdürebilecek yetkinliği gösteren çok önemli bir sendikal örnek olmuştur. Sendikanın genel başkanı Çetin Uygur bunu önemle ve defalarca vurgulamaktadır:

“Sendikal bilinç denilen olayın işçiye kazandırılması, sistemin verdiği bilginin dışında onu bir sınıf bilinciyle, sendikal örgütlülükte toparlanması, bu bilincin daha örgütlenmenin ilk adımlarında işçi nedir, işçi sınıfı nedir, sendika nedir, sendikal mücadele nedir, bunları daha örgütlenmesinin, sendikanın üyeliğine geçişte büyük harflerle öğrenmeye [başlaması] (...) ve sendikasına girdiği andan itibaren de sendikanın bu bilgiyi genişleterek ona sunması yani işçinin öğrenmesi, eğitilmesi denilen bir olay. Bu eğitim öğrenimle birlikte de işçinin kendi sendikasında da söz sahibi olması, karar sahibi olması. Bu bilgi ve kararlarla birlikte işçinin bir yanı sıra örgütte diğer yanı sıra üretim yapmış olduğu işyerlerinde de işverenle kendisinin söz ve karar sahipliğinin de bulunduğu alanlardan gerçekten kendini kabullendirmesi. Bunu tabii ki toplu sözleşme denilen olayın gerçekleşmesinde kayıt altına da aldırıyor işçi örgütlülüğüyle. Sendikasında da daha başlangıç aşamasında dediğim bu bilgileri edinirken işçiler sendikasında da söz sahibi ve karar sahibi olması derken de sendikal örgütlenmedeki yapılanma da buna uygun, gerçek anlamda bir sınıf örgütü olması gerekiyor. Yani işyerinde işçiler üretim içindeki çalışma yerlerine göre gruplar halinde işçi komiteleri kurmaları. O komitelerde bilgisi, deneyimi güvenilir, içlerinden bir arkadaşlarını sözcü haline getirerek, işyerindeki bu sözcü arkadaşlarının bir araya gelmesiyle işyerinde bir işçi konseyi oluşması. Dolayısıyla bu gruplardaki işçiler ister bireysel sorunları ister işyeri sorunları olsa da bu sorunlarını o sözcüleri aracılığıyla konseye taşırlar. O konseyin kendi içinden seçmiş olduğu bir kişi de sendikanın merkezinde orda da temsilcidir. Oraya kadar gider.” (G7)

“[Sendika] en genelde sınıf çıkarları açısından haklarının mücadelesini verdikleri, onların kazanımlarını korudukları bir örgütlülüktür. Yaşama bakışları ve değerlendirmelerini sağlayan bir örgütlülüktür. [İşçiler] tercihlerini de o doğrultuda yaparlar. Sendika yönetimine getirdikleri, seçtikleri arkadaşları onlara bu görevlerini yerine getirmeyi sağlarlar.” (G7)

“İşçinin sendikası kadar işyerine kadar bir ilkökul mezunu olmuş olsa bile kendi örgütünde söz ve karar sahipliği, yönetici olabilme, denetleyebilme; işyerinde denetleyebilme” (G7)

Yeraltı Maden-İş; sendika içi demokrasi, temsil, katılım ve denetim açısından sendikanın temelini oluşturan örgütlenmeler sayesinde parlak bir örnek oluşturmaktadır. Aşkale ve Yeni Çeltik işçi özyönetim deneyimlerine geçmeden toplu iş sözleşme aşamasında yaşananlara değinmek sendikanın işleyişini anlamak için somut ve açıklayıcı bir örnek olacaktır:

“Nihai anlamda toplu sözleşme denilen bir olay söz konusu olduğunda da işyerlerindeki komitelerdeki işçilerin sözcüleri aracılığıyla da taleplerini konsey sözcüleri aracılığıyla sendika merkezine kadar götürmeleri. Sendika merkezinde toplanan en geneldeki işkolundaki sözleşme, o işyerindeki sözleşmeden en geneldeki sözleşmeye kadar, o bilgilerle hazırladığı taslağı işverene taşımadan önce işyerine yeniden gönderip onların isteklerinin yansıyıp yansımadığını onlara ne dediklerinin bilgisini de alması.” (G7)

Burada görüldüğü gibi işçiler toplu iş sözleşmesinin hazırlanmasının her aşamasında söz sahibi olmuşlardır, tek taraflı bir hazırlık süreci değil, işçilerle sendika arasında görüş alışverişinde bulunulan bir durum ortadadır. Sendikanın talepleri işçiden aldığı, bu taleplere uygun bir çerçevenin hazırlandığı ve son karar olarak işçilere tekrar dönüldüğü bir süreç görülmektedir.

Günümüzde DİSK’e bağlı Birleşik Metal-İş Sendikası bu tip komite tarzı örgütlenmeleri işyerlerinde oluşturmaktadır ve bu bakımdan mevcut sendikal hareket içinde ileri bir çizgiyi temsil etmektedir. İşçilerin seçimiyle göreve gelen işyeri sendika temsilcilerinin bulunduğu ve çeşitli işyeri kurullarında yer alan üye işçilerden oluşan işyeri komiteleri Yeraltı Maden-İş örneğini bazı açılardan hatırlatmaktadır:

“Şimdi sendikanın ilkesi ne? Sınıf ve kitle sendikası diyor sendika kendine. Bağımsız olduğunu söylüyor devletten, sermayeden. Tüzüğünde ifade ettiği gibi sendikal demokrasinin, işçi katılımının olmasından bahsediyor. Bunun için araçlarınızın olması lazım. Bu ilkeler manzumesi sözle, yazıyla kalamaz. Şimdi bu sendikanın araçları ne? Bir aracı işyeri sendikacı temsilcilerini seçimle ataması. Normalde Türkiye’deki yasalara göre seçim zorunlu değil, sendika üyeleri arasından birini yasaya göre kaç taneyse onun atamasını yapar. Şimdi bizde seçim, seçimden çıkanın ataması yapılıyor, bu önemli bir şey. Toplu sözleşme boyunca o görevde kalıyor.” (G8)

“Sendikanın tüzüğünde ve yönetmelikleriyle düzenlediği işyeri komitesi yapılanması var. İşyeri sendika temsilcilerinin içinde olduğu ve onların sorumluluğunda işyerindeki bölüm ve birimlerden katılımı esas alan ve vardiyalardan esas alan. Toplam sayıya göre belirli bir sayısı olan bir komite. Biz buna işyeri komitesi diyoruz. Yönetmeliği var sendikada bunun. Ayda bir toplanır diyoruz. Fabrikadaki sorunları vs. görüşür diyoruz. Bunlar toplu sözleşme döneminde toplu sözleşme komitesine dönüşür. Toplu sözleşmenin hazırlanmasından sürecin takibine kadar alınacak kararlara dahil edilir diyoruz. Toplu sözleşmede uyuşmazlık yaşandı ve grev aşaması geldiğinde o komite grev komitesine haline getirilir diyoruz. Şimdi biz geçen bütün fabrikalarda bu işi sürdürüyoruz, sürdürmeye çalışıyoruz. Tam becebildiğimiz var, örgütlülüğümüzün zayıf olduğu yerler var. Ama sendikanın çok büyük bölümünde bu silsile işler. Bu komite çalışması işler. Burada son 29 Ocak [2015] grevi öncesinde de MESS’te de aynı şekilde oldu. Yani sözleşme taslaklarının hazırlanması ta oralardan geldi. MESS grup sözleşmesi olduğu için, bizim 44 fabrika vardı geçen dönem yanlış hatırlamıyorsam, 44 fabrikanın kendi komiteleri olduğu gibi o komitelerin temsilcileri yan yana geliyorlar ve merkez toplu sözleşme komisyonunu oluşturuyor. Kararlar orda alındı, eğilimler orda belirlendi. Yani yönetim kurulunun grev kararı, yönetim kurulunun grev ertelendikten sonra iş başı yapıyoruz kararı gibi kararlar bu tartışmalarla alınıyor.” (G8)

Yeraltı Maden-İş'te işçi komiteleri birçok işlevi bünyelerinde barındırmışlardır, örgütlü işyerlerinde sınıf çıkarlarını koruma bakımından güçlü bir etkiye sahip olmuşlardır:

“En önemli boyutu o örgütünde işçilerin kendi söz ve karar sahipliği, örgütünde söz ve karar sahibi. İşçi işe alımından tutun herhangi bir nedenden dolayı işverenin işçi işten çıkarma hakkı yok, çünkü ona bu örgütlülükle işyerinden işçi ve işverenlerin eşit sayılarda yer aldığı ve işçilerin sırayla başkanlık üstlendiği işletme konseyi var. Bu konseyler toplu iş sözleşmesindeki çıkabilecek olan sorunların çözümünde birincil derecede sorumlu. Orda çözülemiyorsa zaten sen greve gitme hakkını kullanabilirsin. İki, işçinin iş akdinin feshinde ancak o karar verebilir. işçi işe alımını onlar ister. İşverenler kendileri bakıp kendilerine göre başka yerlerden işçi getirmeye kalkınca o yörenin işsiz bir insanı varken sen dışardan niye getiriyorsun çünkü ücret düşüklüğünü kabul ederek özel sözleşmeyle alacak onları.” (G7)

Yeraltı Maden-İş işe alım ve işten çıkarma konularında işçilerin işyeri örgütlenmelerini oluşturarak işveren karşısında örgütlülüklerinden gelen güçlerini ortaya koymalarını sağlamıştır. Sendikasıyla birlikte işçi işyerinde denetim erkini elinde tutmuştur. Buna benzer bir yapılanma günümüzde DİSK'e bağlı Dev Turizm-İş Sendikası'nda görülmektedir. İşten çıkarmaların yoğun görüldüğü turizm işkolunda sendika işyerinde işverenin dahil olduğu bir disiplin kurulu oluşturarak haksız işten çıkarmaların önüne geçmeye çalışmaktadır:

“Sendikalaştığımız işyerlerinde biz bunu durduruyoruz. Birtakım kurallar koyuyoruz, sezon sonu nasıl işçi çıkarılacağına, sezon başı nasıl işçi alınacağına, eski işçiler çağrılmadan yeni işçiler alınmayacağına, eski işçilerin de sezon sonu çıkarılırken kendi isteğiyle ayrılmak isteyenlere öncelik verilerek emekliliğe hak kazanmış veya emekliliği dolmuş olanlara öncelik verilerek benzeri birtakım uygulamalarla işçinin içerde devamlılığını sağlamaya çalışıyoruz. Bir de işten çıkarmaları disiplin kurulu diye bir kurula bağlıyoruz. Disiplin kurulu kararı olmadan işçi işten çıkarılmaz. Disiplin kurulu neye göre karar verecek, gerçekten somut bir ahlaksızlık, hırsızlık, bir suç, kusur varsa. Disiplin kurulu sendika ve işverenin eşit oyuyla aralarında mutabık kalabilecekleri bir tarafsız başkan aracılığıyla o kurulda işçiyi değerlendiriyorlar, ifadesini savunmasını alıyorlar, suçlama raporları tutanakları inceliyorlar, bir mini mahkemede adil bir şekilde o işçinin devam edip etmemesine gerektiğine çünkü her suçun cezası idam değil, her suçun cezası da işten atmak değil, işçinin işyerinden atılması adeta işçinin idamı gibi, verilebilecek en ağır ceza. Buna gelene kadar ihtar verilebilir, uyarı verilebilir, yevmiye kesme cezası verilebilir, işten uzaklaştırma verilebilir, bunun en sonunda verilebilecek olan da iş çıkışıdır. Mecbur kalmadıkça işten atılmamasını istiyoruz.” (G9)

Görüldüğü gibi Yeraltı Maden-İş örneğine benzer ancak işçi yerine sendikanın ön planda olduğu ve dışarıdan getirilen tarafsız bir kişinin başkan olduğu, bu açıdan Yeraltı Maden-İş'e göre işçinin konumunun daha güçsüz olduğu bir yapılanma söz konusudur.

Sendikalarda ön plana çıkan bir başka konu sendika yöneticilerinin kazançları olmaktadır. Yüksek gelir kazanan sendika yöneticilerinin işçilere yabancılaştıkları ve sınıf çıkarlarından koptukları söyleneğelen bir durumdur. Yeraltı Maden-İş de bu konuda oldukça dikkatli davranmıştır. Sendika yöneticilerinin kazançlarıyla ilgili kararlar ilke düzeyinde olmuştur:

“Yönetim durumda bulunan arkadaşlar anlayışımız gereği asgari ücretle sendikamızda görev alırdı ve ben asgari ücretle emekli olmuş bir kişiyim. (...) İlkesel olarak bir sendikada yönetici olarak bulunan arkadaşım işçiler seçerek kendini bu göreve getirirler ve sendikal anlayışta bağitlamış olduğu toplu iş sözleşmesinde işyerlerinde sendikanın bağitladığı sözleşmede işçilerin aldığı ücretin en üst düzeydeki ücreti geçmemesi gerekir sendikanın yönetiminde bulunan arkadaşların alacağı ücret. Ama sendikada profesyonel diye tanımlanan, teknik işler yapan, toplu sözleşme konusunda yasal konuda hukukçu bilmem ne, onların onlardan yüksek bile olabilir, çünkü bir hukukçudur artı sözleşmelerin yapılabilmesi örgütlemenin yapılabilmesi sürecinden koşturmak durumunda bulunan sendikanın çalışan diye tanımlanan kişiler olabilir, onların ücretleri bile yöneticinin ücretlerinden fazla olabilir. Çünkü onlar beyin ve bedenleriyle [emek veriyorlar].” (G7)

Günümüzde buna benzer bir kararlılığın görüldüğü DİSK’e Nakliyat-İş Sendikası ücret politikasını tüzüğüne koymuştur. Sendika yöneticisinin örgütlü işkolunda var olan ortalama işçi ücretinden fazla kazanamayacağı sendika politikası olarak belirlenmiştir:

“Tüzüğümüzde bunu ortaya koyuyoruz, örneğin ortalama işçi ücreti yani sendika yöneticilerinin maaşı ortalama işçi ücretinden fazla olamaz diye bizim tüzük maddemiz var (...) ortalama işçi ücreti meselesi mesela (...) prensip olarak uyguluyoruz. Mesela benden yüksek maaş alan en az %30-40 oranında bizim sendika üyesi işçiler var, yani sendikal mücadeleyi bu şeylerle karşılaşıyoruz. Hemen işte bir yerde gelmek işte bir sendikanın ücret olanaklarından yararlanmak yani mücadele için değil, sendika yöneticiliğinin birtakım olanaklarından yararlanmak amacıyla [değil], işçiler mücadelede, sendikada olmak gerektiğini şey yapıyor. İşte bunla ilgili tüzük maddemizde düzenlemelerimiz var.” (G6)

Ücret politikası görüşmenin yapıldığı tarih itibariyle tam olarak hayata geçmemiş olsa bile sendika genel başkanından başlayan bir süreç söz konusudur. Sendika yöneticisinin kazancı konusunda önemli olan yönetim mekanizmalarında yer alan veya o mekanizmalara yeni dahil olan işçinin sınıf çıkarlarından uzaklaşmaması ve işçilere yabancılaşmamasıdır. Sendika yöneticiliğinin yüksek gelir getiren bir meslek haline gelmesini önleme amaçlı mekanizmalardan biri olarak ön plana çıkmaktadır:

“[Sendika yöneticiliği] elektrikçi, ayakkabıcı, boyacı gibi bir meslek değildir. O işçilerin kendi kararlarıyla görev verdiği örgütlerindeki bir yöneticiliktir. Bir yöneticilik yeridir. Dolayısıyla sendika yöneticisidir, işçi temsilcisidir. (...) Buldukları yerlere pratik yaşamının öğretilerini de taşıyarak belirli bir bilgi açısından diğer işçi arkadaşlarından daha yukarıya sıçramış olabilirler. Ama bu onların kendi kararlarıyla, kendi bilgilenmelerini sağlayarak, kendi kararlarıyla örgütsel yapıyı yönetmelerini, iki, örgütlerini denetleyebilmeleri, üç, işyerleriyle ilgili ve de içinde yaşadıkları politik ortamdaki gelişmeleri dikkate alarak haklarının savunulmasını sağlamada onların kararlarının duyurucusu, yol göstericisi, bilgilendiricisi olabilir, onların sesini taşır.” (G7)

Yeraltı Maden-İş Sendikası'nın anlayışı yine yönetici olan kişilerin işçilerden kopmayacakları, işçilerin kararları ve denetimleri altında sendika görevlerini yerine getirebilecekleri bir yapıyı ortaya koymuştur. Yeraltı Maden-İş'in tüm sendikal faaliyetleri işçi tabanından doğan ve güç alan bir süreci özetlemektedir. Bu sendikal faaliyetlerin en önemlileri Aşkale ve Yeni Çeltek işçi özyönetimleri deneyimlerinde ortaya apaçık çıkmıştır. Sadece işyeriyle sınırlı değil toplumun diğer kesimleriyle dayanışma ağları kuran ve özyönetim mantığını diğer toplumsal alanlara yayan bir pratiği ortaya koymuştur:

“Aşkale’de bakanlar kurulu salt sendikal nedenden dolayı işletme müdürünün Ülkü Ocakları’nın Ülkücü Teknik Elemanlar Derneği’nin başkanını Erzurum, işletmenin müdürü yaptılar Aşkale’de ve sendikayı istemiyoruz dediler Ankara’daki genel müdürlük TKİ. Sonunda ama işçilerin o işçilerin geldiği çevre köylülerin ve Aşkale’deki büyük bir kitlenin de işçilerin sendikası olarak Yeraltı Maden-İş’i benimsedikleri için pat diye bir gün bakanlar kurulu işletmeyi kapatma kararı aldılar. O zaman da o işçiler de tıpkı Yeni Çeltek gibi işletmeye el koydular. O iki işletmede de işçiler Yeni Çeltek’te ürettiler, pazarladılar. Toplu sözleşmelerinde ileri sürdükleri ücretlerini aldılar, kayıtları hep tutuldu. (...) En son bakanlar kurulu kararını kaldırttı böyle bir mücadele. Askeri birlikler işletmeyi kuşatıp içeriye girmek için geldiklerinde çevre köylüler de askerileri kuşattılar ve giremediler. (...) Sonuçta bakanlar kurulu kapatmayı kaldırdı, Aşkale’deki işverenler sendikayı kabul etme, masaya oturdu. Yeni Çeltek’teki işverenler de masaya oturdu, sözleşmeyi imzaladılar. Her iki sözleşmelerde de farklı farklı zamanlarda yaşandı ama kazanan işçilerdi, sınıfsal olarak ve çevreydi. (...) olaylar falan bittikten sonra Ankara’dan şirket genel merkezinden TKİ Genel Merkezi’nden de, sıkıyönetimden de işletmelere denetime adamlar gönderdiler. Yaptıkları denetimlerde tek kuruş açık bulamadılar. Çünkü direkt elektriğe ve benzine diğer malzemelere kadar, alınan her malzemenin kaydı, ödemeleri, iki, işçilerin aldıkları ücret, sözleşme masasına götürülmüş taleplere göre ücretler ödenmiş, hiç itiraz yok. (...) Hiçbir işçi, bölgede hiçbir kimse böyle bir örgütlenmelerden şikayetçi olmadı.” (G7)

Özellikle Yeni Çeltek işçi özyönetimi toplumsal kapsamı bakımından çok öne çıkmıştır ve Kazova işçi özyönetiminin karşılaştığı sorunlar bakımından öğretici deneyimler barındırmaktadır:

“Çok somut örnek Yeni Çeltek’te işveren ürettiği kömürü, bir oranda karaborsaya, bir oranda şeker fabrikasına veriyor, şeker elde edilmesinde kullanılıyor. Şimdi o işçilerin yakınları hatta babaları ve kardeşleri de dahil köylüleri pancar üreticisi, köylerinde ürettikleri şeker pancarını şeker fabrikasına gönderiyorlar. Sömürü oradan köylerden başlıyor, bir de burada çalışanlar, burada ürettikleri kömürden dolayı sömürülmeleriyle oraya gene şeker fabrikasına gidiyor iş, bir de karaborsaya gidiyor. Ama bunu örgütlenmeyle birlikte kavramaya başladıklarında, öğrenmeye başladıklarında haklarıyla ilgili ve işletmedeki işleyişle ilgili yani işe işçi alımından tut, iş güvencesine kadar konularda işçi sağlığı ve iş güvenliğine ilişkin isteklere kadar. İşverenlerin tavrı, pat diye de bir gün yeraltına açılacak olan tam kuyu değil de kuyuya benzer bir eğilimli kömüre ulaşım galerilerinin açılmasını yabancılara verince, işçiler işletmeye el koydu. Aylarca işletmeyi işçiler yönetti, karaborsayı kaldırdılar, bak dikkat et Amasya dahil Merzifon, Suluova, Havza denilen yerlerde, ilçelerde mahallelere kadar köylere kadar hatta haberler ulaştırıldı. Kömüre ihtiyaçları olanlar karaborsaya düşmeden mahallelerinizde komitelerinizi kurunuz. Bu komiteler onların aynı zamanda giderek mahalle komitelerinin belirli bir bilince de ulaşmasını da sağlıyordu sorunlar açısından, kömürle başladıkları komiteler. Bu komiteleriyle bir araya gelip, kim 5 kilo 5 ton, kimi 3 ton, kimi 6 ton çünkü 5 ton, 3 ton kömür için kamyon tutarak ta işletmeye gidemezler. Geliyorlar şu mahallenin komitesiyiz diyorlar, içlerindeki işçi temsilcisi, konsey sözcüsü arkadaş kim muhattap oluyorsa ona söylüyorlar, hemen kuyruğa giriyorlar, kömürlerini alıyorlar ama kömürlerini alırken kim ne kadar istemiş kime göre kamyonu 5 ton isteyeninki 5 ton, 3 ton 3 ton. Onlar kendi aralarında bir de mahallelerinde ekonomik güçsüzlüğünden dolayı kömür alamayan varsa, 5 ton kömür alandan sen 100 kilonu, sen 200 kilonu deyip, onlar kendi aralarında karar verip onlara da sağlayan bir işleyişi böyle oturtular. Böyle bir işleyiş onlarda belirli bir bilgilenmeyi, çalışmayı da ortaya koydu ve 12 Eylül denilen olayda yargılanırken o komiteleri, sıkıyönetim mahkemeleri, direniş komiteleri diye yargılamaya kalktı, bir gördüler ki mahallede oturan devlet memuru, polisler bile komitelere girmişler o kömür temin edebilmek için adamcağızlar onlar da. Hemen geri döndüler böyle.” (G7)

Toplumun diğer kesimleriyle kurulan böyle bir ilişki işçi özyönetiminin hem devamlılığı hem de toplum yararına iş yapma açısından karşılıklı bir fayda yaratmıştır. Örneğin Kazova işçi özyönetiminin piyasa dışında, fason çalışma dışında kendi ürünlerinin satışı konusunda yaşadıkları sorunlar açısından Yeni Çeltek deneyimi ne yapılabileceğine dair bir kaynak olarak kendini göstermektedir. Aşkale deneyiminde ise satış konusunda yaşanan sorun nedeniyle olumsuz bir örnek olarak Kazova işçi özyönetimine benzer bir durum yaşanmıştır:

“Ama Aşkale’de hep stoklar ağzına kadar doldu. [satış olmadı] çünkü böyle bir şeyin satılabileceği bir yerde değil işletme, öyle almaya gelen falan da yok. Erzurum-Erzincan yolunun üzerinde bir işletme.” (G7)

Satış konusu işçi özyönetimleri için doğal olarak kritik ve sorunlu bir alan olmaktadır. Bu sorunun aşılması için çözüm üretilemediği zaman sadece Aşkale deneyiminde olduğu gibi satışın olmaması durumu değil, aynı zamanda dar bir çevreyle sınırlı bir pazarla karşı karşıya kalma durumu da söz konusudur:

“Ama dediğim gibi sınıf bunları da yönetebilir, hem üretip hem yönetebileceğini göstermek bakımından... Yoksa mevcut kapitalizm, piyasa koşullarında zaten ona yaşam hakkı vermezler yani bir dayanışma örneği açısından, nedir, Kazova'nın ürettiği ürünlerin piyasasını kim oluşturur, işte demokrat, o örnekle bir dayanışma içerisinde bulunmaya çalışanlar tarafından bir şey oluşturulur. Yoksa birileri oradan alışveriş yapmaz. Ama dediğim gibi o çerçevede bir yeri, değeri vardır.” (G6)

Bölüm 3.1.9'da gösterildiği gibi mevcut sendikalar arasında Kazova Direnişi'ne en yakın ilgiyi göstermiş ve dayanışma içinde bulunmuş Nakliyat-İş Sendikası'nın Genel Başkanı işçi özyönetiminin geleceğine pazar bulma konusu nedeniyle umutsuz yaklaşmaktadır. Ancak buna rağmen ne olursa olsun işçi sınıfı mücadelesi için önemli bir kazanım olduğu düşünülmektedir, yalnızca işçi özyönetiminin tekil kapitalist işletmeyi dönüştürmesi nedeniyle işçi sınıfı için bir amaç olmaması gerektiği savunulmaktadır:

“İşçilerin de sınıf olarak bazı şeyleri yapabileceğini göstermek açısından önemli olabilir bazen. (...) işçiler bir işletmeyi kendileri yönetebilir, bu iradeleri var, ucuza da kaliteli mallar da üretebilirler, bunun örnekleri bir dayanışma içerisinde ortaya koyulabilir. Ama bunu bir, sonuçta işçi sınıfı mücadelesi bir düzen meselesi yani bunu tek tek bir lokal bir işletmeyi bir amaç haline dönüştürmek çok anlamlı gelmiyor. Ama direniş mesela Kazova'da olan, yaratılmaya çalışılan örnek bence olumlu bir örnektir. Ama bunu tek başına her direnişte adeta bir amaçmış gibi ortaya konması çok doğru değil. (...) Onu bir amaç haline dönüştürmek ve düzene karşı mücadele yerine onu bir amaç haline dönüştürmesi bir yanlış eğilim olur düşüncesindeyim.” (G6)

Anti-kapitalist çizgide duran bir sendika olarak Nakliyat-İş'in Kazova işçi özyönetimine desteği de, genel olarak özyönetime eleştirileri de anlaşılabilir olmaktadır. Ancak diğer sendikalar şimdilik bir kenara bırakılırsa örneğin sol siyasi çizgide yer alan işçi konfederasyonu olarak DİSK'in Kazova Direnişi'ne ilgisizliği sendikal hareket açısından sorgulanması gereken bir durumu ortaya çıkarmaktadır. İşçi komiteleri ve işçi konseyi örgütlenmeleriyle genel olarak Türkiye sendikal hareketinde farklı bir eğilimi temsil eden Yeraltı Maden-İş'in 1980 öncesi DİSK'le ilişkisi incelendiği zaman ortaya ilginç bir durum çıkmaktadır:

“Ben sendikamda genel başkanlık yaparken böyle bir mücadelenin içinden geçip gerçek anlamda sendikamız DİSK üyeliğine uzak tutulurken kabul ettiğimiz 2 genel kuruldaki, düşünce ve savunu anlamında uzak tutulurken bile...” (G7)

1978 yılına kadar DİSK'e üyeliği kabul görmeyen sendika, üyelik kabul sonrası yine ihraçlarla karşı karşıya kalan ve eylemlerine destek verilmeyen bir üye sendika olacaktır (Bütün, 2015: 26, 31). DİSK yıllar sonra bu sefer de sendikasız bir işçi özyönetimine ilgisiz kalmıştır. Bu ilgisizlikler bir sendikal tutumun devamlılığı olarak değerlendirilebilir.

DİSK'in yanında birçok bağlı sendikaları ve diğer sendikaların ilgisizliği de söz konusudur. Hatta Özgür Kazova işçileri bununla ilgili ilginç olaylar yaşamışlardır:

“Şöyle oluyor mesela, telefon açıyorlar hem ziyaret etmek istiyoruz hem kazak almak istiyoruz babında. Mesela oturuyoruz, böyle konuşurken x bir sendikanın yöneticisiyim diyor, ama benimle öyle konuşmuyor yani sendika şeyiyle konuşmuyor bireysel. Mesela ben direnişinize ilgileniyorum, yaptığınızın iyi bir şey olduğunu düşünüyorum, destek amaçla geldim kazak almaya diyor, ama ne iş yaptınız sorusuna gelince de işte x bir sendikanın bilmem ne üyesiymi diyor. Öyle bir sendika olarak beni ziyarete gelmediler, birkaç tane öyle denk geldi. (...) Direkman bir şu sendika adına geldik öyle bir şey yok.” (ÖK, G3)

Sendikaların kurumsal ilgisizliği sendikal hareket açısından sorunlu bir durumu ortaya koymaktadır:

“Tabii uzak durmaması gerekir. Bunu kendisinin çok ciddi anlamda bir sorun kabul ederken onun en geneldeki bütün işçilerin işyerlerinde bir dikkatlerinin orada toplanıp ordaki olayın ne olduğunu öğrenip o sorunun çözüm yöntemlerini diğer işçilerin de öğrenmesi yani farklı sendikalarda olmuş olsalar bile onları öğrenmeleri çünkü önümüzdeki günlerde kendileri de yaşayabilirler aynı şeyi. Dolayısıyla onu yaşamaya başladıklarında çözüm yöntemlerini bu kez olayı yaşayarak çözümü üretmek yerine çözümü daha önceden görüp o doğrultuda en kısa sürede çözümü yakalamak.” (G7)

Sendikaların ilgisi hem sınıf deneyimi açısından önem taşımaktadır ancak hem de sorunlar yaşayan Kazova işçi özyönetimine verilebilecek destekler açısından önem taşımaktadır. Ayrıca örgütlenmede büyük sorunların yaşandığı bir ülkede sendikaların en önem vermesi gereken konu olan sınıfsal dayanışma ve sınıfsal dayanışmanın işçi sınıfı içinde yaratacağı etkiyi amaçlamak açısından da sendikaların ilgisi konusu çok önemlidir:

“Önemli olan bir diğer boyut da onların yani öyle bir [geçim] sıkıntıları tabii ki yaşanan böyle bir düzende kesin önlerindedir, yaşamaktadırlar zaten çalışırken bile yaşamaktadırlar. Onların böyle bir olayda varsa sendikaları, sendikaları yoksa bile bu işkolunda olması diye

bir zorunluluk değil, diğer birtakım sendikalar, gerçekten bir sınıf sendikaları da onların konfederasyonları da hatta o sendikaların işyerlerindeki üyeleri de doğru bir bilgilendirmenin, doğru bir örgütlenmenin içindeyseler, onların da haftasonlarında hiç değilse ya da günlük çalışma saatlerinin sonrasında onların kapısını çalmaları. Ne oluyor, ne gidiyor diye bir bilgi alışverişi, gereksinimleri nelerdir, çocuklarının okula gitmesinden ev kiralalarına kadar içinde bulunabilecekleri ekonomik sorunlarına kadar her şeyden bilgileri olunca da, gerçekten de büyük bir işçi kitlesinin bilgilendirilmesiyle, onların desteğiyle dolayısıyla sorunun çözümü daha da hızlanır.” (G7)

Eski Yeraltı Maden-İş Genel Başkanı'nın sözleri sendikaların hem Kazova işçilerine verebilecekleri bakımından hem de sınıf mücadelesi içinde yer alan sendikaların işçi sınıfına katabilecekleri bakımından önemlidir. Yeraltı Maden-İş'in ise 1980 öncesi verdiği mücadelelerin ve ortaya koyduğu sendikal pratiklerin işçi sınıfı içinde edindiği yer açısından sendikal hareketin örgütlenmede sınıfla kurması gereken bağ konusunda önemli dersler içermektedir:

“Divriği'nde de örgütlenmemiz vardı. Yeraltı Maden-İş'ten sonra ordaki örgütlenmemizdeki işçi arkadaşlar bağımsız kendi sendikalarını kurdular biz cezaevlerine girdikten sonra ve çok başarılı oldular. Kendilerinin sendikalarını kurdular Divriği'nde.” (G7)

“Şimdi oradaki [Hekimhan] işçiler bile hala yeni işçiler bile sendika örgütü istiyorlar. DİSK'e bağlı sendika gitmiş oraya. Onlar, eskiler, emekli olmuş o eski köylüler bile benim adımları vermişler, bunlara sen onu tanıyor musun diye beni sormuşlar. He tanıyoruz demiş onlar, gidin önce onunla konuşun, ondan sonra gelin diye beni de haberdar ettiler. O öyle sendikaysan gel demek istiyor. Onun onaylanmasını istiyor. Çünkü o sendikada söz ve karar sahibi ama kendisini doğru bilgilerle, doğru sınıf bilgileriyle, doğru sendikal bilgilerle donatırsa bu benden, bu benim diyor. Benimsiyor, benim diyor benim.” (G7)

BÖLÜM 4

SONUÇ

Bulgular bölümünde gösterildiği gibi Kazova işçilerinin dört yıla yakın pratiği işçi özyönetiminin tüm özelliklerini barındırmaktadır. Hem işleyiş hem de ulusötesi benzerlikler açısından tarihte yer edinecek bir işçi özyönetimi pratiği olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Kazova işçilerini özyönetime iten nedenler Arjantin özelinde özyönetimci işçilerin yaşadıklarıyla benzerdir ve bunun sonucunda farklı hedeflerle olsa bile fabrika/işyeri işgali gerçekleşmiştir. Farklı hedefler Kazova-Arjantin özyönetimleri karşılaştırmasında gösterildiği gibi işçi hareketinin ve diğer toplumsal hareketlerin gelişmişliğine bağlı olmuştur. Arjantin’de hem sınıf bilinçli hareketlerin varlığı hem de tarihsel sınıf hareketleriyle ilgili toplumda var olan bilgiler sayesinde işgal hareketleri bilinçli bir politikanın ürünü olmuştur. Kazova işçilerinin işgali ise zorunlu nedenlerden, pratik içinde öğrenerek, bilgilenererek gerçekleşmiştir. Arjantin’de genel olarak işgal, iflası açıklanan fabrikaya el koyup üretime devam etme amacı taşıırken Kazova işçilerinin işgalde ilk hedefi işverenin dikkatini çekmek olmuştur. Ancak bu hedefin bir yarar getirmediğini yaşayarak öğrenen Kazova işçileri işgal içinde üretime çok sonraları girişeceklerdir. Bu bakımdan “patronsuz üretim” olgusu yaşayarak öğrenmenin bir başka aşamasını oluşturmuştur. Direniş içinde olan ve direnişin sürdüğü aylarda geçim sıkıntısını da bir yandan yaşayan işçiler fabrikada tamamlanmayı bekleyen kazakların farkına vararak biraz olsun maddi kazanç sağlamak için üretime başlamışlardır. Burada da bilinçli bir tercih değil, tesadüfi bir durum söz konusudur.

Buraya kadar özetlenen süreçte göze çarpan bir durum, Türkiye’de işçi sınıfını temsil etme iddiasında bulunan siyasi parti, sendika gibi sınıf örgütlerinin ezici bir çoğunluğunun Kazova Direnişi’ne uzak durmasıdır. Özellikle sürecin başından itibaren avukatların verdiği kurumsal destek sayesinde direnişte yol katedebilen Kazova işçilerine sınıf örgütlerinin desteğinin zayıflığı birçok sorun karşısında işçilerin çözüm üretmede sıkıntı yaşamalarına veya geç çözüm üretmelerine neden olduğu düşünülebilir. Hem direniş sırasında hem özyönetim aşamasında görülen bu

dayanışma eksikliği sınıf örgütleri açısından bir soru işareti oluşturmaktadır. Siyasi sınıf örgütlerinin mevcut durumları bir tarafa, sendikaların ilgisizliği Türkiye’de eksikliği sürekli söz konusu edilen sınıfsal dayanışma konusunda sendikaların payını da göz önüne getirmektedir. Sendikaların geleneksel yapılarıyla birlikte korumacı bir pozisyon alarak sınıf sorunlarını sadece ücret ve çalışma koşullarıyla sınırlı tutan anlayışları bu uzak duruşa bir temel oluşturmaktadır. Ortaya konulan direnişin dışında Kazova işçilerinin özyönetim girişimleri işçi sınıfının yapabileceklerini göstermesi bakımından paha biçilmez değerdedir ve sınıfa güven duygusu aşılacak niteliktedir. Genel olarak sınıf sorunlarını sadece gelecekteki devrimin çözebileceği “inancıyla” “soyut” devrim hedefine havale etme politikasına sahip siyasi sınıf örgütleri için ise Kazova işçi özyönetimi, kapitalizm içi koşullarda dahi işçilerin yönetme becerisine sahip olduğunu ve hedeflenen sınıf iktidarının olanaklılığını göstermesi bakımından işçi sınıfına duyurulması gereken bir örnek oluşturmaktadır.

Kazova işçi özyönetimi sınıfsal dayanışmanın eksikliğini ilk başlarda toplumsal dayanışmayla kapatmıştır. İşçi özyönetiminin en kritik konularından biri satışların nasıl gerçekleşeceği ki bu, Kazova deneyiminde sıklıkla bir sorun olarak görülmektedir. Kazova işçileri ürettikleri kazakların satışını o dönemler yaşanan bir başka direniş eylemi olan Gezi Parkı eylemleri sırasında kurulan mahalle/semt forumları sayesinde yapmıştır. Ancak Gezi Parkı eylemlerinin yarattığı toplumsal dinamizmin sönümlendiği ve forumların etkinliğini kaybettiği zaman Kazova işçi özyönetimi için satışlar bir sorun haline gelmiştir. Arjantin deneyimlerine bakıldığı zaman devletin özyönetimin devamlılığı için kredi olanakları sunduğu ve satış konusunda eski müşterilerle (şirketler) anlaşıldığı görülmektedir. Devlet kredileri ve eski anlaşmalar işçi özyönetimi için yeni sorunlar oluşturmakla birlikte Kazova işçi özyönetimi için bu tip ekonomik olanakların yokluğu özyönetimin doğrudan varlığını gelecek için tehlikeye atmaktadır. Kazova işçi özyönetimi sadece piyasada müşteri olarak tekil bireylerin taleplerine veya fason çalışmaya mecbur kalmaktadır. Satış sorununun nasıl aşılacağı Kazova işçi özyönetiminin geleceği için kilit önemdedir ve Özgür Kazova Tekstil Kolektifi’nin bu sorundan en derin şekilde etkilendiği bulgular bölümünde yer verilen son gelişmelerle birlikte ortadadır, Özgür Kazova’nın geleceği belirsiz durumdadır. Fason çalışma satışların yeterli olmadığı, stokların biriktiği zamanlarda başvurulmaya başlanan bir seçenek olmuştur ancak Kazova işçi özyönetimi fason iş bulmada da sıkıntı yaşamaktadır. Hem düzen aktörleri açısından

“sakıncalı” bulunmaktadır hem de sürekli bir gelir kaynağı olması için önemli firmalardan iş alınması gerekmektedir. Firmalara fason çalışmak ise işçi özyönetimini hedeflerinden saptıracağı için Kazova işçilerince sakıncalı bulunmaktadır. Sürekli ve yeterli gelir yaratmak sınıfsal ve toplumsal dayanışmanın yokluğunda Kazova işçi özyönetiminin varlığı için öncelik olmaktadır. Burada yine sınıf örgütlerinin destek vermemesi bir sorun olarak ortaya durmaktadır. Direnişin şekillenmesinde yer almayan sınıf örgütleri, Kazova işçilerinin bu sıkıntılarında da ortada görülmemektedirler, hatta bu sıkıntılardan haberdar oldukları bile şüpheli olmaktadır.

Sorunların aşılmasında bir seçenek de dünyadaki diğer işçi kooperatifleriyle geliştirecek ilişkilerdir. Arjantin’de kooperatifler arasında ulusal düzeyde ilişkiler görülmektedir. Kazova deneyimine bakıldığı zaman ise bu konuda hemen şaşırtıcı bir durum göze çarpmaktadır: Direnişçi Kazova işçileri arasındaki ayrılık. İki işçi grubu arasındaki anlaşmazlık hangi grup haklı veya haksız olsun nesnel olarak işçilerin güçlerini bölmelerine ve Kazova işçi özyönetiminin zararına neden olmuştur. Ayrılıktan sonra zaman içerisinde -2016 sonu itibariyle- Diren Kazova 7 işçiden önce 2 işçiye düşmüş, sonrasında 4 işçiye yükselmiştir, Özgür Kazova ise 5 işçiden 3 işçiye düşmüştür. Yaşanan işgücü kayıpları zaman içinde Diren Kazova’da gönüllü katılımlarla, Özgür Kazova’da ise dışardan ücretli işgücü katkısıyla telafi edilmeye çalışılmıştır. Satış sorunları ön planda görülebilir ancak ayrılığın, anlaşmazlığın ve anlaşmazlığa yol açan -önemli desteklerine rağmen- avukatların dahil olduğu ilk yönetim şeklinin Kazova işçi özyönetiminin bugün hala yaşadığı sorunlarda payı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Uluslararası dayanışma seçeneği Diren Kazova ve Özgür Kazova için bir çıkış noktası olarak görülmektedir. Diren Kazova işçileri yeni yeni ilişkiler kurmaya çalışırken Özgür Kazova işçileri bu konuda daha aktiftir. Ancak yasal olarak kooperatif olmamanın sorunlarını yaşamaktadırlar. Maddi yetersizlikler ve üye sayısı sorunu kooperatifleşmenin yoluna engeldir. Diren Kazova ise kooperatifleşmiştir ve uluslararası ilişkiler kurmada bunun avantajlarını kullanmaya başlamıştır. Kooperatifleşme konusunda 2016 sonu itibariyle Diren Kazova farklı bir görüntü sergilemektedir. Tüm üyelerin kooperatifte çalışan işçiler olmadığı, Kazova Direnişi sürecinde farklı rollerde yer alan kişilerin üye olduğu bir kooperatif modeline sahiptir. Üretim ve faaliyet açısından bir işçi kooperatifidir ancak yönetim açısından

tam anlamıyla bir işçi kooperatifi demek bu görüntü karşısında zordur. Bahsedilen durumlar, Kazova işçi özyönetiminin kooperatifleşme konusunda hem yasal hem kurumsal olarak daha alacağı mesafeler olduğunu göstermektedir.

Kurumsallık, uluslararası ilişkiler konusunda da öne çıkmaktadır. İşçilerin yurtdışına çıkma, para, yabancı dil, iletişim gibi sorunları görüşmelerden yakalananlar arasındadır. Uluslararası ilişkiler kurmada işçileri temsil edecek sürekli ve yetkin kişilerin varlığı bu sorunların aşılmasına yardımcı olabilecektir. Ancak elbette bu desteğin gönüllü olması Kazova deneyiminin bu günlerinde zorunlu olmaktadır.

Yine satışlar konusuna dönecek olursa, Yeraltı Maden-İş Sendikası'nın içinde yer aldığı Yeni Çeltik işçi özyönetimi deneyimi toplumla kurulan ilişkiler açısından başvurulabilecek dersler içermektedir. Mahallelerden köylere varıncaya kadar kurulan komiteler yoluyla kömür satışının gerçekleşmesi hem özyönetim hem toplum yararına olmuştur. Burada önemli olan, işin sadece özyönetimci işçiyle sınırlı olmaması, işin içinde sınıftan yana örgütün ve toplumun yer almasıdır. Sendikanın örgütlenmesinde öncelik verdiği komiteler/konsey modelinin, işçi özyönetiminin bağ kurduğu toplumun diğer kesimlerine örnek olduğu görülmektedir. Burada sendikanın işlevi sadece belli kesimler arasında aracı olmak değil, örgütlenme tarzıyla toplumda bir eylemlilik yaratabilmesidir.

İki konuda Kazova işçi özyönetiminin farklı yönelimler sergilediği görülmektedir. Biri, ücret, diğeri ise fiyatlardır. Kazova işçi özyönetimi ilke olarak eşitlikçi bir yapıyı ve ucuz kaliteli üretimi hedef almaktadır. Ancak pratikte bu durumdan sapmalar olmaktadır. Özgür Kazova eşitlikçi bölüşümü gerçekleştirirken, kaliteli olmasına rağmen ucuz üretim konusunda özellikle destek olmak isteyen toplum kesimlerinin gelirlerini zorlayan bir fiyat politikası uygulamak durumunda kalırken, Diren Kazova ucuz üretimi gerçekleştiren ancak bölüşüm konusunda çoğu zaman eşitlikçi olmayan bir yönetime sahip olmaktadır. Ekonomik koşullar her iki olumsuz durumda da Kazova işçilerini zorlamaktadır.

Tüm olumsuz durumlara rağmen Kazova işçi özyönetimi kapitalist üretim ilişkilerinden bağımsızlaşan ve uzaklaşan bir çalışma düzenini yavaş yavaş ortaya koymaya başlamıştır. Üretimin tüm süreçlerini öğrenmeye meraklı ve aynı zamanda zorunlu olan bir işgücü gelişimi görülmektedir. Elbette bu gelişim yönetim süreçlerini de içermektedir. Her ne kadar özellikle satış-pazarlama konusunda var

olan eksiklikler ve yaşanan sorunlar işçiler tarafından belirtilse de patronsuz üretimin dört yıla yakın bir deneyime sahip olduğu gözden kaçmamalıdır. Çalışma disiplini ise iki farklı örneği barındırmaktadır. Bir yandan kapitalist disiplinden kopan işyerinin işçiler için bir özgürlük ortamı yarattığı, örneğin bir sorun olduğu zaman işçilerin ortak karar alarak sorunları çözdüğü gerçeği vardır. Bu gerçeğe birlikte işçilerin genel olarak eski iş disiplinlerine bağlı kalarak çalıştıkları ve gerektiği zaman iş yetiştirmek için olsun işçi arkadaşlarının eksikliğini kapatmak için olsun belirlenmiş kendi çalışma zamanlarından daha fazla çalıştıkları görülmektedir. Ancak bir yandan da işe sahiplenmenin görülmediği, işten kaytarıldığı, kendi işyeri dışında ek gelir için dışarıda çalışıldığı bir işçi örneğinde görülmüştür. İşçi özyönetiminin en azından her işçinin bilincinde aynı dönüşümü gerçekleştirmediği ve ekonomik sıkıntıların bu dönüşümde ayrı bir engel oluşturduğu ortadadır. Belli bir disiplinin herkes için en baştan ortaya konulması işçi özyönetiminin sağlıklı işleyişi için önemli olmaktadır. Özyönetimle kapitalist disiplin sonlanmış olur ancak zorunluluk-özgürlük diyalektiğinde yeni bir çalışma disiplini ortaya konulmalıdır.

Bulgular bölümünde değinildiği gibi işbölümü ve yabancılaşma belli oranda işçi özyönetimi altında aşılmaktadır. Ancak işçi özyönetiminin sınırları elbette kapitalizmin hareket yasaları tarafından belirlenmektedir. Hem piyasaya hem de yasal mevzuatlara bağlılık devam etmektedir. Üretici etkinlik ve üretilen ürün artık işçinin sahipliğindedir ancak ürün hala meta formundadır çünkü piyasaya üretilmektedir, değişim değeri varlığını sürdürmektedir:

Ürünlerin üzerine etiket gibi yapışan değer olma özelliği, birbirleri karşısına tekrar tekrar değer nicelikleri olarak çıkmaları ile kararlılık kazanır. Bu nicelikler, üreticilerin iradeleri, öngörüler ve davranışlarından bağımsız olarak durmadan değişir. Bunlar için, kendi toplumsal faaliyetleri, nesnelerin faaliyetleri biçimini alır ve onlar nesneleri yöneteceğine, nesnelere onları yönetir. Birbirinden bağımsız yürütülen ve gene de toplumsal işbölümünün aynı anda gelişen kollarını oluşturan farklı türdeki bütün özel emeğin, devamlı olarak toplumun gerektirdiği oranlara indirgenerek, biriken deneyimlere dayanılarak bilimsel bir kanı halini alabilmesi için meta üretiminin, esaslı bir gelişme düzeyine ulaşması gerekir. Niçin böyledir? Çünkü, ürünler arasındaki her türlü raslansal ve durmadan dalgalanan değişim ilişkileri ortasında, üretim için toplumsal olarak gerekli emek-zamanı, kendisini, önüne geçilmez bir doğa yasası gibi zorla kabul ettirir. (Marx, 2007: 85)

Bu gerçeğin dışında Kazova-Arjantin karşılaştırması işçi özyönetiminin güncel evrenselliğini göstermektedir. Farklı coğrafyalara, farklı tarihsel-ulusal özelliklere ve hatta farklı zaman dilimlerine rağmen belli bir sosyo-ekonomik düzen içinde belli bir

toplumsal sınıfın benzer sorunlara benzer çözümler ürettiği bir kez daha görülmektedir. İşgal-özyönetim-kooperatifleşme çizgisi, işçi sınıfının kapitalizmin neoliberal saldırısına karşı ürettiği bir cevap olması ve işçi sınıfının yönetme becerisini tekrar göstermesi açısından gelecek için çok değerli bir anlam taşımaktadır. Sınıf mücadelesinin hala farklı araçlarla ve yeni sorunlara yeni çözümler üreterek devam ettiğini göstermektedir.

KAYNAKLAR

Basılı Kaynaklar

Arvon, H. (1991). *Özyönetim*. çev. F. Başkaya. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bonnet, A. (2011). “The Political Form at Last Discovered: Workers’ Council against the Capitalist State”. Ness, I & Azzellini, D. (Ed.), *Ours to Master and to Own Workers’ Control from the Commune to the Present* (s. 66-81). Chicago: Haymarket Books.

Bourgin, G. & Adamov, A. (1968). *1871 Paris Komünü*. çev. A. Tokatlı, G. Üstün. İstanbul: Ağaoğlu Yayınevi.

Bütün, O. (2015). *Yedi Kat Yerin Altından Uğultular Geliyor*. Ankara: Dipnot Yayınları.

Cangızbay, K. (2003). *Sosyalizm ve Özyönetim Reel Sosyalizmden Sosyalist Realiteye*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Carr, E. H. (2007). *Bolşevik Devrimi 1917-1923 Cilt:2*. çev. O. Suda. İstanbul: Metis Yayınları.

Castells, M. (2015). *Networks of Outrage and Hope: Social Movements in the Internet Age*. Cambridge: Polity Press.

Cunningham, P. (2011). “‘Hot Autumn’: Italy’s Factory Councils and Autonomous Workers’ Assemblies, 1970s”. Ness, I & Azzellini, D. (Ed.), *Ours to Master and to Own Workers’ Control from the Commune to the Present* (s. 322-337). Chicago: Haymarket Books.

Drulovic, M. (1976). *Özyönetim*. çev. T. Yaşamak. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Engels, F. (1970). “Önsöz”. çev. Z. Kafkas. Marx, K., *Fransa’da İç Savaş* (s. 7-24). İstanbul: Köz Yayınları.

Engels, F. (1971). *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*. çev. K. Somer. Ankara: Sol Yayınları.

Engels, F. (1975). *Anti-Dühring*. çev. K. Somer. Ankara: Sol Yayınları.

Faria, M. & Novaes, H. (2011). “Brazilian Recovered Factories: The Constraints of Workers’ Control”. Ness, I & Azzellini, D. (Ed.), *Ours to Master and to Own Workers’ Control from the Commune to the Present* (s. 400-417). Chicago: Haymarket Books.

Fişek, K. (1970). “Alpagut Linyit İşletmesi İşgalinin Birinci Yıldönümünde”. *Emek*, 2, 17-35.

Gluckstein, D. (2011). “Workers’ Councils in Europe: A Century of Experience”. Ness, I & Azzellini, D. (Ed.), *Ours to Master and to Own Workers’ Control from the Commune to the Present* (s. 32-47). Chicago: Haymarket Books.

Gramsci, A. (2014). *İtalya’da İşçi Konseyleri Deneyimi*. çev. Y. Alp. İstanbul: Belge Yayınları.

Güven, S. (1993). *Endüstriyel İşçi Kooperatifleri*. Bursa: Türk Dünyası Araştırma Vakfı.

Güzel, Ş. (1996). *Türkiye’de İşçi Hareketi (1908-1994)*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Hardt, M. (2005). “İtalyan Laboratuvarı”. çev. S. Özer, S. Göbelez. Virno, P., Hardt, M., Negri, A., Cleaver, H., Carolis, M., Vercellone, C., Del Re, A., Revelli, M., Piperno, F., Lazzarato, M., Agamben, G., Illuminati, A., *İtalya’da Radikal Düşünce ve Kurucu Politika* (s. 19-29). İstanbul: Otonom Yayıncılık.

Harvey, D. (2007). *A Brief History of Neoliberalism*. New York: Oxford University Press Inc.

Hobsbawm, E. (1995). *The Age of Capital 1848-1875*. London: Abacus.

Işıklı, A. (1983). *Kuramlar Boyunca Özyönetim ve Yugoslavya Deneyi*. İstanbul: Alan Yayıncılık.

Kabat, M. (2011). “Argentinean Worker-Taken Factories: Trajectories of Workers’ Control under the Economic Crisis”. Ness, I & Azzellini, D. (Ed.), *Ours to Master and to Own Workers’ Control from the Commune to the Present* (s. 365-381). Chicago: Haymarket Books.

- Lebowitz, M. (2006). *21. Yüzyıl için Sosyalizm*. çev. P. Üçer, İ. Akbulut. İstanbul: Yordam Kitap.
- Lenin, V.I. (1969). *Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi*. çev. M. Ardos. Ankara: Sol Yayınları.
- Lenin, V.I. (1999). *Ekim Devrimi Dosyası*. çev. K. Somer. Ankara: Sol Yayınları.
- Lenin, V.I. (2003). *Devlet ve İhtilal*. çev. K. Somer. Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları.
- Mandel, E. (1992). *İktidar ve Para*. çev. B. Tanatar. İstanbul: Yazın Yayıncılık.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü*. çev. O. Akınhay, D. Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Marx, K. (1966). *Felsefenin Sefaleti*. çev. E. Başar. Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (1970). *Fransa'da İç Savaş*. çev. Z. Kafkas. İstanbul: Köz Yayınları.
- Marx, K. (1975). "Anarşizm ve Anarko-Sendikalizm Üzerine". çev. E. Karaoğlu.
- Marx, K., Engels, F., Lenin, V.I., *Sendikalar Üzerine* (s.94-99). İstanbul: Bilim Yayınları.
- Marx, K. (2005). *1844 El Yazmaları*. çev. K. Somer. Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (2006). *Kapital Cilt:3*. çev. A. Bilgi. Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (2007). *Kapital Cilt:1*. çev. A. Bilgi. Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. & Engels, F. (1969). *Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi*. çev. M. Kabagil. Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. & Engels, F. (1997). *Komünist Manifesto*. çev. Gaybiköylü. Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları.
- Marx, K. & Engels, F. (2013). *Alman İdeolojisi*. çev. T. Ok, O. Geridönmez. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- McNally, D. (2013). *Başka Bir Dünya Mümkün Küreselleşme ve Antikapitalizm*. çev. O. Köymen. İstanbul: Yordam Kitap.

- Music, G. (2011). “Yugoslavia: Workers’ Self-Management as State Paradigm”. Ness, I & Azzellini, D. (Ed.), *Ours to Master and to Own Workers’ Control from the Commune to the Present* (s. 172-190). Chicago: Haymarket Books.
- Narin, Ö. (2015). “Yerin Derinliklerinden Gelip, Günü ve Geleceği Aydınlatan Emeğe, Madenciye Bir Borç Olarak Tarihten Öğrenmek”. Bütün, O., *Yedi Kat Yerin Altından Uğultular Geliyor* (s. 196-217). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Ness, I. & Azzellini, D. (2011). *Ours to Master and to Own Workers’ Control from the Commune to the Present*. Chicago: Haymarket Books.
- Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*. çev. S. Özge. Ankara: Yayınodası Ltd.
- Petras, J. (2006). “Halk Mücadelesinin 18 Ayı-Bir Bilanço”. çev. H. Alpmen, Ö. İnciler. Petras, J., Veltmeyer, H., Katz, C., Dinnerstein, A., Halevi, J., Hanke, S., Ciplis, A., Weisbrot, M., Karl, D., Becerra, L., *Küreselleşme Kıskaçında Arjantin* (s. 61-76). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Petras, J. & Veltmeyer, H. (2007). *Latin Amerika’da Devlet İktidarı ve Toplumsal Hareketler*. çev. A. E. Demirhan. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Punch, K. F. (2014). *Sosyal Araştırmalara Giriş*. çev. D. Bayrak, H. B. Arslan, Z. Akyüz. Ankara: Siyasal Kitabevi
- Rossi, F. (2016). “Patronsuz Fabrikalar İnşa Etmek: Arjantin’de İşçi Yönetiminde Fabrikalar Hareketi”. çev. A. Sandıkçioğlu. Gürler, D & Gürler, A. (Ed.), *Karşı-İşgal* (s. 163-176). İstanbul: Siyah Beyaz Kitap.
- Rousseau, J.J. (2015). *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*. çev. R. N. İleri. İstanbul: Say Yayınları.
- Rousseau, J.J. (2015a). *Toplum Sözleşmesi*. çev. V. Günyol. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ruggeri, A. (2015). *Occuper, Résister, Produire: Autogestion Ouvrière et Entreprises Récupérées en Argentine*. Paris: Editions Syllepse.
- Sancaktar, C. (2015). *Özyönetim Düşüncesi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Siriani, C. (1990). *İşçi Denetimi ve Sosyalist Demokrasi Sovyet Deneyimi*. çev. K. Başoğlu. İstanbul: Belge Yayınları.

Talas, C. (1979). *Sosyal Ekonomi*. Ankara: S. Yayınları.

Tuckman, A. (2011). “Workers’ Control and the Politics of Factory Occupation: Britain, 1970s”. Ness, I & Azzellini, D. (Ed.), *Ours to Master and to Own Workers’ Control from the Commune to the Present* (s. 284-301). Chicago: Haymarket Books.

Wallerstein, I. (1990). “Histoire et Dilemmes des Mouvements Antisystemiques”. Amin, S., Arrighi, G., Frank, A.G., Wallerstein, I., *Le Grand Tumulte? Les Mouvement Sociaux dans l’Economie-Monde* (s.10-55). Paris: Editions La Découverte.

Wallis, V. (2011). “Workers’ Control and Revolution”. Ness, I & Azzellini, D. (Ed.), *Ours to Master and to Own Workers’ Control from the Commune to the Present* (s. 10-31). Chicago: Haymarket Books.

Weber, M. (2012). *Ekonomi & Toplum Cilt:1*. çev. L. Boyacı. İstanbul: Yarın Yayınları.

Yaraşır, V. (2002). *Sokakta Politika*. İstanbul: Gendaş Yayınları.

Yaraşır, V. (2006). *İşçi Sınıfı Üzerine: İşgal, Direniş, Grev*. İstanbul: Mephisto Yayınları.

Yeğın, M. (2006). *Patronsuzlar*. İstanbul: Versus Kitap.

İnternet Kaynakları

Cumhuriyet. (2010). “Özyönetim ve Kardemir Örneği”.

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/162964/Ozyonetim_ve_Kardemir_Ornegi.html Erişim Tarihi: 24.04.2017

Emek Dünyası. (2010). “Kardemir Bugünlere Nasıl Geldi?”.

<http://www.emekdunyasi.net/ed/ed/10246-kardemir-bugunlere-nasil-geldi> Erişim Tarihi: 24.04.2017

Ersöz, Y., Özdemir, A., Yavuz, Y., Akgeyik, D., Şenocak, A. (2011). “Özelleştirmede Çalışanların Mülkiyet Sahipliği: Kardemir Örneği”. *Sosyal Siyaset*

Konferansları Dergisi, 46, 3-42. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/9436>

Erişim Tarihi: 24.04.2017

Lordoğlu, K. (2004). “Türkiye’de Mevcut Bazı Sendikaların Liderlik ve Yönetim Anlayışları ve Bazı Sendikal Sorunlardan Örnekler”. *Çalışma ve Toplum*, 1 (1), 81-

96. <http://www.calismatoplum.org/sayi1/makale4.pdf> Erişim Tarihi: 16.05.2017

Ruggeri, A. (2016). “The Worker-Recovered Enterprises in Argentina: The Political and Socioeconomic Challenges of Self-Management”.

<http://www.workerscontrol.net/authors/worker-recovered-enterprises-argentina-political-and-socioeconomic-challenges-self-managemen> Erişim Tarihi: 02.04.2017

Savaş, A. (2010). “Kamil Kinkır’ın Anısına”. *Çalışma ve Toplum*, 4 (27), 9-14.

<http://calismatoplum.org/sayi27/savas.pdf> Erişim Tarihi: 18.10.2016

Vatan. (2010). “İki Ailenin Eline Geçti!”. <http://www.gazetevatan.com/iki-ailenin-eline-gecti--296489-ekonomi/> Erişim Tarihi: 24.04.2017

EK-1**T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ****Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Yüksek Lisans Programı****TÜRKİYE'DE İŞÇİLERİN ÖZYÖNETİM DENEYİMİ:****Diren Kazova Kooperatifi ve Özgür Kazova Tekstil Kolektifi****Odak Grup Görüşmesi ve Derinlemesine Görüşme****Yapılan Katılımcı Listesi**

SIRA NO.	İSİM	İŞ/MESLEK	YER	ZAMAN
G1	BÜLENT KAPLAN	DİREN KAZOVA İŞÇİSİ	DİREN KAZOVA KOOPERATİFİ BAYRAMPAŞA/İSTANBUL	01.12.2016
G2	FATMA VARICI	DİREN KAZOVA İŞÇİSİ	DİREN KAZOVA KOOPERATİFİ BAYRAMPAŞA/İSTANBUL	01.12.2016
G3	SERKAN GÖNÜŞ	ÖZGÜR KAZOVA İŞÇİSİ	ÖZGÜR KAZOVA TEKSTİL KOLEKTİFİ RAMİ/İSTANBUL	17.05.2016 28.04.2017
G4	AYNUR AYDEMİR	ÖZGÜR KAZOVA İŞÇİSİ	ÖZGÜR KAZOVA TEKSTİL KOLEKTİFİ RAMİ/İSTANBUL	17.05.2016
G5	MUZAFFER YİĞİT	ÖZGÜR KAZOVA İŞÇİSİ	ÖZGÜR KAZOVA TEKSTİL KOLEKTİFİ RAMİ/İSTANBUL	17.05.2016
G6	ALİ RIZA KÜÇÜKOSMANOĞLU	NAKLİYAT-İŞ SENDİKASI GENEL BAŞKANI	NAKLİYAT-İŞ SENDİKASI GENEL MERKEZİ AKSARAY/İSTANBUL	13.05.2016
G7	ÇETİN UYGUR	(ESKİ) YERALTI MADEN-İŞ SENDİKASI GENEL BAŞKANI	KARTAL/İSTANBUL	08.05.2017
G8	ALPASLAN SAVAŞ	BİRLEŞİK METAL-İŞ SENDİKASI ÖRGÜTLENME UZMANI	BİRLEŞİK METAL-İŞ SENDİKASI GENEL MERKEZİ BOSTANCI/İSTANBUL	28.01.2016
G9	MUSTAFA SAFVET YAHYAOĞLU	DEV TURİZM-İŞ SENDİKASI GENEL BAŞKANI	DİSK GENEL MERKEZİ ŞİŞLİ/İSTANBUL	11.04.2016

EK-2

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Yüksek Lisans Programı

“Kazova İşçi Özyönetimi”

Özgür Kazova Tekstil Kolektifi’nde Yapılan Niteliksel Çalışma, 2016

Odak Grup Görüşmesi için Görüşme Çerçevesi

Görüşülen kişiler:

Görüşmenin tarihi:

Görüşmenin yeri:

Eski Kazova Tekstil Fabrikası’nda çalışma süreleri:

Konu Başlıkları:

1. Genel olarak kolektif

- a) Çalışan sayısı
- b) Dışarıdan işgücü alımı var mı?

2. Direniş

- a) Süreç nasıl başladı?
- b) İşgale iten nedenler?
- c) Üretim nasıl başladı?
- d) İşçiler arasında ayrılık nasıl ve neden başladı?

3. Hammadde tedariki

- a) Hammadde nereden sağlanıyor?

b) Varsa karşılaşılan zorluklar

4. Satışlar

a) Satışlar nasıl yapılıyor? Ne gibi araçlar kullanılıyor?

b) Satışlar istenen seviyede mi? Kolektifi çevirecek ve işçilerin geçimini sağlayacak kadar mı?

c) Satışlar kolektifi döndürmüyorsa fason çalışma seçeneği

5. Üretim

a) Ne üretiliyor?

b) Kullanılan makineler kaç tane?

c) Kaçı eski fabrikadan?

d) Yeni alınanlar var mı? Alınan varsa finansman kaynağı nedir?

6. Bölüşüm

a) Gelir eşit şekilde paylaşılıyor mu?

b) Yoksa nedenleri

7. Dayanışma ağları

a) İlk direniş dönemi

b) Gezi dönemi

c) Gezi sonrası dönem

d) Uluslararası dayanışma

8. Özyönetim-Patronsuz üretim

a) Patronsuz üretim ne ifade ediyor?

b) Eski çalışma deneyimlerine göre farkları

c) Kooperatifleşme?

EK-3

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Yüksek Lisans Programı

“Kazova İşçi Özyönetimi”

Diren Kazova Kooperatifi’nde Yapılan Niteliksel Çalışma, 2016

Odak Grup Görüşmesi için Görüşme Çerçevesi

Görüşülen kişiler:

Görüşmenin tarihi:

Görüşmenin yeri:

Eski Kazova Tekstil Fabrikası’nda çalışma süreleri:

Konu Başlıkları:

1. Genel olarak kooperatif

a) Çalışan sayısı

b) Ne üretiliyor?

c) Kooperatif üyeliği

2. Hammadde tedariki

a) Hammadde nereden sağlanıyor?

b) Varsa karşılaşılan zorluklar

3. Satışlar

a) Satışlar nasıl yapılıyor? Ne gibi araçlar kullanılıyor?

b) Satışlar istenen seviyede mi? Kooperatifi çevirecek ve işçilerin geçimini sağlayacak kadar mı?

c) Satışlar kooperatifi döndürmüyorsa fason çalışma seçeneği

4. Üretim

a) Kullanılan makineler kaç tane? Ne tür?

b) Kaçı eski fabrikadan?

c) Yeni alınanlar var mı? Alınan varsa finansman kaynağı nedir?

5. Bölüşüm

a) Gelir eşit şekilde paylaşılıyor mu?

b) Yoksa nedenleri

6. Dayanışma ağları

a) İlk direniş dönemi

b) Gezi dönemi

c) Gezi sonrası dönem

d) Uluslararası dayanışma

7. Özyönetim-Patronsuz üretim

a) Patronsuz üretim ne ifade ediyor?

b) Eski çalışma deneyimlerine göre farkları

8. Sınıf bilinci

a) Eski fabrikada bir örgütlülüğten ve sınıf bilincinden bahsedebilir miyiz?

b) Arjantin veya dünyanın başka yerlerinde var olan işçi özyönetimleriyle ilgili işçiler arasında bir bilgi var mıydı?

9. Direnişte işçiler arasında ayrılık

a) Ayrılık nasıl sonuçlandı?

EK-4

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Yüksek Lisans Programı

“İşçi Özyönetimi ve Sendikalar”

Yeraltı Maden-İş Sendikası üzerine Niteliksel Çalışma, 2017

Derinlemesine Görüşme için Görüşme Çerçevesi

Görüşülen kişi:

Görüşmenin tarihi:

Görüşmenin yeri:

Konu Başlıkları:

1. Kazova Direnişi’nde sendikalar

- a) Sendikaların ilgisizliğinin nedenleri
- b) Sendikalar ne gibi bir etki yaratır?

2. Yeraltı Maden-İş

- a) Sendikanın işçi özyönetimine uyum sağlayan özellikleri nelerdir?
- b) Üye işçiler-sendika yönetimi ilişkisi
- c) İşçilerin sendikada etkinliği

3. Aşkale ve Yeni Çeltik deneyimleri

- a) Sendikanın rolü
- b) Aşkale’de yaşanan satış sorunu

4. Özyönetim-sendika

- a) Günümüz sendikalarında iç sorunlar
- b) Sendika bürokrasisi sorunu
- c) Genel olarak işçi özyönetimine bakış

EK-5

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Yüksek Lisans Programı

“Kazova İşçi Özyönetimi”

Özgür Kazova Tekstil Kolektifi’nde Yapılan Niteliksel Çalışma, 2016

Odak Grup Görüşmesi Senaryo Hazırlama Formu

Görüşülen kişiler: Serkan Gönüş, Aynur Aydemir, Muzaffer Yiğit

Görüşmenin tarihi: 17.05.2016

Görüşmenin yeri: Özgür Kazova Tekstil Kolektifi – Rami/İstanbul

Eski Kazova Tekstil Fabrikası’nda çalışma süreleri: 4 yıl, 8 yıl, 26 yıl

SENARYO

Araştırmacı: Öncelikle kaç kişisiniz burada?

Serkan Gönüş: Şu anda 3 kişiyiz.

Araştırmacı: Arada sırada eleman alıp çıkarıyor musunuz? Nasıl oluyor?

Serkan Gönüş: Baştan beri böyleyiz. 3 kişi. Alıp çıkartma değil de dışarıdan bir yardım alıyoruz. Bir ablamız var, o şu ramöz makinası var ya onda artı, kendine olan zamanını orada gelip ücret karşılığı bize yardım ediyor. Dışarıdan geliyor. Sabit şey yok yani.

Araştırmacı: İşin başında fabrikada çalışıyordunuz. Patron bazı haklarınızda sıkıntı yarattı. Bunlar neydi öncelikle?

Serkan Gönüş: Şimdi öncelikle sıkıntı maaşlarda vardı. Çalışma şartlarında vardı, çalışma şartları nasıldı? Şimdi orada normalde bir işçinin çalışması 8 ve işbaşı 6’da paydos. Cumartesi, pazar da yok. Fakat ben oraya 2009 yılında girdim. Ben hiç

cumartesi, pazarım olmadığını veya 8’de gelip 6’da gittiğimizi pek nadir hatırlıyorum. İş olmadığı zaman. Hep 8- 8, cumartesi-pazar mesai. Hiç dinlenme şansımız yoktu yani. Üstüne bir de ne mesai parası alabiliyorduk ne de maaşlar yani. 2009’da ben girdiğimde 17 gün aksıyordu. 4 sene 2013’te bu hareketi yaptığında herkesin içeride 4 aylık maaşı vardı alınmamış. Mesai ücretleri falan.

(...)

Araştırmacı: Peki sorularım bu kadar. Teşekkür ediyorum.

Görüşmenin yapıldığı ortam hakkındaki görüş ve gözlemler: İşyerinde yapılması işçilerin çalıştığı ortamı görmek bakımından önemliydi. Ayrıca mekan dışında makineler, stok ürünler ve işyerindeki sosyal ortamın gözlemlenme olanağını da içermesi bakımından araştırmaya katkı yapan faydalı bir görüşme olmuştur.

EK-6

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Yüksek Lisans Programı

“Kazova İşçi Özyönetimi”

Özgür Kazova Tekstil Kolektifi’nde Yapılan Niteliksel Çalışma, 2016

Odak Grup Görüşmesi Veri Analiz Formu

Görüşülen kişiler: Serkan Gönüş, Aynur Aydemir, Muzaffer Yiğit

Görüşmenin tarihi: 17.05.2016

Görüşmenin yeri: Özgür Kazova Tekstil Kolektifi – Rami/İstanbul

Eski Kazova Tekstil Fabrikası’nda çalışma süreleri: 4 yıl, 8 yıl, 26 yıl

ANALİZ

Konu Başlıkları:

1) Kolektif

- a) Çalışanların sayısı
- b) Ürünler
- c) İşletmenin yasal statüsü

2) Direniş

- a) Yol açan nedenler
- b) Fabrikada eylemler
- c) Direnişin başlaması ve eylemler
- d) Çadır direnişi

3) İşgal

- a) İşgalin nedeni
- b) Makinelere el koyma
- c) Fabrika işgali

4) Özyönetim

- a) Üretime başlama
- b) Satışlar
- c) Gezi forumları
- d) Makinelerin tamiri ve hacedilmesi
- e) İşgalin bitişi ve taşınma

5) İşçiler arasında ayrılık

- a) Kooperatifleşme adımı
- b) Yöneltil ve maddi konularda fikir ayrılığı
- c) Atölye-Mağaza olarak ayrılma

6) Özgür Kazova

- a) Kesin ayrılık ve Rami'ye taşınma
- b) Özgür Kazova'nın ilanı
- c) Maddi sorunlar

7) Yeni özyönetim

- a) Hammadde tedarigi
- b) Satışlar
- c) Satış gelirleri ve geçim
- d) Fason çalışma seçeneği

e) Eşitlikçi bölüşüm

8) Uluslararası dayanışma ağları

a) Yurtdışı koopreatifler konusu

9) Patronsuz üretim

a) Görüşler

b) Eski çalışma deneyimine göre farklar

ÖZGEÇMİŞ

1984 yılında İstanbul'da doğmuştur. 2003 yılında Saint Benoit Fransız Lisesi'nden mezun olduktan sonra girdiği İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi'nden ise 2009 yılında mezun olmuştur. Şişecam Topluluğu'nda 3 yıla yakın süren iş hayatı sonrası 2014 yılında Maltepe Üniversitesi'nde sosyoloji yüksek lisansına başlamıştır. 2017 yılında Palgrave Macmillan'dan yayınlanmış Türkiye'de neoliberalizmin sendikacılığa etkilerini konu alan "Neoliberalism and the Changing Face of Unionism: The Combined and Uneven Development of Class Capacities in Turkey" isimli bir kitabı bulunmaktadır.